ALEXANDRI MAXIMILIANI FREDRO
MONITA
POLITICO-MORALIA,

HONORIBUS

ILLUSTRISSIMI DOMINI

FRANCISCI FERDINANDI

S. R. I. Comitis à

SCHRATTENBACH,

DUM

In Alma, ac celeberrima Universitate Græcensi suprema AA. LL. & Philosophiæ laureâ ornaretur

PROMOTORE

R. P. IGNATIO KAMPMILLER, è Societate Jesu AA. LL. & Philosophiæ Doctore, ejusdémque Professore emerito,

A NEO-DOCTORIBUS COLLEGIS

Dedicata.

Anno M. DCC. XXVII. Mense Augusto Die VI.

GRÆCIJ, Literis Hæredum Widmanstadij.

A. Volpi:

ILLUSTRISSIME
Excellens, ac Doctissime
DOMINE DOMINE
NEO-DOCTOR.

DUm Illustrissimo Nomini Tuo novos Philosophia triumphos apparat, Nos iterum, quibus Te Duce, & Comite laureatos esse licet, in honoris Tui theatrum succedimus. Non venimus supremam gratulari Magisterij lauream, quæ primo Tibi loco decreta est, (neque enim Te sic ornari favor est, sed debitum) nostri duntaxat in Te animi tributum pendimus, quale præclara Tua virtus, & quam à teneris combibisti, insignis eruditio, efflagitant. En itaque Monita politico-moralia Alexandri Maximiliani Fredro, Illustris Castellani Leopoliensis munus, vel ideo honoribus Tuis illustrandis opportunum, quia concinnatum ab eo, qui magnum olim, quale & Tu hodie effulges, Græcensis Philosophiæ lumen, quique subinde inter Poloniæ Regni Magna-

tes

tes relatus, ea pro Republica præclarè gessit, qualia & Tu aliquando geres. Neque ex vano istud de Te auguramur, Illustrissimus quippe, ac pervetustus sanguis Tuus, mens scientiarum capacissima, indoles ad summa quæque nata, maxima de Te sperare omnia nos jubent. Sed non est, quod meritis hîc Tuis elogium texamus, majora sunt illa, & notiora, quàm dici à nobis possit. Istud interim indulge, ut dum magistrali lauro Verticem Tuum Aristoteles hodie circumdat, nos folia isthæc, qualecunque in Te animi pignus, Illustrissimis Tuis manibus inseramus. Erit, ut vel inde intelligant posteri, quantum Nomen Tuum in nostrûm animis, quantum in spe patriæ fuerit, ad cujus pulcherrimas spes dum excrescere Te omnes gratulamur, perennem unà felicitatem advovemus

Honoribus Tuis

Addictissimi

NEO-DOCTORES
Philosophi.

MONITA POLITICO-MORALIA,

Seu

Quomodo vivendum cum paucis, cum populo, salva Virtute, Gratia, & Authoritate.

PARS PRIMA POLITICO-MORALIUM.

I.

DEUM publicè, & cum apparatu cole, ut tibi facto, aliísque proficias exemplo, virtuosi nomen, non ex vano paraturus, eóque potens.

2. Sobrius sis, ut eveniant tibi res sanæ, & sobriæ.

3. Omnia seriò fac, & cum gravitate, nunquam obiter; Immo lentè fac, nec properanter. *Currendo, non rependo, fit lapsus.* DEUS cùm magnificum opus mundi aggrederetur, & momento in unico, pro summa potestate potuisset creare perfectum totum, prout patuit, immò fecit: sed cùm humano modo factum orbi repræsentat, sex velut dies

insumpsit operi, ut monstraret mortalibus, magna, nisi sensim, posse fieri correcta, perfectáque; vel quia magìs magnificatur opus, cui non obiter immoramur faciendo. Vis rem benè habere? Lentè fac, & sæpè corrige. Re ipsâ experiere, reperturum te vesperi, quod corrigas, quod manè actum, aut habitum ex perfecto credidisti.

4. Sis publicè munificus sine jactantia, & prodigalitate; *perdere multi sciunt, donare nesciunt.*

5. Non impera, non pete, nisi quæ obtinere speras. Qui impossibilia petit, non vult habere, & simul vult offendi. Idque per alios petes, nec satagenter. Non objice statim authoritatem; sæpe quæ nimis petimus, nobis neganda præcavemus.

6. Non promitte, nisi quæ præstare potes; ne levitatis arguaris.

7. Non dic, nisi qnæ vera, & sine invidia audientium.

8. Frustra minas intendis, si timeri non credis: potiùs præoccupa contemptum minarum, dissimulatione.

9. Meminisse magìs oportet, quàm irasci, aut dolere. Infra tuum animum esse doce, quæ acciderunt, ac potiùs per risum habe.

10. Nec te lauda, nec vitupera; ab hoc contemptus, ab illo invidia paratur.

11. Non mirare, non canta, non lude, ut leviusculus.

12. Non ſæpius quære, potiùs ſcientiam, quàm neſcitiam ſimula.

13. Quæ tibi difficilia, aut ignota objiciuntur, tacendo excipe. *Stultus quoque ſi tacuerit, ſapiens reputabitur.* (Proverb. Salomon.)

14. Non crebrum, lentum, non affectatum, & propè ænigmaticum ſit alloquium; ſed tamen librata nimis & eluctantia verba, faſtidium, immò ſuſpicionem, pariunt audientibus, & cathedram ſapiunt. Solutior nonnihil ſermo, magìs familiaris eſt, velut de Petronio Tacitus: *Cujus dicta, factáque, quantò ſolutiora, & quandam ſui negligentiam præ ſe ferentia, tantò gratiùs in ſpeciem ſimplicitatis accipiebantur.* Circa familiare vitæ commercium cum amicis, in condimentum convictûs, probaverim; in publicis tamen actibus, gravitas ſermonis præſtat.

15. Si vitium loquacitatis pervincere ſtudeas; ſtatue non quid prudenter loquaris, ſed quàm diu per intervalla tacendum (licet opportunè dicenda videantur) & vinces. Aliàs opportuna dicere cùm ſtudes, ad importuna erumpes. Rectè ille ait: *Loqui me aliquando pœnituit, tacuiſſe nunquam.* In nonnullis tamen loquitur bonus candor & zelus, in nonnullis inquies genius, & dicacitas, dum in quaſcunque aures inciderint, ut confeſſorem intimorum judicémque ſine diſcrimine perſonarum ſibi ſtatuunt; unde produntur & irridentur.

16. Nonnulli dum esse sinceri nimis volunt, incauti fiunt, proditores veriùs sui, quàm in amicitia aperti: cùm dicenda, & tacenda pariter effutiunt per levitatem.

17. Quisquis blando vultu dicentes audit, iísque comiter respondet, pariter agit, ac si humanos animos, in potestate sua, reserandis affectibus, dum vult, habeat. Quæ virtus inter potiores (civium) parandis hominum & Provincialium animis, censeri debet. Si verò secus rugosâ fronte, obitérque dicentem audias, respondeásve; licèt illi gratiam posteà facturus: quid juvat, etsi obtineat, qui cupit? cùm à nolente & moroso profectum habet animo, non ut datum, sed velut extortum, ac potius projectum: ut pluris sit, blandam negationem retulisse, quàm morosè obtinuisse concessum. Exinde usurpatur vulgò dictum: *Etsi non obtineat, habet tamen velut acceptum, qui se amicè audiri videt.* Tum illud: *Æger animus, dum ad satietatem enarraverit, quod vult, æquiparatur obtento.* Vidit orbis, nunc & olim viros Principes, aliàs magnis animi dotibus præditos, sine hujus virtutis condimento, parùm valuisse in vulgus, aut, quod pejus, in odium publicum incidisse. Exindè rectè de Toletano Albæ Duce quidam observatum reliquit; ut propter suum triste & fastuosum, neque ideo civile aut sociabile, ingenium, ne ab iis quidem amaretur, quibus benefecerat.

18.

18. Veſtitus propiùs magnificentiam ſit, & authoritatem, quàm quæſitam oſtentationem, aut luxum.

19. Geſtus gravis, non melancholicus, aut effusè hilaris.

20. Abſentiâ ſæpe authoritatem tueâre. *Continuus aſpectus, minùs verendos homines aſſiduâ ſatietate facit.*

21. Veriſſimum axioma: *In ignotis magis dilatari animum.* Exinde ſæpè æſtimamus magìs longinqua, quàm proximiora; audienda, quàm audita; videnda, quàm viſa; habenda, quàm habita; pollicita, quàm data aut accepta; ſcienda quàm ſcita; & futura, quàm præſentia. *Sic* Majeſtati major è longinquo reverentia, & omne ignotum pro magnifico. *Sic* Authorum ignotorum opera magnifica habentur; viſo authore vileſcunt, magíſque poſt funera inclareſcunt facta, & virtus noſtra, & nomen. *Sic* major de abſentibus perſonis opinio; nam ſatagentiùs ab ignoto quæritur, aut imaginamur: *Quis ille?* quàm ut dicatur ſemel in præſentia: *Hic eſt.* Nec gradus amplius datur, quò vadat animus; cùm viſum & ſcitum, plenè ſub oculis habetur. *Sic* (per varia eundo) pericula caſtrorum magìs terrent longinquos domi, quàm milites pro vallo ſtantes, & vulnerum ſpectatores. *Sic* nova ſubſidia medio in prælio ex ignoto in hoſtem immiſſa, licèt pauca, ſed quia ſub ſpecie ignotarum inſidiarum veniunt,

plùs terrent hostem, quàm acies numerosa, oculis subjecta. *Sic* puerorum minorennium aliquando delectamur plus ætate, quàm forsan æstimaremus ex integro stantes; nam integrum quod est, oculis totum subjicit, & limitat, aut circumscribit, mentem, nec ultra procedit animus, atque imaginatio, non latiùs extenditur, quàm sensus: de ruinatis & in integro non visis, plùs imaginamur, extendendo mentem per diversa, quàm forsan erat in rei veritate. *Sic* absentium ambigui sermones sunt magìs læsivi, dum sub latiorem interpretationem cadunt: in præsentia effati condonantur levitati verborum, seu ingenuitati dicti, tùm circumstantiis personarum, temporis, rerum, loci, jocorum, discursuum, occasionis, quæ sæpè minuunt offensam, dum in præsentia, prout in se sunt, capiuntur, neque delatorum malignitate torquentur; si præsertim illi exaggerando studiosè iram succendere amant, cui rem deferunt. *Sic* vana licèt spes ex licentia ditescendi, & exspectatio futurorum, tum incertorum pollicitatio, plures quandoque asseclas habet, quàm certum bonum, quàm merces & stipendia; ut verissimè à quodam sit observatum, & à me alibi dictum: *Gratiùs esse hominis animo ascendere in parvis, quàm persistere in magno*, & per partes, quàm per totum; tùm illud: *Quæsita in pretio vulgaria habitáque contemnuntur. In pluribus opinione laboratur.*

22. Non dictum, factúmque repete, quò major insit ex raritate verbo reíque authoritas.

23. Cum Gravibus ambula: leviculorum conversatione delectaberis quidem, sed tandem deturpaberis.

24. Non æstimatos, juvenes, minorennes, temulentos item, verbo; multò magis conservatione vitabis.

25. Quæ cum dedecore in præsentia dicuntur, aut fiunt, modestè reprehende, aut abi, subtracturus ab ea indignitate oculos & aurem: multò minùs ipse fac, ne velis placere assensu, quod est propè levitatem.

26. Negotia (*quoad tutò poteris*) per alios tenta, fac, impera, vide, cura. Leviorem jacturam rei credas, quàm authoritatis: immò admonebis corrigendos, non ipse, sed per alium; sic vitabis præsentem exacerbationem, nec facies periculum tuæ præsentiæ, quæ nisi opinionem, quoúsque sit non vulgaris, ex raritate habet, gravioribus tantùm negotiis reservanda, ut semper penès te restet, quò in majus, dum vis, rem urgere possis. Non astum exinde, ut nonnulli Commentariorum iniquè interpretantur, sed potissimùm perspicacitatem Tiberij (ap. Tacitum Annal. 1.) observare licet, qui exercitum in Germaniis tumultuantem *tantùm per filios adiri voluit, Majestate salvâ, cui major è longinquo reverentia, simul adolescentibus excusatum, quædam*

ad Patrem rejicere; Resistentibus Germanico aut Druso, posse à se mitigari, vel infringi. Quod aliud (Nota verba) *subsidium, si præsentem Imperatorem sprevissent?*

27. Nunquam effunde totam simul familiaritatem, & amorem; vel effusurus, lentè fac & pedetentim. Potiùs intendatur amicitia, quàm intensa sit. Habenda petitur, habita ut vulgata relinquitur, & facietate vilescit. Erravit ille, de quo annotatum: *Milites suos commilitones, novo blandóque more appellans, dum affectat charior fieri, authoritatem principis emolliverat.* Sub initijs præsertim cavebitur effusiore officio, aut favore, tum gratiâ ne aliquem prosequaris; sed facies intra moderationis terminos: dum enim intensi actus lassantur, quæ agenda tractu temporis sequuntur, vix iisdem principiis respondere possunt; pro injuria verò reputatur, diminui, tùm auferri, in cujus possessionem semel involavit animus.

28. Hinc sequitur, ut non solùm affectus *Amoris* (aut secus *Iræ*) sed *prudentiam* ipsam per modica, nec affectatè ostentemus, dum æstimari volumus; nam pro vana ingenij ostentatione dum per familiares discursus effundunt se totos aliqui, nimij commemorandis rebus, loquaces & affectati, quasi nihil in postremum *pro subsidio novæ objectionis* relinquentes, dum opinionem prudentiæ, & exinde authoritatem sibi parare cupiunt, potiùs eam

eam perdunt: ſimiles forenſibus licitatoribus, cùm levioris momenti res & crepundia ad nundinas ferunt, per obvia fora inſtitorias tabernas ponunt; aliàs non quærendi, niſi emptores quærerent ipſi, & eſſent in obvio. Jam verò, pretioſarum mercium venditores, ditiore lucro negotiantur, eo ipſo æſtimationem mercibus poſituri; dum ſinè oſtentatione, ſatìs habent ſciri de mercibus, & quæruntur, ut vendant, non quærunt affectatè emptores. Quidquid igitur æſtimatum haberi volumus, in affectu noſtro bono (aut ſecus contrario) ſeu in ratione agendi, lentè, tum per modicas partes exerceamus; ne plenè ſatiemus, ſemper aliquid in poteſtate noſtrâ in poſterum reſervaturi, quo in majus (dum pro tempore volumus) à nobis res intendatur. *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, at ſapiens reſervat aliquid in poſterum.* (Proverb. Salom.) & Eccl. *In ore ſatuorum cor illorum, & in corde ſapientum, os illorum.*

29. Non vitupera amicum, non lauda, non reprehende, niſi in magnis, idque raró, moderatè, & *in ſeceſſu*; vel (ſi tutè poteris) per alium, *factum tamen, non perſonam* ventilaturus.

30. Conſilium, niſi quod rectum ſciveris, ídque tantùm requiſitus porrige. Verùm dator conſilij, naturam accipientis (ſeu cui conſulitur) induat, prout ſecundùm poſſibilitatem, media, capacitatem, aptus eſt ille facien-

 do;

do: ſecus fruſtra ferè conſulas, dum juxta te modo, non alterum, aut ſaltem non ex utroque agendum vocas.

31. Non intercede, aut pete pro alio, niſi re perpensâ, an juſta ſit, & obtentu poſſibilis; ne periculum authoritatis ſubeas. Si non obtineas, potiùs intercedere cavebis.

32. Non litiga verbo, ſed potiùs ſubride, etiamſi contrarium aliquis loquatur. Non velis videri nimis ſapiens: magni viri authoritas, non in diſputando, ſed agendo conſiſtit.

33. Tacere qui ſcit, ſcit eſſe prudens. Taciturnitas eſt magnæ prudentiæ Mater. *Qui animo ignavus, procax ore*; quibus os ferreum ineſt, cor ſæpè plumbeum habent. Verùm nonnullis, taciturnitatis, & agendi ſecretum ex prudentia, aliis eſt ex metu, ut cùm ex diffidentia ſui, verentur, ne per inanimadvertentiam aliquid prodant, totum ſilent, opportunáque transmittunt: ſimiles Zeuxis imaginibus, qui ad oſtentationem artis, imaginum pingebat vela, ut ſubintelligeretur velatum aliquid, dum nihil erat; ſic illi obtendunt rebus inania arcana, nunquam directè, ſed niſi circuitivè agentes; vel quia metuunt, vel quia inertiam impotentiámque agendi prodere verentur. Foſſam ſaltu trajecturi, impetum ſaltus, curſu intendunt; etiam animus agentis, zelo quandoque intendatur oportet, & apertior ſit, pro confidentia ſui, & pro ingenuitate, præſtaturus ardua.

dua. Qui diffidit, metuit. Mollia, secretáque, cauta quidem sunt, sed quædam nisi fervidiùs tractentur, haud obtinentur, immò irritantur in pejus; cùm dolus, malignitas vel etiam metus, occultis secretísque, immò circuitivis, subesse creditur: prout verè circuitiva ingenia, plus astutiæ, quàm prudentiæ vel cautionis habent.

34. Quæ imperfectè calles, non fac coram; immò perfecta fac, quæ non vulgaria, & rarò.

35. Magna loquere, & à levi discursu studiosè deflecte.

36. Facta secretus tene; facienda multò magìs.

37. Vitia, quæ vitare non potes, latebris dica: omnia, quæ scis reprehendi, fac in privato, & *semotis saltem arbitris, turpis sis.* Non ea tamen est infirmitas naturæ humanæ, quin vitare vitium non possis, dum velis; frustra naturam culpaturus, ipse culpandus. Vitare igitur turpia debes, quò magìs altiori honoris subsistis gradu. Minoribus magìs quodammodo turpes esse licet; in majores, honestósque omnium oculi convertuntur, & succensent: uti faciliùs maculam noveris in puriore cristallo, quàm in olla.

38. Rectiùs plerumque impertinentia demendo in nostris moribus, in affectibus, & ratione agendi, quàm addendo opportuna, paratur æstimatio, & habetur authoritas; Velut hor-

hortulani, plus addunt horto decoris & amœnitatis, amputando sentes, evellendo urticas, purgando vias, disponendo plantas per ordines, quàm substernendo fimum in fœcunditatem, quàm copiosè serendo. Excessu magìs vitiorum homines laboramus, quàm virtutum imperfectione. Prius quid non facere mali, quàm quid facere boni, præceptis decalogi etiam docemur.

39. Raucus aut balbus, rariùs loquaris; unde illusionis materies.

40. Causas dictorum factorúmque non redde, sed potiùs intelligantur.

41. Sperent à te homines, ac simul vereantur; æquè severus, atque clemens videaris.

42. Nec præsume, nec te minoris æstima, angulis & latebris ingerendo. Ingere te, sed modestè tamen, primoribus. *Nemo contemnitur, nisi qui priùs seipsum contempserit.* Quomodo credis alios te æstimaturos, nisi teipsum æstimas, & in leviuscula abjicis, tibi magìs proximus, quàm alius tibi? Rectè quidam ait: *Non est hoc superbire Majestatem Regni, & potestatem, authoritatémque publicam sibi concessam, conservare velle inviolatam: imo hoc est sapere.* Verùm perspicacitate utendum, ne superbiam morositatémque cum authoritate confundamus, & quod est incivilitatis, parandæ authoritati adhibeatur: ne aliàs prounica æstimatione tui, im-

immodeſtiùs aut ſcrupuloſiùs laborando, mille inimicos tibi ſuperbus pares; & eveniat, quod rebelli Angelo, dum ſupernis bonis honoréque non contentus, vult inſuper eſſe *ſimilis Altiſſimo*, totum quod habuit perdidit. Cavebis igitur *moroſam gravitatem*. Hæc in privatis. In publicis verò actibus *Conſultum fuerit, ut qui debitos tibi honores denegat*, (præſertim ſi conſcius ſis neceſſariæ tibi gravitatis) *etiam vi, & aſtu quodam eos oportet præripere aliis, quàm ea de re verbis contendere. Qui dubitat, meritò ipſe ſibi diffidit: qui diſſimulat, tacitè fatetur ſuam indignitatem, & modeſtia poſteà pro ridiculo habetur; ſed qui de facto, animo forti & conſtanti, tum bona cum gravitate* (tamen ſine intempeſtivo affectu) *primus præ aliis occupat, quæ ſibi debentur, nec offeruntur tamen, facili deinde negotio eas ſervat, & retinet in poſterum.* Ut quondam Germanorum legatis contigit; qui cùm ingreſſi theatrum Pompeji, legatos nationum, ſenatores inter, ſedere cernerent, inter eosdem ſenatores ſeſſum ſe audacter præripuerunt, ſubjungentes: *Nullos mortalium, armis pro Romanis, aut fide, ante Germanos eſſe*; quod comiter à ſenatu exceptum, ut ea legatorum civilis æmulatio poſteà cederet in argumentum, & poſſeſſionem loci.

43. Novarum rerum, aut inauditarum, immò novorum rumorum, à domo, immò ab

externo, certam notitiam quære; quod parit admirationem ſcitæ curioſitatis.

44. Modica caſtigatio exacerbat nonnunquam magis, quàm corrigit; ut tutiùs ſit, quandoque non punire, ſi ſeveriùs corripere nolis. Non ſine cauſa Salomon arguit intempeſtivam clementiam, dum vocat *Miſericordias* aliquorum *crudeles.* Bonis verò nocet, quisquis pepercit malis; ſed hoc pro ſtatu rei, & temporis. Scias tamen, quia *pœna prohibet flagitium, laus verò & præmia provocant virtutem, & accendunt animos.*

45. Nunquam totum ſimul effunde, & proinde exarma rigorem, ſed, velut majorem, in tempus diſſimula (lentiùs corripiendo) quaſi majus telum penès te reſtet, in terrorem exerendum, dum velis.

46. Delinquentem aliquem, cujus correctio ad te pertinet, non te puniturum ai, antequam puniendum manu teneas; immò propiùs neſcientem ſis, ne præmonitus caveat, contraria per deſperationem veniæ munimenta quæſiturus, aut magnorum interceſſiones provocando, quibus ſine offenſa recuſare non poſſis; aut capitalis hoſtis præ metu evadat, ad hoſtem tranſiturus.

47. Ea pollicere, quibus præſtando ſufficias, ne poſteà difficile aut grave ſit præſtare, in majorem offenſam ſperantis: potiùs non pollicere, ſed fac, quod facturus ſis.

48. Prudenter quidam honorationem sui tacitè inculcavit, cùm subornato quodam lixâ, comptéque in eam scenam vestito, palàm dejici jussit pileum, decentiam morum, & superioris observantiam exprobrando. Item Mareschallus ille Regius, adornatum lixam, scipione pulsavit, quòd Palatium Regis importunè ingressus fuisset, non vocatus; quo inculcavit verecundiam importunis intrusoribus, & quæ possint fieri in eam formam.

49. Metuendorum nomen acquirere, utile aliquando: sed modo licito quærendum, per aliquam ostentationem virium & potentiæ, ut potiùs vereantur homines tuam authoritatem & potentiam, non timeant; ne in odium incurras.

50. Quæ populus affectat, tibi verò displicent, idem sentire te prius simula, & interdum lauda; post, facta quasi recollectione, deflecte, sed sine rigore: nam qui directè multitudini se opponit, frangitur aut vincitur ipse, quàm vincit; vel ut subtiliter quidam: *Qui realis solummodò est, & nihil præstat, sed irritat tantùm; hic excessivâ virtute opus habet, tum potentiâ & authoritate, quâ vincat omnem invidiam.* In quo satiùs prudentes nautas imitari præstabit, qui adversis ventis non directam opponunt proram, velut contra vim reluctaturi, nec adversam relinquunt puppem, velut fugientes & ex inertia cessuri; sed per latera inclinando navem, hàc illácve

sinuan-

ſinuando vela & curſum, eludunt tempeſtatem, & ſimul aſſequuntur portum, quem volunt, ac proinde illudunt ventis: ſic populi impetum, non aliter eludas, aut in rectum (prout in rem opus) reducas, quàm per molliora; nec tamen molliter acturus, vel affectatè, (quod æquè periculoſum) ſed graviter.

51. Immò dicentibus modicè aſſentiaris, licèt aliter poſt hæc ſenſurus, lentè in tuam ſententiam quémque pertrahendo.

52. Quæ in publicum neceſſaria, primo verò aſpectu ingrata populo proponere vis, cura per alium proponi, & affectum primum populi in eum effundi; tum poſteà modeſta cum ratione ſequere ipſe, idémque pete, ſed ſine affectu, quaſi minùs curaturus, etiamſi non fiant: naturale enim, ut magìs negentur velut magìs æſtimata, quæ maximè petuntur; quæ minùs curantur, ut vilia, faciliùs ex neglecto habeantur.

53. Illi plurimùm potentiâ conſilij valent, multáque præſtant in ſuas partes, qui cùm ſint potentiâ & authoritate graves, per alios, non per ſe rem tentant & conſulunt; velut neſcij, & taciturni, ſed ex inſperato metuendi.

54. Cura, ut humanus, & civilis habearis.

55. Si quis beneficium vel operam aliquam à te petat, & ſi ſcias pleráſque in eo dari difficultates, non objice illas; ne recuſare opem videaris, & te parum benevolum petenti præſtes: potiùs in ipſius negotij curſu

cas

eas difficultates, qui petit, deprehendat ipſe, & ſuæ petitionis arguatur; offerentur enim cum tempore occaſiones, quæ promiſſum infectum reddant; tu verò promptæ humanitatis titulum non amittes.

56. Prima conſtans cum authoritate repulſa, adimit pleriſque importunam in poſterum audaciam.

57. Obtento morbo, multa per abſentiam, aut parantur, aut vitantur.

58. Patrocinando alienis illatis, plura in publico conſilio obtinentur, quàm per ſe rem directè tentando, licèt aliquem multa ratio cum authoritate ſequatur. Quidquid ideò optas fieri, alium authorem inferendæ rei ex compoſito ſubſtitues; tum alter amicorum, atque tu ipſe, patronum te pro authoritate præſtabis: qui verò proprium illatum fortiùs urgent, præſumptionis notantur, veluti conſilij ſui, quod ipſi adferunt, amatores, neglectores alieni, quod eſt propè invidiam. Jam verò ſecus, ut ab alio illata, tutiùs urgere poteris, liberiùs ſuadendo. Bonos tamen authoritate viros, proponendæ rei quæres; ne contemptu authoris, benè licèt illata, in contemptum trahantur, nec tu poſtea patrocinando, rem ſtabilire poſſis.

59. Quod alibi in obſervationibus bellicis dictum: *Utendum recenti terrore in hoſtes*, hic item per familiaritatem verbi dici poteſt, *recentem terrorem etiam apud ſuosmet Cives mul-*

multùm posse; ut à prætextu impositi recentis metus (si dextrè instando licitéque utaris) pecuniarum collationes, tum operas in corrigendis pervetustis munitionibus, bonas item leges, faciliùs minoréque invidia apud populum obtineas, quæ aliàs per altercationes, turbas, odia, immò vix quidem assequâre, si absit metus.

60. Absentiâ tui, meliorem suscita & tueare amicitiam; immò & authoritatem. Literas tamen non intermitte & nuntios: pollicere tui præsentiam, trahe interim, & pone moras. Luna Solis amica, decus & lumen quod habet, illi debet: quò remotior tamen, pleniùs perfectiúsque lucet, proximiùs admota, decrescit; vel si planè concurrant, Luna penitus amittat lucem, aut Sol necesse abeat in ecclipsim. Sic verè amicorum magnorúmque virorum mutui congressus, aut crebrius negotiorum commercium, majore jactura amicitiæ, tum authoritatis fiunt, quâm ut novum aliquod argumentum in majus stabiliendæ paretur. Sæpè unus in altero non reperit in præsentia, quod sibi absens pollicebatur. Unde verè dictum; *Minuit præsentia famam.* Sæpius *absentia prodest.* Miraris? legi, vidi, probavi.

61. Modica munuscula offeres amico, non simul, sed rariùs, ac potiùs minora prius, dein majora, maxima nimis serò: partim ut diutiùs dando sufficias; partim ut semper restet, quod

quod majus speret à te amicus, nec relinquat, quàm suo damno, Usu probatum axioma: *Gratiùs esse hominis animo, ascendere in parvis, quàm persistere in magno.*

62. Maximum rigorem priùs intende in speciem, temperaturus posteà ad famam clementiæ.

63. Experientiâ probatum, magìs appeti eorum amicitiam, plúsque ab hominibus æstimari, qui neglectiùs eam servant, modò amant, modò offendunt, offendendo & amando non assidui (non tamen leves) modò potentiâ terrent, modò comitate trahunt. Neque causam reperio, quàm ab oppositorum ratione, quòd magis elucescat, & sapidior reddatur amicitia, quasi tunc magis optanda, dum amittitur: secus evenit, ut eorum amicitia minùs æstimetur, qui de paranda aut retinenda studiosè & appetenter nimis laborant; ut aliquando necessarium sit, nonnihil suboffendere, tum modicè negligere amicum, quô magis retinere vis (quàm ut perpetuò adhæreas) sed non diu aversa fronte & vultu, ne posthabearis.

64. Sæpè quod preces non possunt, minæ aptè accommodatæ, operantur.

65. Non moliaris, nisi quæ præstare potes; ne prodas impotentiam.

66. Si aliquid adversi tibi accidat, dic potiùs, spontè te accepisse, quàm ut supplantari nolens videaris, veluti invalidus, & obviæ impe-

petitioni expoſitus: potiùs fortunam tibi obedire doce.

67. Alienanti ſe amico à te, aut clienti ſine cauſa, ſponte media offer reconciliandi; potiùs bonis quibúsque modis, eum in amicitia retenturus (medius tamen inter gravitatem) quàm ut acerbitatem prò acerbitate reddas, quæ magìs abſtrahit, quàm retinet in amicitia amicum, niſi aliàs potenter pervincas.

68. Minæ vigilantiam adverſarij acuunt ad cavendum, immò præveniendum: ut ſi taciturnus es, plura præſtabis; non tamen ut noceas, verùm ut caveas tibi, quod eſt penès virtutem.

69. Potiùs capiat per modica, aut ſenſim ſperet amicus, quàm ut totum ſimul habeat. Non enim obligant, quæ data, licèt maxima; ſed quæ dabuntur, licèt modica. Animus hominis, imitatur oculorum ſitum, quos cùm anteriori parti corporis ingeſſit natura, non ea, quæ poſt ſe ſunt, ſed quæ ante poſita, vident: ſic ille penſat, non accepta, ſed accipienda.

70. Redditurus mutuum beneficium pro beneficio moram adjice; ne dare videaris in recompenſam dati, ſed velut in obligationem futuri.

71. Exprobranti offenſam amico, non ſeriò excuſa: excuſatio propè metum eſt, & loci inferioris ſignum; reſponde potiùs, neque

que illius esse exprobrare, neque tuum excusare.

72. Religiosos in pretio habe, quatenus tuarum partium sint: devincies verò illos beneficiis, & comitate.

73. Immò Concionatores ad te trahe, qui bona narrent, & populo, quod vis utile in publicum, persuadeant; aut quod non vis, sermone, sed extra invidiam & ullius offensam, publicè diluant.

74. Opinio divitiarum & nummositatis, parit æstimationem: teges igitur tuos defectus, & arte aliqua honesta (sed procul ab ostentatione) omnibus impones, ut bene de te credatur.

75. Propositurus aliquid difficile populo, causas honestas propositionis, per privatos rumores priùs disseminabis.

76. Quantum in amicos dono daturus destinasti, præstat cum iis aliquando honestè comessando consumere, cui diutiùs sufficies; quod verò diutiùs durat, magis in oculos incurrit & obligat. Adde; quia unica comessatio potest plures simul obligare: unicum donum hominem unicum obligat, immò aliorum (accipere præsumentium) invidiam provocat.

77. Mirum dictu, quantum lautior mensa, & liberalior convictus pariat amicorum, hócque per artes politicas, inter concives cre-

crescendi studium (cui adest) ut velut in alias virtutes incuriosi, hanc præcipuè viri Politici, in quovis venerentur & ament, aut sine illius condimento cæteras obitèr transeant, immò vitia nonnulla hoc obtecta fuco, *dum molliùs accipiuntur*, sponte dissimulent. Sic igitur intra magnanimitatem erogare, lucrum facere est ; immò nonnunquam conducibiliùs, ultrà parsimoniæ terminos in eo procedere, ad usque confinia effusionis, modò ne sit factum, intra affectatam prodigalitatem, cum decoctione bonorum extrema : velut multos apud nos vidimus, sic crevisse, floruisse, & intra civium favores præstitisse multa, ut opimam amicorum & fortunæ, colligerent messem, cùm haud parcè Civium animis, seminarent sua. Certissimum enim magnitudinis signum est, maximéque incurrit in oculos vulgi, tum in affectus, posse pascere multos, eóque multis bene velle. Nec mirum, si Christum, vulgi sequens turba, in Regem creandum rapere voluit, (*Joan. 6. cap.*) cùm tot hominum millia, ex sua divina penu, non pavisset modò promptè ad saturitatem ; sed fragmentorum copia magnitudinem convivij, & Domini pascentis divitias loqueretur. Sed intra dicti reverentiam sacra maneant, profana liberiùs nobis loqui licet. Non ab alia occasione primitivi poloni, Piastum olim è plebeia domo, ad purpuram evocaverant, quàm cùm divinum quiddam illa ætas inesse

vi-

viro crederet, cui pro modico agello, quem colebat, ad stuporem usque Comitiorum (neque enim sine speciali miraculo, teste Historiâ factum) tantum alimentorum, ad usque superfluitatem, humaniter excipiendis advenis sufficeret, ut plus erogando plus semper illi restaret, & simul magnitudinem cultioris animi in eo viro cùm metirentur, qui sic esse cuperet cunctis amicus & hospitalis.

78. Astutis, arte simili aliorum astus eludere, mos est; ideòque secum in amicitia facilè conveniunt, dum retaliare sciunt: rectiores nesciunt, nisi plerúmque deserendo convictum, & rem cum illis planè vitando, donec in meliores amicos incurrant. Vulpi cum vulpe, urso uni cum altero, aspidi cum aspide, haud mirum si conveniat; cervis equísve, nisi cum mitioribus, aut sibi similibus vivere securum est.

79. Dum sunt nonnulli fucatæ faciei, liberalioris convictûs, *præsertim si habeant aliquas species virtutibus similes*, ipsi subdoli, & modis illecebrarum potentes, vel quorum vultus est opportunè mendax, tum in speciem probitatis sermo, & facilis, haud spernendus capiendis hominibus hamus) facilè eo condimento trahunt plerósque in sui laudem, tùm in amicitiam. Non tamen altioris mentis homines; verùm illos ex simplicioribus, qui velut minutiores aves, facili capiuntur visco.

Re-

Recti verò & prudentes viri, non illa exteriora morum, & fallaciarum inania, sed intimum introspiciunt pectus, & nisi solidiorem virtutem, tùm amicitiam pensant. Quanquam convictus liberalioris amœnitas, si penès rectam virtutem, & prudentiam alicui pectori insedit, miros effectus parandis amoribus hominum facit, totúmque in animos potest.

80. Videntur esse nonnulli amicabiles, recti, prudentes, dextríque agendo, & planè cum virtute, magìs, quàm sunt; immò nonnulli non videntur esse, cùm verè sint. Nisi tempus & occasio aperit virum: ut prima judicia de hominibus sæpe nos fallant, velut de ingenio nationum subtiliter quidam: *Hispanos factis & moribus magis videri intolerabiles, quàm verè sunt. Gallos magìs esse fortè, quàm videntur.* Sed inest causa, circa horum amœnitatem, illorúmque tristitiam (vel gravitatem actionis & morum) prout hujus, aut illius sumus æqui pensatores. Nisi igitur falli vis, sustine, svadeam calculum, seu damnaturus, seu probaturus, & à tempore, tùm actione judicium exspecta. NERO *flagitiis & sceleribus velamenta quæsivit.* GALBA *major privato visus, dùm privatus fuit, & omnium consensu capax imperij, nisi imperâsset.* (Tacitus sparsim:) VESPASIANUS *solus omnium ante se Principum in melius mutatus est.* OTHO *contra spem omnium, non deliciis neque desidia torpescere; dilatæ volu-*

ptates, diſſimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperij compoſita; eóque plùs formidinis afferebant falſæ virtutes, & vitia reditura. Mucianus: *luxuriâ, induſtriâ, comitate, arrogantiâ, malis boniſque artibus mixtus: nimiæ voluptates, cùm vacaret; quoties expedierat, magnæ virtutes: palam laudares, ſecreta malè audiebant: apud proximos, apud collegas, variis illecebris potens.* In Vitellio *multa grata ſanè & popularia, ſi à virtutibus proficiſcerentur*; & argutè idem de Pompejo: *Pompejus occultior, non melior.* Hæc alij; ſed addam ex meo, & ab experientiâ. Plerique ſunt boni, donec, qui corrumpat, non adeſt: immò ineſt ſemper aliquibus malefaciendi animus, ſed deeſt occaſio; boni ſunt, dum malos eſſe non licet, aut præpediuntur. Rectè Salluſtius de quodam: *Ore probo, animo inverecundo.* Et Vellejus: *M. Lepidus formâ, quàm mente, melior.*

81. Mirari debui dictum; verùm ſatisfactum mihi ab experientia, quod argutia Italica nuper proverbio circumtulit: *Requiri ad gradum proſperioris fortunæ, ut inſit alicui nonnihil ex Fatuo & Intruſo.* Nam hoc modo citò involatur in notitiam, & confidentiam intimiorem *Aulæ*, tum *Vulgi.* Non promerentur hi quidem virtute, ſed arte ſuffurantur gratiam, ad modum, naturámque omnium, & ſeculi faciliùs ſe componentes. In impertinentia ſe ingerunt non vocati; ludicra, ſeria,

pari importunitate tentant : & quandoque ſuccedit, ut pro tempore non diſpliceant. Non offendunt alios, nec etiam à certioribus ipſi offenduntur : verùm intra jocum, & amicitiæ libertatem facilè habent, & condonant totum. Alloquio faciles, reſpondendo per mixturam levium mendaciorum, amœni, promptè indomeſticantur, non multo apparatu recipiuntur. Neque ſunt *Moroſi in ceremoniis, & formulis*, haud quæſitum ſui cultum requirentes; dúmque non facilè ſuccenſent perſonis, & rebus, obviis parabilibúsque per omnia contenti, cenſura eorum non timetur ex impoſita confidentia, & ex eo amantur. * Adde, ſi fortè ſuper hæc ſint *audaculi*, multum honoris, & præmiorum ſibi arrogant, & obtinent per importunitatem (dum facilè obloquia ſubdolis ſuccedunt ex impudentia) & occaſionibus *inſtanter* non deſunt *intruſi*. Directa verò virtus agit totum cum modeſtia, intra verecundiam, & dum importuna cavet, opportuna quandoque intermittit. Sed hoc non ex virtute vitium, verùm ſeculi, & eorum eſt, inter quos vivitur; dum rectam non promptè noſcunt, nec acceptant. Tamen illa ſolidior eſt agenda, tandémque poſt tempus cognita, plus æſtimatur. Illi priores, ſæpius (uti leviuſculi) ludibrio ha-

* Genus duplex intruſorum ; *Servile*, vel *Audaculorum* : prioris generis ſunt *aliis*, hi *ſibi* utique meliores.

habentur, & in ſeriis minus ponderis habent; menſarum niſi ſodales, ludicrorum alumni, non noſtri, ſed fortunæ tantùm amici: prout certè cum hac mutantur, nósque decipiunt, ad manus noſtras, non ad nos reſpicientes, facilè ad alios tranſituri, unde plus utilitatis ſperatur.

82. Aliud eſt *eſſe innocentem*: aliud *habere praxim evadendi*. Aliud eſt *ſcire imponere*: aliud *juſtam habere cauſam*. Aliud eſt *eſſe fortem, prudentem, vel bonum*: aliud *videri*.

83. Divinæ poteſtatis, & prudentiæ, non hominis, opus: æquilibrium rerum tenere, cauſas combinare adverſas, tum ex contrariis elicere bonum. Fruſtra ingenium hominis laboret, aut perſpicacia contendat ad certam regulam ſe componere, & publici ſtatûs, vel privatæ actionis, ea in parte formare ſibi *maximas*; niſi confundi velit, ſeipſam, ſeriùs citiúsve, periculo involutura: immò illud eſt meticuloſi, tam verſuti, quàm perſpicacis animi ſignum. Exinde verè dictum: *Media via nec amicos parat, nec inimicos tollit*. Qui oppoſitarum partium, hujus, illiúsque ſimul amicitiam quærit, aut utriusque ſimul offenſas (*per obliqua*) vitat, poterit aliquanto tempore ſcenæ ſervire; detectâ deinde larvâ, ut fallax hypocrita, & verſipellis deceptor ab utroque odio habebitur. *Sic* intuitu emergentis boni, qui oppoſitas ſibi perſonarum aut po-

pulorum potentias, dein amicitias, & offensas, æqua lance conservare studet, ne inter se committantur; tum, ne una noceat alteri, aut secus, ne sit infra alteram, ad æquilibrium moderaménque causarum: nequaquam sufficiet diu, quin altera invalescat partem oppositam, & simul fautorem consilij oppressura. *Sic* vereri aliquem suboffendere, non tamen, quæ sunt parandæ amicitiæ, penitus facere, sed potiùs per obliqua tacitò irritare; aut secus tentare in rem suam assequi, quod est alterius partis cum dispendio & offensa, simúlque se amicum profiteri velle; odium veriùs conciliat, quàm intentum parat; nisi aut rem habendam planè, aut fortiùs pro æquitate urgendo gratiam partis posthabeas, aliàs neutrum assequeris. *Sic* diffidere alicui, & simul intuitu speciosæ cujusdam amicitiæ, tum securitatis non sibi satis cavendo providere; immò amicitiæ titulum affectatè quærere, ac deinceps dissimulanter agere: nec amicitiam habebis, nec res tuas statues in securo. *Sic* publico bono tuendo, & simul privatis commodis aucupandis adlaboraturus, alterum non obtinebis planè, publicum verò bonum certò certiùs subvertes. *Sic* Veritati, tum virtuti, aut auræ populari; Legi, tum justitiæ, aut populo; Principi, aut vulgo; debitæ actioni, aut parte ex altera parandæ opinioni nequaquam sufficies, nisi totus in alteram, tamen æquiorem partem, agendo

in

incumbas, sequiorem studiosè oppugnaturus; aut, si res suaserit (*rebus modò tuis, aliâ ratione diligentissimè ut provisum sit*) posthabiturus saltem: vulgo dum places, rem agendam pessumdas; dum secus ad rem probè agendam te componis, vulgi censuram mereberis. Unde vetus, præsertim in bellicis, monitum tulit: *Malo te sapiens hostis metuat, quàm stulti cives laudent.* *Sic* (nisi aliàs tantâ potentiâ vales, ut parte utrâque posthabitâ, negativè te erga utrásque habere possis, per quieta media securus) tibi neutralitas fœderum non proderit; verùm alteri parti *deliberatissimè* adhærendum erit. *Sic* Artibus statûs totum se dare, & conscientiæ legem non transgredi; DEO placere, & simul ad illecebras mundi se velle componere; nec hujus, nec illius legis æquus assertor futurus, scripturæ potiùs censuram mereberis: *Neque frigidus, neque calidus es, incipiam te evomere ex ore meo.* Non quòd præstet, aut merè bonum, aut debere esse merè malum (velut obliquæ Politiæ Doctor Marchiavellus docet) verùm, quòd gravior malitia ab affectata intra virtutem, & nequitiam neutralitate; tum mistis boni simul & mali actibus oriatur; immò affectatior sub pallio virtutis nequitia subsit, & aliorum vexatio, quàm si utique simpliciter malus sis: Ut per omnia rectioris prudentiæ sit, & conscientiæ; ab utrísque partibus versandis, se totum separare, aut in unicam,

 æquio-

æquiorem tamen, ſe totum transferre, & agendo, inſtandóve ex norma virtutis tum prudentiæ fortiter incumbere; res verò ſuas interim conſilio, & prudentia ſtabilire in quieto. Qui aliàs partium, rerúmque oppoſitarum ſimul fautor, commoda utrinque venatur; rerum prævaricator potiùs, & interverſor pacis, immò *Sophiſto-Politicus*, quàm *Catholico-Politicus* vocandus eſt, ſeipſum aſtu involuturus, quo exercere ſtuduit alios; veluti multa ejus rei exempla apud Hiſtoricos habes.

84. Debitum officij, præſertim verò *honoris*, erga pares, adeóque magìs erga ſuperiores, ſtudiosè adimplebis, nec transmittes neglectum. Etſi enim aliquando præſtari ſibi nolint, velut incuriam ſimulantes, aut verecundè palam recuſent, non fit, ut planè habere non optent; immò ſic potiùs promptitudinem tacitô experiuntur, in offenſam aliàs tracturi, ni obtineant: aut ſi exequaris (modò non fiat affectatè, ſed pro honoris debito) tantò obligatiores in poſterum habebis. Cape, exequere. Non improbata dico.

85. In adverſis, ne ſis nimium mollis verbo, aut animo dejectus; nec ſecus in ſpeciem generoſitatis, & infracti animi jocabundus neglector, tranſitoriè deſpiciens, quæ famæ, tum ſecuritati parandæ ſerviunt, aut momentis invaleſcunt. Uti enim hoc levitatis, aut ſupinæ incuriæ, tum parvi judicij, ſic il-

illud pusillanimitatis, abjectæ mentis, aut ignaviæ signum est; immò, prostituti in probrum animi certum indicium. Potiùs ages totum, intra perspicaciam, cautus, prudens, & graviter. Qui considerat, providet; qui negligit, sæpiùs rem perdit. Nihil agenti, neutiquam *assa* (ut ajunt) *columba* venit.

86. Senum actio, aut juvenum conatus longè differunt. Juvenes garriunt, aut clamitant; senes agunt: Sonum illi, pondus hi rerum captant. Junioribus pro calore ætatis properantia placet, & audax, magnanimúmque videtur, quod sæpè temerarium; providentia senioribus, & cautio maturior inest: undè sæpiùs sunt cunctatores, rariùs periclitantur, aut eventu falluntur; in occasiones modò ex tacito intenti, velut somnum & inertiam simulantes. Juvenes iracundi, in offensas properi; viri mauturiores dissimulativi, ac sæpiùs pacati, aut si tandem actio requiratur, intra prudentiam, & cum cura fortes. Illi res mirantur, multa vident, aliqua sciunt, nec tamen probè discernunt; hi facta aut facienda æquè penetrant, noscunt, & dignoscunt. Juvenes pro ingenuitate primæ ætatis dolum rebus subesse minimè suspicantur, unde facilè deceptionibus expositi pro nimia securitate; maturiores viri, quia plura per adversa sæpiùs decepti, eventuum gnari, pigmenta rerum, & rationum spernunt, superficialia omittunt, verùm larvá detectâ, intror-

ſus res, ipsáque fundamenta inſpiciunt & ſcrutantur: peritos venatores imitantes, vulpésne? aut lepus? tum ferox aper, vel certè nobilior cervus impreſſerit greſſum, per ipſa veſtigia ſpecies ferarum noſcitando. Inſtant igitur, prout res, & occaſio ſuadet, aut ſecus, paſſibus ſuſpenſis in res vadunt. Non *temerè adverſa caſuum reputat, quem fortuna nonnunquam decipit,* ait quidam; ſed rectiùs alter: *Mihi fortuna multis rebus ereptis, uſum dedit benè ſuadendi.* Juvenes deinde ſuaviloquio plerumque laborant, & talia libenter audiunt: in cætera incurij diſcurſibus per inania rerum vagantur, quæſtiunculis laſciviunt, & ludunt; nam ſæpius ex imperfecta ſcientia de rebus dubitant, proinde vexant res magis, quàm agunt; incipiunt, dein deſerunt; ſenes perſeverant conſtanter, dum à fine res capiunt, nec ideò tentant fruſtra, minimè ex voto finienda, ſed deliberatè aggrediuntur: quia verò non hærent in mediis, verùm ſcopum rerum petunt expediti, ſuper objecta breviloquio decernentes, hinc juvenes ſuccenſere amant ſenioribus velut rudi Minerva negotium agentibus; dum pro ſuo ingeniolo, & pro curioſitate eos metiuntur, pigmentis ipſi rerum & verborum aſſuefacti. Ineſt tamen ſenibus conſummatior peritia, licèt tentent aliquando ſimplicia, & proximiora in medelam, ſed quia præſtare magìs credunt quàm longè quæſita. Addo brevibus; tuta, aut

ſe-

ecus periculosa, ante tempus seniores prævident, & ex vero indigitant; si præsertim ipsi pro paranda peritia non otiosam, verùm per negotia exercitam ducunt vitam, graviúmque Historicorum lectioni immorantur, quæ suppleat ætatem. Juvenes super hæc reguntur affectibus, ac præsertim respectibus primò crescentis fortunæ ducuntur; senes potentiùs suis affectibus, & appetitui dominantur, ideóque commodè alios regunt. Dicam verbo: juvenum actionem esse amœnam, & quodam cum condimento vernalibus diebus similem; maturi viri, laboriosæ, sed cum fructu, æstati assimilantur; magìs enim serium, gravem, ac proinde tristiorem modum actionis habent, severiores sunt, verùm in virtute constantiores: juvenes agendo molles, & sæpiùs leves. Hinc viris maturioribus expeditiùs res succedunt, dum non tenentur à negotiis, nec hærent, sed tenent illa, & regunt ipsi pro arbitrio. Velut peritos Automatarios, horologiorum, id est, fabros, si videas, non satis mireris, crassâ, & fuliginosâ manu, nec certè delicatiore palpatu subtilissimas horologiorum rotulas audacter eos versare, per minutas partes distrahere, dein velut nullâ artificij curâ & attentione, promptâ manu in pristinam formam redigere; quæ omnia ignarus artis, delicatissimo licèt contactu, disturbet veriùs, quàm ut rectè expediat: aut si fortè aliquis, crebro intuitu, & arte se percepisse aliquid pu-

tat, ut etiam laborantem arguere non dubitet; dum tamen rem tetigerit ipse, nec prima, nec media scit, multóque minùs postrema. Promptius est aliena redarguere, vel sugillare potiùs, quàm sua probè facere. Juvenum consilia modúsque agendi vinis recentibus similes, quæ plus dulcoris, plus etiam fæcis habent; palatui grata, stomacho & sanitati nociva; aut licèt quoquo modo clarescant, minus tamen ex virtute habent, quàm per annos defæcata. Quod sequens dies juniorem erudit, viri maturiores hodie jam sciunt. Ideòque commodè rem claudo rectâ cujusdam, in juvenem protervè loquaculum, rebúsque obstrepentem, indignatione; post annum fore, si te prudentiorem putas, cur non me itidem cautiorem credis, qui tot annis multísque casibus te supero? Cùm omnia honestarum artium juvenes habuerint, rerum experientiam, prout eveniunt, nondum habent, eóque senibus inferiores sunt. Affectata, ludicráve illis placent; maturis res tantùm, & seria.

PARS SECUNDA POLITICO-MORALIUM.

I.

EXprobraturus aliquid publicè, privatímve, amico, aut populo, potiùs terreas, & trahas exprobrationem; ut intereà obtineas, quod

quod vis. Diſſimulata enim timentur; evulgata, *ut jam tranſacta*, contemnuntur.

2. Retenturus alicujus amicitiam, non ſtatim, dum injuriam accipis, exprobrabis illam; ne levi occaſione alienes amicum. Omninò tibi diffidet ille, qui te offenſum videbit, ut neceſſariò averti debeat metu, vel conſcientiâ facti, vel conſilio, dum te facilem videt in offenſam.

3. Beneficium, aut penſiones, etſi plures in annos alicui prorogare in animo habeas, aſſignabis tantùm annuas; partim, ut ſi neceſſitas ſuaſerit, ſine offensâ auferre poſſis, dum velis; partim, ut prorogaveris, velut iterato beneficio accipientem devincias prorogatione.

4. Ignei homines ingenij, tum leviculos, licèt per alia tibi opportunos, cave, nec tibi adhærere velis, ſeu ſint amici, ſeu clientes; immò dum advertis, feſtinanter honeſto prætextu eos procul amovebis. Niſi enim maturè feceris, amoveri poſteà non poterunt, niſi magno tui faſtidio, ut ſæpiùs difficili negotio implicari debeas, amovendo. Rem ipſam in meis caſibus expertus ſcribo.

5. Etiam illa ingenia clientum ſunt multi periculi, & officiunt nobis, quæ ſunt propè importunitatem, audaculè ſeſe intrudendo, ſvadendo, petendo, accuſando, hos aut illos laudando, curiosè abdita innando, tum rebus imponendo; præſertim dum ſciunt, & amant

per dicacitatem ingerere ſuavia: cùm verò ſuaviter loquuntur, & ſpecioſis quæſtiunculis ſenſim tentant, facilè nobis, ſine ſenſu, nolentibus imponunt, quorum mox nos pœniteat; ut non aliter eam peſtem loquendi, aut hominem vites, quàm non audiendo, aut te planè avertendo, vel, quod præſtat, procul relegando loquacem. Non aliàs magìs CHRISTUS indignè tulit Petrum corripiendo, quàm dum in importuna, per ſpeciem confidentiæ, curiosè ſe ingereret: *Hic autem quid?* Tulit enim promptè reſponſum indignationis, & correctionem: *Quid ad te? tu me ſequere, ſic eum volo manere, quid ad te?* &c.

6. Cùm unus, aut plures ſtudium aliqua in re obligant, aut amicitiam offerunt, vel aliquid præſtare faciles, quod in rem ſit; utere *recenti* promittentis affectu, urge intentum non differendo in tempus. Fruſtraneum ea in parte dilationis, ſeu, ut vulgus ait, *diſcretionis*, nomen. Certò certiùs per momenta tepeſcere hominum affectus, & remitti potiùs, quàm intendi; ut ſæpe, vitio mobilitatis humanæ, alij in horas ſimus, poſthàc difficiliùs optatum habituri, quod ante ſpontè oblatum vidimus. Aſt promittit ille (inquies) propenſum ſe fore in tuas partes? Falleris; præſentis enim vis eſt affectûs, non futuri, qui bono caſu, ut brevi abiturus, oblatus: qualis verò ille futurus poſteà, ipſe qui obligat, ignorat; mutato verò affectu,

mu-

mutabitur intentum. Frustraberis igitur, quod obtinere sperâsti, nisi extra dilationes assequi rem coneris. Nonnullis immò benè & amica loqui sæpius consuetudo, aut potiùs modus affectûs; & quò effusiores sunt suaviloquio, eò magìs in amicitia fallunt. Cautus ideò sis pensandis veris amicis, & ab opere potiùs, non à verbis ponderabis, eò citiùs prætervolaturis, quò promptiùs extra deliberationem efferuntur, quasi nullas radices ab intimo amico & affectu petant, duratura; verùm in superficie modo linguæ cum saliva abitura, & nata.

7. Non amici solùm affectus, sed etiam contrarij in recenti maximam vim habent. Falluntur exinde, qui spreta prima reconciliatione, submissiorem sperant alteram, quæ potiùs tantò minor futura, quantò magìs procrastinabitur Ut enim omnes res recenti sensu graviùs intenduntur; sic qui intulit injuriam, novitate delicti, vel à conscientia recentis facti, propiùs pœnitentem est; quàm si evulgato pudore, & consumptâ ignominiâ, depudere didicerit, cùm ipsum vulgus, per familiaritatem rumoris, primò rem minùs mirari, dein acerbiùs loqui, postremò dedignari factum desinit. Sæpè ideò pœnituit multos, non admisisse primam reconciliationem, ut nullam posteà haberent, cùm maximam sperarent. Præoccupabis verò prudenter, modesta faci-

litate, neque rejicies pœnitentem: similior tamen renuenti; ne pecces facilitate.

8. Rariùs utaris eodem curru, strato, cubiculo, mensa, domo, exercitio. *Nimia familiaritas parit contemptum. Continuus aspectus minùs verendos homines assidua satietate facit.*

9. Res adhuc in quæstione: *utrùm amari præstat, an metui.* Dicant, quod volunt, alij. Mea sententia, uti DEUM, sic hominem nemo rectè amat, nisi metuat simul, aut saltem nisi revereatur. Non igitur serviliter te demittes, & effundes in officia amici; neque nimius eris affectator aucupandis amoribus alicujus, quod penès contemptum est: sed ages graviter, partim, ut quæras amicitiam, partim, ut tua quæratur. Honorabis, sed ut honoreris; immò aliquando, ídque intra gravitatem, & extra affectum, amicum modicè negliges. Timeat negligi, si ipse te negligat, & non amari, nec honorari, nisi ipse studiosè te amet, & honoret. Qui te igitur non reveretur, is nec recto, nec durabili amat amore; dum facit magìs pro discretione, & voluntate sua, quàm pro merito tuo. Addo, pressiùs loquendo, quòd amari est in aliena potestate, *prout nostri actus cum bona gratia, & affectu ab aliis acceptantur*, ut verò metuamur, esse in potestate nostra; ut non semper, quando volumus, amemur; semper verò metuamur, dum volumus: præsertim, si in-

incurratur in homines, qui, cùm ad normam virtutis, legísque præscriptum omnia fecerimus, aut rem non intelligunt, aut pro malignitate secus interpretantur. Nam, si in tanta depravati seculi malitia clementiam rectoris delinquentium insolentia superet, ut necessaria correctione in aliquos opus sit; tunc Justitiam, sævitiam vocabunt, nósque pro sua malitia, non merito nostro oderint; cùm ne Divina quidem, licèt proba semper, & optima, malitiosi hominum probent. Aliquando pluere, grandinare, æstuare, non ad suum beneplacitum, sed ex arbitrio cœli factum, illubenter ferunt; cùm illud in terræ fœcunditatem pro gratia, aliud in pœnam pro justitia immittat DEUS, nec unquam argui possit. Ac proinde præstat inhærere causæ, quæ à nobis dependet, quàm quæ ab alterius venit discretione. Non tamen metus absque amore securus; immò obest omninò, nisi metus ille valeat, qui ab æstimatione nostri provenit spontè in animis hominum per actus honestos & graves, adhibitâ *prudentia* & *comitate*, non verò, ut nonnulli falsò arbitrantur, à potentia nocendi. Dicam ampliùs: metus nisi erga superiores est, quos aliquacunque re prævalere nobis arbitramur, amor non potest esse nisi erga inferiores, aut saltem erga pares. Si verò superiores à nobis amentur, potiùs *Cultum*, aut *Reverentiam* dicas, quàm absolutè *Amorem*. Quòd verò aliquorum belli Ducum

cum, virorúmque egregiorum excessiva severitas, Manlij, Corbulonis olim, & inter recentiores Ducis Albani, Comitis Fuentij, aliorúmque inter recti exempla sit; impossibile, si hæc sola trûx, austeráque, sine aliarum humaniorum virtutum condimento inesset, tantum authoritatis in suos paratum fuisse, ut necesse penès excessivam severitatem excellentes quoque virtutes pro contestatione magnitudinis exercuerint. *Sæpe latet vitium proximitate boni*, immò altioris virtutis interventu pensatur. Erant in multos severi, sed in benè meritos liberales; labori castrorum imperando immoderati, sed nec sibi ipsis parcentes; fortes simul, & successu in admirationem felices, jussorum exactores austeri, verùm erga promptos & obedientes grati, & pro comitate imperaroria nimium accepti; deindè erga afflictos, egenos, in juratos, victósque prompti, liberales, justi, minimè avari, magnanimi, moderati; licèt aliàs contra tumidos, & insolentes insurgendo graves; demum nec bellando flagitiosi, nec vincendo insolentes. Si verò illi non aliud scivissent, quàm flagra, secures, cruces, funera loqui; nec apud suos ex authoritate obedientiam, amorémque, nec in exteros admirationem factorum, virtutísque suæ paravissent; sed velut feræ sylvestres, nisi nocere scientes, terrori fuissent, & odio. Aliqui prætereà pro indulgentia naturæ ita sunt formati, ut non in animo tantùm

quid-

quiddam magnum illis impresserit, sed per exteriora quoque occultam gravitatem in facie, aspectu, alloquio, corporisque formâ diffuderit, quæ sola primo intuitu æstimationem pariant, & velut præcursores sint in animos hominum, & in affectus, parandis amoribus, ac præsertim conciliandæ authoritati, antequam altior virtus se exerat, & innotescat; prout de Corbulone observatum tulit Historicus: *Corbulo omnium ora in se verterat, corpore ingens, verbis magnificus, & super experientiam, sapientiámque etiam specie inanium validus.*

10. Interdum parùm neglige compellando dicto, scriptóve. Timeat amicus aliquando negligi, & posse offendi; sed statim familiariter recipe, ne diutiùs neglectus assuescat sine te. Ut verò aurum purius post ignem, sic motu melior fit amicitia. Vina etiam meliora, quæ penès dulcorem sunt modicè acria.

11. Dum frustra niteris impedire æmulum, malis eum juvare, & operam ultrò offerre; ut potiùs opinionem amicitiæ obtineas, quàm ut frustra impedîsse illudaris, quo impotentia tua prodatur.

12. Cùm alicui potenti æmulo resistere non potes, potiùs quæres amicitiam (procul tamen à suspicione quærentis) cujus sub titulo faciliùs rebus obviam ibis, & illi resistes; quoadusque enim inimicus est, contravenire aper-

apertè ſtudet; dum verò ſpeciem amici induet, lædendæ amicitiæ verecundiâ tenebitur, ne tuis intentis contrarius ſit: tu verò interim, quod in rem habere voluiſti, ſenſim aliud agendo perficias; ſemota tamen omni fraude amicitiæ, & dolo.

13. Omnia capere valenti totum dat, qui parùm negat: potiùs ſponte offer, quæ extra offenſam negare non potes; ut quoquo modo gratiæ tuæ debeantur, quàm ut invitus dare neceſsè habeas, nullo expenſi in rem tuam commodo.

14. Diſtrahe potentes à latere æmuli? immò ejus intimos, domeſticos, familiares, conſanguineos, parando tibi munificentiâ, menſâ, comitate: unde tibi omnia æmuli nota.

15. Da bona verba palam, & in abſentia.

16. Neſcientiam ſimula rei, quò magis omnia ſcis.

17. Vide, non videndo, omnia.

18. Non aſperneris convictum æmuli, ſed tamen rariùs congredere.

19. Minora quandóque conſilia communicabis.

20. Nunquam verbo carpe præſentem; immò tueâre famam, ſi opprimatur.

21. Etiam offenſus offenſam diſſimula, & velut non agnoſce. *Unicum remedium injuriarum, ſi non intelligantur.* Qui ſecus interpretando injuriam extendit, velut ſcalpendo ſuum ulcus, per impatientiam ſponte dolorem auget.

22. Nun-

22. Nunquam exprobra ſuſpectam amicitiam.

23. Rariùs congredere cum æmulis; aut congreſſurus cum omni apparatu gravitatem indue, & catervâ clientum.

24. Vita conſanguineos, & clientes æmuli, etiamſi fidam operam polliceantur: fac tamen, quaſi non vitando.

25. Patiaris adverſarium; non agnoſce, & velut loco amici habe, omnibus benevolentiæ ſignis præoccupando, & inſidias muneribus antevertendo.

26. Maximum præſidium rerum humanarum ex diſſimulatione. Tiberius inter omnes ſuas virtutes *Diſſimulationem* adamaverat; tu etiam quoad potes, ſtude diſſimulationi, ſi ſapis. *Qui neſcit diſſimulare, neſcit regnare.* Ludovici XI. Regis Galliæ dictum ad filium Carolum VIII. teſtamenti loco. *Diſſimula* igitur! *Diſſimula!*

27. Temerariè ambitioſus turbandis; *ſtultus pertinax* perdendis rebus accommodatiſſimus. Fuge, quoad potes, talium conſilia, multóque magìs convictum; ne impingas in errores.

28. Peccant, qui nimia lenitate dulces. Cùm enim effusè dant ſe populari auræ, aut omnem infimæ plebis rumorem affectant; contemnuntur. Virtuoſi quidem hi ſunt naturâ, ſed etiam molles; ideóque ad res gerendas parùm valent. Prudens rigor rebus

non

non obſtat. Mordent ſanguiſugæ, dum proſunt. Nec enim aliqua difficiliora obtinebis, niſi pro tempore aliquod in conveniens, in urgendum adhibeatur. Idem conſilij medicis ineſt, ut in morbis malignis, & urgentibus admiſceant potionibus de venenatis pharmacis, commovendis promptiùs pellendíſque noxiis humoribus: verùm adhibent ſimul diligentiſſimè excellens correctivum, exquiſitam doſim, perfectiſſimum temperamentum, ſine qua cura medendo plùs nocent. Inſtabis igitur opportunè, urgentiore verbo, dextra oſtentatione potentiæ, minaciore vultu; intra tamen authoritatem: mox ubi terrueris modicè, rurſus in molliora deflectendo, amœniore fronte, faciliore alloquio, tum obvio convictu, irritamenta amicitiæ oſtentabis.

29. In malis mœſtitiam; in bonis diſſimula effuſam lætitiam.

30. Quemque diem examina, an amicum paraveris, aut amiſeris, & cura, ut pares.

31. Summa authoritas, niſi penès potentiam, & fortunas; in minoribus pro ſuperbia habetur. *Cavebis igitur moroſam gravitatem.*

32. Talem apparatum menſæ, veſtium, & reliqui ſumptûs inſtrue, qualem ſemper habere potes. A minori potiùs incipienda omnia ſuaſerim, quæ poſthæc facturus es majora; nè eò majorem incurras in contemptum, quò magìs laudatus fuiſti, ſi idem eſſe, quaſi laſſus deſinas.

33. Non

33. Non demissè servias majori; sed reverenter, & sedulus sis, penès potiùs, quàm perpetuus. Magnorum aliqui recepta amicorum obsequia non ad gratiam, urbanitatémque colentis; sed ad debitum, superbiámque suam referunt, & statim acceptorum obliviscuntur.

34. Eos etiam in amicitiam pertrahe, qui plus apud alios possunt.

35. Non prompti sint tui aditus, non obvia comitas: ea tamen moderatione rerum, nè superbiæ titulum tibi parias.

36. Facilitas amittit authoritatem.

36. Oblatum munus potiùs lubens, & animosè accipe, quàm serviliter gratus. Partim debere te, partim deberi tibi gratiam doce.

38. Jube punire, non specta.

39. Non increpa; sed graviter admone, & torvo aspice oculo. Absit verò, facias contumeliosè; nam exacerbas magìs, quàm corrigis. Certè medicus asperitate curandi horrorem medicinæ ægro imponit magìs, quàm inducit sanitatem; ut ægrotare, levius nonnunquam accipiatur, quàm per acerba sanari. Nemo sanavit vulnus scalpendo; verùm ungendo, & molliter obtegendo.

40. Severitas amittit assiduitate authoritatem.

41. Sine strepitu, aut acclamatione, seu exprobratione, puni delinquentem; sæpè verò leniùs & modestè, quasi invitus facere

vi-

videâre. Est prostrâsse satis, posse prosternere, dùm velis.

42. Majorem aliquando pœnæ apparatus, verborum severitas, tum exaggeratio, imponit austeritatem Domino, & infamat punientem; quàm ipsa pœna. Si igitur pro merito delicti punias; molliter saltem loquaris, flagitium, non personam osurus.

43. Potiùs quandoque dicto contrarius sis, quàm semper serviliter assentiaris. Doce aliquid tibi displicere, pro libertate sentiendi, quod est propè generositatem. Sed plerumque ab hominibus, à Principibus verò præsertim, ij pro sapientioribus, immò pro melioribus habentur, qui ad eorum sensum, & voluntatem magis accedunt, ac loquuntur. Decipi malunt, quàm non ad gustum suaderi.

44. *Bonum habetur ex integra causa, malum ex singulis defectibus*; ait quidam. Quasi dictum velit: ad rem benè habendam omnia impedimenta amoveri debere. Minimus defectus si obstet exsequendo, etsi reliqua bona media videantur; res tamen haberi non poterit & intentum.

45. Sæpiùs cum titulo, quàm fine, alloquere, quemque pro merito decenter honoraturus; nec tamen affectatè, ut similiter te compellandi, & honorandi insinues necessitatem: secus (velut importuna ceremoniarum) si negligas; alios idem erga te omittere, téque contemptum haberi posse doces,

Quæ

Quæ civilitas mutui honoris adeò in animis hominum valet, ut non privatis modò inter se civibus, sed magnis Principibus erga sibi subjectos, non sit per incuriam transmittenda. Nihil enim magìs offendit animos, aut veriùs exacerbat, quàm contemptus personarum, si pro merito non honorentur; velut ille ad Principem: *Cur,* (inquit,) *ego te habeam ut Principem, cùm tu me non habeas ut Senatorem.* Neque Julium Cæsarem aliud præcipitavit in necem, accelerando conjurationem, quæ differri, aut sopiri poterat, quàm Senatorum, Consulúmque contemptus, quod reliquum offensarum erat. *Accedentibus* (ait Plutarchus in vita Jul.) *ad Cæsarem sedentem pro rostris, Consulibus, Prætoribus, totôque Senatu, Cæsar non assurrexit, tanquam si cum privatis hominibus colloqueretur; quod non Senatum modò, sed populum offendit, Civitatémque ideò rati, per ignominiam Senatûs, ludibrio haberi. Magna igitur cum tristitia discesserunt è curia, quotquot discedendi facultatem habuêre: adeóque Cæsar sensit indignationem eam, ut statim domum abiret, reductáque à collo veste vociferaretur; se paratum esse ad præbendum (si quis necare ipsum vellet) jugulum &c. &c. Ferunt verò, cùm assurgere Senatui vellet, eum ab amico, aut veriùs adulatore quodam suo, Cornelio Balbo probibitum, monente* (vide nequam adulatorem) *ut se Cæsarem esse meminisset, séque ut præstantiorem*

coli pateretur, &c. Nihil igitur magìs offensam in animis movet, quàm si honos aut tituli contemptim auferantur personis; immò magìs, si pro malignitate dicacitatis adjiciantur scommata, præsertim in ingenuos cives, qui eò magìs delicatioris sunt animi in offensam, quò magìs suæ virtutis sunt conscij.

46. Famulitium sit tibi decorum; equus, cibus, & honestamenta domûs.

47. Nunquam privatus fias, aut quasi incognitus.

48. Quanquam inter adversa; salvâ virtutis famâ, non vultu demisso, aut supplici, sed ex memoria prioris fortunæ agendum.

49. Æquale Matrimonium est pro authoritate.

50. Liberorum bona educatio, & bona fama est Parentibus solatium & æstimatio.

51. Domesticos clientes veraces potiùs habe, quàm blandiloquos, qui tibi ex fide referant, & præcaveant, si aliquid in populo de te spargitur: ut eas rectè facto obviam, seu ipsi diluant, vel excusent. Falluntur, qui illos, nimium placere volentes, in amoribus habent, venundatores potiùs suæ famæ, quàm amicos. Permitte spontè (si sapis) referri tibi modestè omnia extra metum, & offensam; ne ignarus sis obviando, vel præveniendo, immò teipsum corrigendo. Vera enim exprobrat aliquando vulgi obtrectatio, quæ ipsi amore nostri, aut nostrorum, & per incuriam

in

in nobis, noſtríſque non advertimus, domeſtici verò coram nobis tacent, aut præmonere erubeſcunt. *Vult volens decipi, qui niſi blanda ſibi narrari cupit.* Deinde domeſticos tuos non nimis molliter, ſed in actione occupatos habebis, ne innutriantur otio, occaſionibus poſthac emerſuris futuri inutiles, deſidioſi, inſolentes, dùm pro injuria reputabunt, ſi ad actionem aliquam vocentur, ſemel deſueti. Idem innuit perſpicacia Salomonis Proverb. cap. XXIX. *Qui delicatè à pueritia nutrit ſervum ſuum, poſteà ſentiet eum contumacem.* Honoratioribus igitur domeſticis per honeſtiora munerum; inferioribus per minora ſervitiorum utêris.

52. Inceſſus lentus, & gravis: vox ſubmiſſa, cum opinione Majeſtatis.

53. Semper vera loquere. *Mendacium ſervile peccatum eſt;* immò naturam furti habet. Furtum rem aufert alienam: mendacium verbum congruum furatur veritati; prout commune proverbium Polonum fert: *Mendaces conſequenter eſſe fures.* Immò ſunt leves, garruli, infidi, inconſtantes, verſuti, ſimulativi, fallaces, venales, injuſti; nam ferè idem ex non rectè agendo vitij ſuppoſitum habent. *Veritas mater virtutum eſt,* exinde, cùm omnia rectè faciat, *DEUS veritatis* vocari voluit; in diabolo, quia obliqua omnia, & contraria ſunt, Patris mendacij ſupremum titulorum habet. Quem igitur rectum virum pro-

batum cupis, vide, an dicto verax sit; vix enim fieri potest, ut facto obliquus fiat. Veritatem semper probo, & suadeo; verùm in aulis Regum ingrata ut plurimum veritas est. Pauci sunt veri amantes *Josaphat*, sed plures *Achab*; prout certè, si veniat in aulam verax *Michæas*, indignationem Regis experiatur (*odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum.* III. Regum Cap. XXII.) aut incurrendum in colaphum adulatoris *Sedeciæ*. Abesse igitur à consilio præstat, præsertim si odio multo, nullo fructu, veritate laboretur, vel cùm ades, veritas omninò loquenda est. Præstat amittere gratiam, quàm conscientiam; immò præstat agere *Michæam*, quàm falsarium *Sedeciam*.

54. Satiùs te submelancholicum, aut gravem potiùs, quàm jocosum agnoscant, effuséque hilarem. Comitatem tamen serva; cum illis præsertim, qui ad mutuam humanitatem, non ad suum fastum referunt omnia arroganter.

55. Quod scis per obtrectatores detrahendum tibi, quod tuæ domui, aut in moribus casu obveniat, potiùs præoccupabis sponte fatendo. Non detrahent, neque loquentur in exprobationem, quæ fateris; aut in quo te ipsum spontè culpas, aut per jocum habes.

56. Cave, nè unquam conqueraris, etsi pro impatientia doloris opportunum credas. Deesse enim tibi aliquid spontè fateris, circa

ami-

amicos, vel circa fortunam, proditor tui ipſius: & ægritudinem animi ſimul detegis, etiam ignotis; ut qui te omni ex parte felicem credidêre, magìs inde æſtimaturi, jam ſecùs aliquid demptum credent, in levipendium. Omnes ideo hilari vultu excipe, quaſi omnia ex optato fluant. Non alia re magìs invidos tibi confundes, qui aliàs tibi adverſa optârunt.

57. Non in veſtitu ſuperfluo, aut domo exquiſitis mobilibus ornata, modò hæc ſint neceſſe circa honeſtatem, verùm in virtute, & morum conſtantia, viri Politici authoritas conſiſtit.

58. Severitate ſis gravis, & blandientibus incorruptus. Adversùs minantes invictum habeas animum.

59. Omnibus ſis cognitus, & comis. Multos ſæpè convictui; raros ſecreto intimiori admitte.

60. Obſervantiam tui in minimis firma, in præſentia majorum: ut exemplum honeſti reliquis inculces.

61. Plura ſæpè in nos peccantur, dum complacemus, quàm dum contrariamur.

62. Honores, & præmia ipſe tribuas, pœnas verò, aut redargutiones, ſi quæ irrogari juſtò debeant, irrogari cures ab aliis: ut aliorum invidiâ acerbus ſis; tui merito munificus, & amabilis.

63. In consultatione, dum contrariæ emergunt opiniones, qui mediam attulerit, plerumque omnes in suam trahit sententiam; non quòd melior ista, sed quòd ad medium, quàm ad totalem assensum adduci se plerumque patiantur homines.

64. Cum magnis Viris, & Principibus extraneis notitiam quære; & communicationem literarum, aut internuntiorum inferes.

65. Structuræ non vulgares, statuæ, templa magnifica, famam authoritatis retinent, & parant opinionem; item sapientum monumenta, nomini dicata. Nam quæ majores requirunt impensas, nisi à generosis pectoribus facta veniunt: præsertim cùm non sui lucro, sed publici commodi intuitu impenduntur ad famam posteritatis. Sic *Zeuxes*, pictorum præstantissimus, picturas suas excellentes nullo pretio exponebat, civibus eas gratuitò daturus: ut magnitudinem animi testaretur; immò forsan, quòd arbitraretur operam suam eò æstimationis ascendisse, ut omne pretium superaret.

66. Propositurus aliquid populo, aut amico, quod in rem mutuam sit; potiùs quæres modos, ut petaris; non petas.

67. Consulebat ille non leviter suæ authoritati, qui inter colloquendum stabat aperto capite; ne sedendi, aut tegendi capitis minoribus foret necessitas.

68. Hi-

68. Histrionum, & levium ludorum non sis spectator. Tamen nonnulli honestæ popularitatis locô ducunt, habere intra domesticorum numerum joculatores, & histriones lepidos. Ait *Marius apud Salustium*: Sordidum me, & incultis moribus ajunt, quia parùm scitè convivium exorno, neque *histrionem ullum*, neque pluris pretij coquum, quàm villicum habeo: nam ex Parente meo accepi; munditias mulieribus, viris laborem convenire; arma, non supellectilem decori esse.

69. Voce oppressos defende potiùs, quàm opprimas: & patronum miserorum publicè age.

70. Loquaces, & leviusculos, tum vinolentos, noli lacessere verbo.

71. Legatos extraneos honorificè domi tuæ excipe, quò famam nominis spargant; & ab iis cura salutari.

72. Postula magis, quàm supplex roga, quia faciliùs res sic habentur, ac potiùs per alios, nec unquam oblitus tui. Illaudatum aliàs Othoni (apud Tacitum) Qui *protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione*.

73. In publico populi consilio, multa objecta sæpè solvuntur tacendo, multa respondendo; immò multa non audiendo.

74. In gravioribus causis, aut quæstionibus, tum objectis, si melioribus consiliis res fle-

flecti non poterit; *non quid respondeas, sed quemadmodum non respondeas, cogita.*

75. Qui multa respicit, nihil agit, dum consilio, seu dum facto opus est. In consultando præsertim illi, qui merè in partem assentientium transeunt, aut qui merè contrariantur, probantur. Ambigui verò, seu neutrales, vel, ut vulgò ajunt, *Non totaliter resoluti*, neque apud populum, neque apud Principem parant sibi authoritatem, utrique parti suspecti. Rectè dictum: *media via nec amicos parat, nec inimicos tollit.* Tum illud: *tremulà manu vitrum capiendo, quò magìs frangere quis cavet, frangit.* Meritò succenset Tacitus (Histor. III.) Vitellio, ejúsque Produci, dum in hanc, illámque partem studiis distenditur, & expendit diversa, cautus nimiùm esse cupiens, proditor sui veriùs factus, *quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus satìs, nec providit.* Eò collimat dictum apud Ecclesiastem Cap. XI. *Qui observat ventum, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet.* Resolutus ideò sis facere seriò, quod aggrederis: non tamen aggredieris, nisi factu licita; ne dum involvere vis, periculo involvaris. Licitis DEUS adest.

76. Apage cum amicis, qui sæpè reconciliantur: aut cum domesticis, qui crebrò deprecantur.

77. Ma-

77. Majora negotia apud populum tibi tractanda assere; minutiora relinques minoribus. Quædam digito opus habent movenda, non brachio.

78. Etiamsi omnia refutanda sint, aliqua tamen approbato: ne omninò contradictorius esse videaris; salvâ tamen virtutis famâ.

79. Primis injuriis ni resistas cum gravitate, & virtute; contemnêris. *Veterem qui fert contumeliam, invitat novam.* At quomodò non procaciter, verùm prudenter resistendum? tu videas.

80. Passio plerumque in nobis dominatur, & zelum putamus. Dicendum, seu faciendum aliquid nobis usu venit; verbo invehimur velut correcturi, & exacerbamus potiùs. Sæpe detrahimus, sæpe diffamamus, sæpe irritamus materias, & personas, quod agere pro modestia, aut intra dissimulationem magìs in rem fuerat. Veritas, omnísque modus agendi stylum subtilissimum referat, non cuneum, qui findit magìs, quàm penetrat. Cum nimis justi esse affectamus, in injustitiam impingimus. Sævitia quandoque est, dum punitionem putamus; nec est correctio, sed exacerbatio, aut alienatio amici morosa. Cùm rigidè, vel, ut ajunt, *morosè ad pulvisculum usque* repetimus nostra, non fit, ut aliena cum nostris non involvamus: impertinentium veriùs raptores, quàm exactores justi. Sæpe deinde potentiam credimus, cùm inferre in-

juriam possumus: aut secùs accipere credimus, nisi inferamus: nec repulisse est, nisi alter injuriam patiatur. Quæ igitur minore damno, aut scandalo dissimulari possunt, dissimulanda prudenti viro suaserim, qui privatam, aut publicam pacem, quietem mentis, pacatam conscientiam habere cupit. Eò ferè collimat dictum: *à justitia recedendum nonnunquam in parvis, qui velit salvam eam in magnis.* Non enim sic erit injustitia, sed dissimulatio justa. Idem vult Spiritus Sanctus apud Ecclesiastem. *Noli esse justus multùm, neque plùs sapias, quàm necesse est.*

81. Proximè sequitur, virtutis etiam zelum temperandum, ídque amore in majus promovendæ: ut dum nimio ipsius, prout debemus, ducimur amore, tamen secundùm tempora, & personas, prout res agenda venit, suaviùs, cum vitij quadam dissimulatione, sensim animis hominum eam insinuemus, quod non est recedere à virtute, sed eam provehere in majus. Scriptura docet alios hominum acerbiùs increpitos, alios per similitudines suaviter reductos. Sic CHRISTUS, dum bonum Patrem familias repræsentat, intemperantem zelum servorum arguit, & dissimulare docet. *Sinite, ne fortè colligendo zizania, eradicetis simul cum eis & triticum.* Sic erratum à nostris in Moschovia, intempestivo, ne dicam insolenti religionis zelo. Cùm enim Demetrius Magnus Dux Moschorum, Polonam

virginem in uxorem duxisset, occasione Catholicæ Principis aliqui Polonorum jactanter ad invidiam usque Moschorum schismatis, ritum Catholicum dum promovendum contendunt; Demetrium Ducem, novámque nuptam in exitium præcipitârunt, Poloniámque cruento implicârunt bello. Sed magìs profana nobis serviant in exemplum. Severi mores Galbæ Cæsaris, licèt recti, sed non pro tempore adhibiti, exitio fuerunt, *quibus impar ea ætas erat.* Cùm fortè circa flagitationem militaris donativi magìs animosè, quàm in rem opportunè diceret: *se militem legere, non emere*; dum rigidus recti, priscíque moris assertor affectat fieri, non assecuturus simul rem, séque perdidit. Consultiùs aliàs facturus, si intra dissimulantem importunitati nonnihil in tempus concessisset, & delinivisset humaniori verbo flagitantes; sensim aliâ viâ cum tempore in melius reducturus. Neque à virtute Imperatoria sic recessisset, sed intra prudentiam regendi habuisset totum. Etiam in asserenda libertate circa observationem antiquarum legum, vel aliquid novum stabiliendum, temperato, & recollecto zelo opus; secundùm res, tempora, aut personas agendo: ne dum reducere ad normam rigidè contendimus, potiùs malum, résque irritemus. Qua in re summa perspicacitate, judicio valido, ac super omnia, experientiâ opus est. Nec possunt in eo valere, nisi sedata, defæcatáque in-

genia, *quæ non, quid debeat fieri, vel prout aliquando factum est, sed quid nunc rectè possit*, ex æquo pensant, & magìs è *particularibus causis, reíque propinquioribus*, quàm *ab universalibus maximis* (*quæ in particulari fallere amant, & judicium consulentis non leviter arguunt: nam universalia multas exceptiones habent, & multas circumstantias requiret imitatio, ideóque sæpè nos fallit*) concilia eruendo, aut quæ non habendi cupidine, aut spe inani, sed magìs possibilitate certâ, benéque consultò res metiuntur, *cùm ratio appetitu superior est*. Aliquando enim suavitas agendi, aliquando rigor, aliquando utrumque simul, vel demum nihil agere, sed dissimulare in tempus, & ferre malum prodest: ne dum præcociter unicum vitamus, multò majora, immò plura incurrantur, res irritando; ut hoc casu serviat dictum: *Malum bene positum ne moveas.*

82. Igneæ nonnulli, tum inquietæ mentis, dum sibi non otiari, sed agere complacent, dum quieta non sinunt quieta; aut nisi res turbent, & in aliena, quæ sæpe devorârunt, invehantur, se diem perdidisse, suâque arbitrantur, & pro injuria reputant; famam potentiæ ex aliena injuria aucupantes. Ut igne Salamandra, sic nonnulli asperis, & discordiâ vivunt; *quæ alij flagitia, hi remedia vocant; in id nati, ut nec ipsi quiescant, nec alios sinant.*

38. Po-

83. Potiùs non videre te injuriam ſimula, quàm dum vides, vindicare illam opus habeas: ne ſi agnitam molliter diſſimulaveris, pejus contra te in poſterum peccetur.

84. Si impetu in aliquid novum fertur populus, cui reſiſtere non poſſis; ſatìs penes virtutem habeas, ſi non aſſentiaris.

85. Quæri exinde poteſt; quid ſecurius, & in rem magìs opportunum: an præcipui unius, vel ſaltem aliquorum in Republica, an vulgi aucupari favorem? Non diſquirendo hinc illinc, conſtat, qui totos vulgi favoribus ſe dedêre, ab ipſomet vulgo proditos, oppreſſos. In cujus gratiam cùm omnia feceris, ſemper aliquid in majus vulgus requirit; vel ni ſufficias, antea bene feciſſe damno eſt. Quod verò majus; dum abutitur vulgus bonorum virtute, & operâ, ſemper eos caſibus objectando, facit velut indiſcreti equites, cùm bono equo læti, intemperanter utuntur, & nimio curſu fatigantes, non parcunt labori, nec alium ſubſtituentes eum perdunt; quod in vitis Gracchorum apud Plutarchum obſervatum habeas. Ratio in promptu. Nam faciliùs paucorum genium noveris, paraverísque tibi favorem, faciliùs gratiam demerueris, aut iratos placaveris, faciliùs cum paucis egeris, ſuadendo, diſſuadendo, orando faciliùs obtinueris, dum ſe citiùs pro paucitate expedire poſſunt decernendo. In multitudine ſecùs, communitas frontem non habet,

quæ non tam facilè maledictis erubescit, dum dispersim ignominia in tot capita vadit: ad unius verò Principis personam, non divisim, tota infamia, ejúsque posteros, directè spectat; eóque magìs afficit. In populo deinde diversa sunt subjecta, inclinationes, affectus, studia, quibus impossibile, ex æquo ut satisfacias, dum pro diversitate ingeniorum suspicantur vana, aut secùs interpretantur, cùm non intelligunt rem, plures verò pro malignitate. Offenditur quidem Princeps veritate; sed magìs offenditur, & simul furit populus. Uni dum places, alterum ferè offendis. Nam in amores, & odium, æquè facilè vulgus fertur: non ut studiosè velit, sed uno, alterovè impellente. Quod verò gravius; si in aliquid bonum fertur populus, non omnes (unus alium, circumspectantes) curam adhibent: jam si nocere cupiant, quisque pro se manum studiosè adhibet in ultionem; ad nocendum uniti, ad benefaciendum tepidi, & distracti. Ex eadem ratione fortè *Machiavellus ingratiorem fieri populum censet, unicâ Principis personâ.* Dixerim itidem: præstare favorem aliquorum præcipuorum in Republica, sed quem non per flagitia, & obliqua demerearis, favoribus vulgi. Addo super hæc: si non altioris alicujus boni, aut virtutis intuitu, quæ sola sibi ex conscientia rectè facti præmium est, sed aucupandæ vulgi gratiæ, & popularitatis, rectum aliquid in publicum facias; fal-

lêris.

leris. Sæpiùs odium pro gratia redditur. Rem expertam ipse habeo, quam loquor. Si profana parvi sunt, en cape in rei documentum altiora, quia sacra. Nemini magis, quàm operatori salutis *Christo*, fraudi fuit populi plausus, & gratia, hodie utì Regi, filio David, in urbis ingressu palmis & substratu vestium in pompam triumphi vias sternentis; mox intra dies aliquot, subita mutatione crucifigendum petentis. Sic ferè vulgus, *cujus boni, aut pravi affectus nunquam modicis continentur.*

86 Afflictis palam condole; sed tamen sine injuria affligentis.

87. Honores non pete ipse. Oblatos speciè recusantis accipe, non multo exultantis animi signo: nec etiam tristi, ut ingratus; sed graviter. Per amicos petiturus, non ore tuo, pro famâ modestiæ; tùm ut videaris, *magìs te posse officium gerere, quàm nimis velle*: quod venustatem actioni imponit, & dantem magìs promptum reddit. Vis adhuc altius? unicam artem disce: non quomodo ambienda quæras: sed quomodo sorte contentus non ambias ultra pacatus: plura sic utique, immò omnia, lætus contemnere potes, & quasi ex alto animi despicere; non omnia verò destinata ambiendo adipisci, eóque de non habito tristis, & stans loco velut inferiore. Habet velut omnia, qui non ultra cupit, in animi mensura, non fortunæ. Sat satìs habendorum modus.

88. Apertis horreis, leva pretia frugum.

89. Nobiliores exules, tum à fortuna desertos excipe domo, & necessariis procura. *Alij dividunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt*. Inquit sapiens.

90. Pupillis honestarum familiarum sumptus educationis provide.

91. Si à populo voce opprimaris; modestiam objice cum gravitate, & reprehensione generosa, quàm ut frustra acerbiùs contendas, unus à multis facilè contemnendus: nec aliâ tutiùs viâ furorem populi evades.

92. Miseris sis aditu facilis, & intentus querelis: licèt subrusticè, & tædiosè conquerantur; nam loquax ut plurimum dolor est. Da bona verba, gravia tamen potiùs, quàm mollia. Condole saltem, ni juvisse sufficis. Nemo utique verbo pauper est, quod æquè afflictis gratum, ac si juventur: aut secus novam injuriam sibi inferri putant, si tansitoriè audiantur. Princeps igitur, aut quicunque sunt viri honesti, in omni vitæ suæ actione teneant rectè agendi præceptum: *nihil sibi esse salubriùs, & ad amorem populi parandum accommodatiùs, quàm humanioribus responsis etiam infimæ sortis homines, ab se dimisisse*; salvâ tamen gravitate, ne obviâ facilitate vilescat.

93. Inter *militares* de armis loquere; inter *doctos* de virtute, doctrina, libro, honesta-

te:

te: perſonis rem & ſermones accommodaturus. *Hilares* liberaliùs, ſuavitérque excipias: *Severos*, aut *Moroſos* contractiùs, & brevibus tractabis; cùm facilè multi ſermonis nauſeam habeant. *Ambitioſis* honorem deferes reverentiùs agendo, perinde, ac ſi eos multi facias. *Cum modeſtis & ſinceris* ſimplicitatem dicti quæres; nam facilè dolum ſuſpicantur, ſi verborum involucris, & ambagibus affectatis utaris. *Malignos*, *Aſtutos*, *Levésque*, quoad potes, vitabis; ſed procul à nota vitantis, ne offenſos habeas. Univerſim verò, ſecretorum tuorum (loquendo) cautus eris. Inſuper inter *Æquales* dignitatem ex pari tueâre, ne poſthabearis: non tamen ſemper ad numerum, & ſtoica gravitate; ne arrogantiæ nomen parias. Inter *inferiores* faciliorem tui copiam præſtabis, ut ameris: non nimius tamen aut effuſus; ne ſocietatem inducas, ſed propior gravitati. Erga *ſuperiores* nonnihil ſubmiſſiùs te geres: non tamen immemor tui; verùm ultra *venuſtam generoſitatem*: nec ut abjectus, aut adulator, tùm deformi obſequio laborans.

94. *Meticuloſorum ingenia* ingeſto terrore, nec tamen ſine condimento gratiæ, ad officium commodè rediges. *Generoſos* ſecùs exacerbat terror, ut potiùs reddas obſtinatiores, aut alienes veriùs, dum eos ſic parare cupiviſti: verùm eos gratiâ, comitate, liberaliore convictu, ... que ad obſonij raritatem, non

non ſemper facili, aut effuſo: magiſque adhuc gravitate agendi generoſa, quæ reverentiam perſonarum ingerit, tibi obſtrictos pares. Verbo dicam: injuriæ generoſum irritant; mollem, tum puſillanimem frangunt. Cum *mediis aut indifferentibus*, præſertim verò cum aſtutis, aut qui libenter inſoleſcunt, adhibebis ſimul utrumque. *Terrent nonnulli, ni paveant.* *Moroſos* denique, & *Intruſores* lautiore menſa, & aliquid pro tempore dando tibi mercaberis. Rara tamen ingenia, quæ non hoc ultimo telo expugnare fas ſit. Prout igitur hunc aut illum, ad tuum beneplacitum habere vis: introſpice naturam priùs, hominum enim animi æquè varij ſunt, ac vultus, ut agas, prout ad metum, vel generoſitatem inclinat, vel participat ſimul de utroque; ut quemque ſuo affectu aggrediaris expugnandum, prout in aliquo hic, aut ille magìs prædominatur; metúsne, cupido gloriæ, amor privati commodi, publicum bonum, aut tenerior conſcientia: objectando dextrè ad perſuadendum pericula, ignominiam, damna, jacturam publici; ingerendo ſcrupulos, & offenſam DEI, & quævis in contrarium: vel ſi faciant, omnia eventura in parte meliore. Jam ſi omninò refractarij ſint recta ſequendo, ſaltem in molliora quoquo modo deflectes, & concedes partem, velut Senecæ & Burrho viſum, *ne utrumque NERO pervinceret, alterum concedere*: vel certè

eve-

eveniet, præſertim ſi cum generoſis res eſt, ut negligant, ſi aliquid modò in ſpeciem generoſitatis ſibi concedatur, nec planè impugnari ſe videant; aliàs nihil pervincere, ſervile putantes. Sæpè repeto: *hominum animi ſicut generoſi equi, molli freno faciliùs reguntur.*

95. *Qui amat accipere, negat nihil.* Non in privatis modò, ſed puta in publicis facilè habentur omnia; præſertim apud eos, quibus accipere dulce eſt, dum ſunt *ſemper venales, & alienæ miniſtri potentiæ*; immò menſarum, placitorúmque aſſeclæ. Non ex vano inexpugnabilem urbem, expugnandam facilè credidit, in quam aſellum onuſtum auro introiturum didicit. Et Jugurtha Romanum ſtatum inclinari advertit, debitéque illuſit: *O venalem Romam! & maturè perituram invênit*, cùm reperit plerósque ex curulibus, qui accipere oblata non promptè recuſarent; immò promptiſſimè caperent. Vendi ſibi negotium amavit, cùm venditores odiſſet; proditionem, non proditores amaturus. Viri ideò quicunque recti etiam licitè oblata, intra verecundiam, propiúsque nolentes acceptare debent, aut prorſus non acceptare, virtutis præmium in virtute quæſituri. Hoc enim genus vitij, mentitæ ſuavitatis condimento facilè inſinuat ſe hominum ſenſibus, & leviter modò tangentibus allinitur ſine ſenſu. Facilè qui accipit, facilè dat ſibi ſuaderi. *Peſſimum veri affectûs venenum, ſua cuique utilitas.*

tas. Meritò pagina ſacra rectos in populo viros, judices, ducésque dum laudat; aut ſecus depravatis dum ſuccenſet: his appetentiam munerum exprobrat; in illis contemptum oblatorum velut ſolam rectæ popularis virtutis normam commendat. *Dixit Samuel ad univerſum Iſrael,* 1. Regum Cap. XII. *Loquimini de me coram Domino, utrùm de manu cujusquam munus accepi? contemnam illud, reſtituámque vobis.* Et dixerunt: *non tuliſti de manu noſtra quidquam.* Et Cap. VIII. *Non ambulaverunt filij Samuel in viis ejus, ſed declinaverunt poſt avaritiam: acceperunt munera, & perverterunt judicium.* Mirum dictu, quòd pervertat veritatem, bonum publicum, & pervertat judicium, qui properè accipit munera. Taléſque hodie videas, *in quorum manibus iniquitates ſunt: dextera eorum repleta eſt muneribus* Pſalmo XXV. Potiùs igitur: *non accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubvertunt verba juſtorum.* Exod. XXIII.

96. Nullius artem reprehende; quod vel maximè offendit.

97. Multa in abſentem ſtatuuntur, quæ in præſentia non fierent. Cura, ſi tutè potes, ut dicendis de te rebus, aut ſtatuendis adſis præſens cum authoritate tua, & amicorum; ne per abſentiam conſcientiæ facti arguaris, eâque importuna meticuloſitate majorem ingeras

ras audaciam æmulis validiùs contra te insurgendi, qui nisi tuâ imbecillitate fortes.

98. Magnorum virorum diffidia concilia, & mediatorem te interpone, etiamsi non vocatus, si authoritate vales; sed procul ab importunitate, & sine alterius partis offensa. Fac talia pro publico bono, & amore proximi.

99. Dum punis, privatim puni; dum parcis, publicè parce.

100. Habebis aliquem bonæ existimationis virum, qui pro te agat, & loquatur in publico, quàm tu ipse pro te. Major alienis dictis in aliena causa fides, laudando vera, seu excusando liberiùs falsò imposita, tum opinativa; & minor tibi dicenti invidia. Quæ pro sua causa dicuntur, magìs ex necessitate propria, & pro animi passione, quàm ex vero dici communiter creduntur.

101. Quæ tibi adversa acciderint, supprime, aut tege lætis; prospera latiùs divulga.

102. Sermones vulgi velut nesciens ignarúsque feras; prohibiti enim plures erunt, quasi veri, si prohibeantur, & nocituri.

103. *Securitati consule priùs, antequàm vindictæ*; quosdam enim, haud tutò aggrediaris, ut cavere ab iis magìs opportunum sit, quàm ut aliquid acerbiùs in eos statuatur.

104. Justitiam ama, & verax sis; quò magìs fidem rebus tuis pares.

105. Nonnulli dexteritati, tum prudentiæ, virtutíque suæ in tantum fidunt, ut spontè sese con-

conjiciant in occasiones periculosas; negotia intricata, difficilésque conatus suprà vires aggrediantur; quasi in arbitrio sit, ex illis eluctari, támque deserere promptum, quàm irritare incepta, tum velut supra humanos casus constitutis, tum non errandi potestatem sub imperio habentibus. Quod secus fit, dum tenemur potiùs à negotiis, quàm tenemus illa. Non admittere verò occasionem, primus gradus est non errandi, dein posterior, non errare. Nè DEUS quidem, dum probos vult nos fieri, peti voluit, quàm *ne inducamur in tentationem*: quasi non peccaturi, si tentatio, id est, mali occasio, absit. Non igitur, quantùm in nobis est, dubiis rebus nos volenter committamus; ne apprehendamus plus animo, vel manu, quàm cui sufficere possumus retinendo, vel contra obluctantia constanter perseverando. Nec sibi blandiatur mens, ut præsumptuosa opinione nostri minùs opinemur de virtute contrariæ partis, dum volumus, ut evitemus occasiones eorum, immò ipsa mala. *Faciliùs aliqua non recipiuntur, quàm exeunt; immò excluduntur venientia, quàm expelluntur, dum fuerint admissa.* Qui admittit occasionem, admittit errorem.

106. Irasci, mala verba dare, ferire, nemini fidere, res quietas non sinere, pro libitu agere, aut secùs in speciem authoritatis desidere, *nomine magnifico segne otium velare*, in alios agendum opus conjicere; superbire,

tum

tum insolescere potestatem regendi nonnulli falsò putant, cùm aliàs suavitas agendi, præviâ prudentiâ & cautione, rebus perficiendis totum possit. *Maxima flumina minimo sono labuntur.* Non tamen obest rebus, subirasci modicè intra gravitatem agendi; immò valde prodest, ut vivaciùs in executionem urgeantur. *Iram prudentem esse cotem fortitudinis*, non ex vano dictum. In consilium verò rectè incipiendorum, sola prudentia cum deliberatione non affectata, jus semper habet. *Potestatem cautis, quàm acrioribus consiliis tutiùs haberi*, Tacitus ait.

107. Vitia hominum privatim, publicéque nihil magis intendit, quàm cùm malè fecisse, joci vicem habet, nec suspenso supercilio, sed excipitur cachinno. Exinde licentiosi, dum non timent DEUM, quod reliquum erat, excusâ hominum reverentiâ, & pudore, malefacere sibi complacent; vel dum in rectiores incurrunt, qui rigidiore fronte, tum verbo factum excipiant, indignantur. Moneri nolunt, & paucorum rigorem & censuram injuriæ loco habent, dum plures jocoso intuitu talia transeunt, velut approbantes. Moderni seculi, immò novæ Politiæ ea labes est. Rigidæ priscorum Germanorum virtutis, non immeritò causam adnexuit Tacitus de mor. Germ. *Nemo illic vitia ridet, nec corrumpere, aut corrumpi seculum vocatur.*

108. Non levis est prudentia *moralis*, tum *politica*: scire in suis domi, & civibus publicè quædam minora dissimulare, nec vetare; ne obtineas, ut pervincendo, quæ agnita vitari, nec coërceri possint, in pejora mala incurratur ex jussorum, & impunitatis contemptu, nisi aliquid fragilitati concedatur: velut profundissimè sparsim *Tacitus*, tum alij. Nescio, an non tutiùs sit, quædam adulta & prævalida vitia admittere, quàm illud assequi, ut palam fiant, quibus prohibendo pares jam non simus; dum vero prohibita semel impunè transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est. Quædam tutiùs non prohibere, quàm prohibita leviter præterire; & sontem non accusare, quàm accusatum non punire; nam evulgatus pudor non satietatem, ut multi rentur, sed incitamentum parit. *Coërcitio plus damni in Rempublicam quandóque affert. Quàm indecorum verò attrectare, quod non obtineatur; si velis? Quod nondum vetitum est, timeas, ne vetêre.* Tolerabilia sunt modica vitia, quàm prohibitio, cui nemo paret. Mithridates continuo usu veneni, naturæ suæ reddidit familiare toxicum, ut contra noxia induraretur: sic aliquæ malæ consuetudines, tum abusus consuetudine roborati non tam obsunt Reipublicæ, nam sæpe alterius virtutis interventu, velut ad æquilibrium pensantur, & cum tempore conveniunt, quàm præceps correctio: prout violenta medicina plùs nocet

ægro-

ægrotis, & vim naturæ infert, quàm ipse moribus, qui sensim utique conficit. Inter hyemem, & æstatem ver, aut autumnus inest; inter diem & noctem diluculum, naturâ ipsâ haud violenter, sed quasi per gradus in mutationem se transferente. Etiam virtuti horror imponitur, si severiùs se intrudat, non suaviter insinuet. Cum tempore curandum, quod cum tempore invaluit. *Repentinæ novitates sunt tanquam advenæ, & peregrini, quos admiratione plùs, minùs benevolentiâ prosequimur.* Exinde novorum Politicorum axioma vix improbaverim: *In seculis aliquanto corruptioribus, homines industrios & satagentes usui magìs esse, quàm pro rigore virtutis nimium zelosos.*

109. Ne decipiaris, maturè cogita te deceptum iri. Sæpe diffidentia mater securitatis est; aut secùs, si in vanis nimium scrupulosus sis, sæpe causa inanis metûs; nocet rei, nocet parandis amicis. Dubitaverim præterea, an modica calliditas non sit in parte Politicæ prudentiæ, seu cautionis, pleno hoc obliquorum ingeniorum seculo; non ut circumvenias, sed ne circumveniaris, dum quemque pro suo ingenio scis metiri. Aliqui enim ita sunt incautè sinceri, si præsertim in blandiloquos, & astutos incurrant amicos, ut nihil sinistra intentione agi opinentur.

110. Sis Politicus, non tamen, ut te Catholicum esse obliviscaris.

III. In privatis publicísque negotiis cum paucis, vel cum populo, non semper idem tenor, modúsque actionis servandus, dum rem habere probè cupis; verùm secundùm tempora, personas, immò cum iisdem personis, sed aliis occasionibus, rerúmque circumstantiis, modum agendi variari necesse. Aliquando severitas juvat; aliquando eadem obest, sed prodest clementia, & suavitas. Aliquando munificè; aliquando parciùs aliquos habere oportet, & dandi facilitas obest. Aliquando tacere, & dissimulare; nonnunquam exprobrare palam, aut tacitò conducit. Aliquando properare, aut cuncta petentibus statim annuere; aliquando differre in tempus, negare, difficilem se præbere, & grave supercilium monstrare prodest: molliùs, aut austeriùs, cum authoritate matura, vel submissiùs, familiaritérque pro confidentia agendo. Nec CHRISTUS in sua œconomia semper eundem agendi modum servat; sed pro tempore variat. Peccatricem mulierem ad pedes suos provolutam promptè admittit, peramanter adspicit, *bonum opus operantem* laudat; eandem posteà, licèt pœnitentem, & in melius correctam à sui amplexu arcet, severiúsque habet: *Mulier, noli me tangere*, cùm utrumque intra peræqualem bonitatem ageret, illud intra summam clementiam, hoc cum Majestate, non extra tamen gratiam, modo vario & causa: verùm intra eundem amorem; dum

dum ſimul arcet, ſimul ſolatur eandem, ſimúlque honeſto præficit officio. *Quid ploras? quod quæris? Vade ad fratres meos, dic eis &c.* Joan. XX. Dixerim, qui ſe aliorum exemplis, ſuæque probatæ ſemel praxi totos alligant; niſi aliquid in præſens mutent agendo, addant, minuántve, graviter falluntur. Potuit iisdem de cauſis, cum iisdem perſonis ſeverior modus prodeſſe, cum quibus alio loco, & occaſione, niſi ſuaviùs agendo remittas de rigore, rem turbes; nec quod voluiſti, aſſequâre. Utì eadem veſtis, non cuilibet corpori & ætati: ſic praxis & exempla, tum imitatio, rebus, & perſonis non quadratè ſerviunt, niſi pro tempore immutentur.

112. Animi conſtantia & ingenuitas juvat in adverſis, ſuperat invidiam, arcet mala; mollities ſecùs accerſit periculum. Cui vitam animi fortitudo, aut conſtantia non dabit; metus, aut fuga rariùs parabunt. Sic apud Tacit. accuſati de amicitia Sejani, alij per mollitiem excuſando, eò majorem ſuſpicionem ſui cùm moviſſent, ſuccumberéntque in cauſa; *Marcus Terentius* ingenuè, quod verum erat, ſolus fatendo, conſtanter ſuperavit invidiam, & evaſit objectorum pœnam: prout ejus reſponſoriam, non ſine guſtu, & paranda doctrina legas apud Tacit. VI. Annal. Qui ſilentio triſti objecta recipit, non modeſtia eſt, ſed tacita confeſſio; aut judicem tacitè arguit ſævitiæ, quaſi in majus defenſione innocentiæ ir-

ritetur: qui autem negat, quod verè obje-ctum, seipsum accusat; non quod noluerit, aut de malefacto doleat, sed quod latuisse tantùm expetiverit, præsidium malitiæ ab occultis habiturus; immò metum prodit ex facti conscientia & atrocitate, quod fateri veretur. Neque extinguit materiam objectorum, sed irritat accusatorum, æmulorúmque proterviam; tum ad inquirendum & comprobandum ingenia, ne frustra objecisse videantur. Demùm acuit audaciam, ut contra timentem graviùs insurgant, inclinatum concitatiùs impulsuri in ruinam. Qui secùs ingenuè fatetur, propiùs pœnitentem est, dolet de objecto, quod spontè agnoscit, & corrigendum videt. Dein fortis utique animi signum est, intuitu virtutis sive vero, sive specioso, tum pro ingenuitate, aliquid dicto, factóque tentâsse, non tamen malitiosè, vel ex dolo, qui semper suspectior est, quàm animi apertus candor. Non superba tamen debet esse facti confessio, nec velut exprobratio, quæ magis exacerbat; dum obstinationis in animo signum est, accusatorem & objecta velut contemnens. Sit potiùs intra vultûs verecundam amœnitatem, nec extra ingenuam modestiam, quæ innocentiæ suæ, dum non turbatur, fidem faciat, ac de clementia, prudentiáque discernentis multum sibi persuadeat; aut, si omninò deprecandum sit, non faciat tamen aliquis, ut nimium abjectus, nec veste

sor-

forditatus, aut fqualidus, quod indignationem fæpè magìs, quàm miferationem movet, verùm faciendum ex memoria ingenuitatis & honefti. Sic, ut per varia cafuum abeam, apud Thuanum Joannes Fridericus Saxoniæ Dux victus prælio à Carolo V. Cæfare, & captivus, cùm pro nota rebellionis decretum mortis, juffu Cæfaris adferri fibi videret, lufui latrunculorum tunc fortè intentus, & velut in aliena caufa minimè turbatus, Erneftum Ducem Brunfvicenfem fecum colludentem, fimúlque forti compatientem, conftanter monuit, ut eo non obftante lufum continuaret, *fuam innocentiam, Cæfarisque clementiam, ea in parte fat pro fe laboraturam* fubjungens. Quâ infracti animi conftantiâ Cæfarem flexit, & periculum vitæ, licèt non fortunæ, fuperavit. Sic apud Francifcum Guiccardinum (Hiftor. I.) Cùm Rex Galliæ Carolus VIII. moto bello pro recuperanda Neapoli contra Arragonios, in Italiam cum exercitu fe infunderet, ac fortè per tranfeundum à Florentinis pro focietate armorum, & amicitiâ in urbem receptus, contemptiùs eosdem haberet, conditiones aliquas graviores extorfurus, illi verò, potentiâ Regis confternati circa confenfum tergiverfarentur; folus *Petrus Caponius*, vir altioris animi agendi conftantiâ rem, animósque civium reftituit, & Carolum plena generofitatis voce, tum facto terruit. Verba funt Guiccardini (Hift. I.) *Cùm ejus Colle-*

legæ coram Rege stetissent consternati, atque à Regio scriba compositionis capita iniquissima scripta recitarentur, Caponius rei indignitate vehementer permotus, libellos è manibus scribæ abreptos, Rege spectante discerpsit, & se abiturum proripiens voce concitata subjunxit: Quandoquidem tam iniqua postulantur, vestras vos inflabitis tubas, nos campanas pulsabimus nostras; haud obscurè innuens, eas controversias motâ plebe, armis esse decernendas. Constat, tantâ fiduciâ verborum Caponij terrorem Gallis injectum, secum reputantibus, tantam in eo homine constantiam, non sine fiducia alicujus paratæ potentiæ, & subsidiorum esse. Quamobrem eo revocato Rex in æquiora, nec absona Florentinorum libertati deflexit. Sed cur vado per externa, cùm adsint domi exempla propria, ídque in meamet causa? Cùm per iniquitatem delatorum, recta plerumque civium vota in sequiorem sensum trahentium, liberiùs dictorum, ut fieri assolet circa libertatem, coram Rege accusarer, ipséque ad interiorem cameram me vocato pro majestate exprobraret: id, quod certè verum erat, *angustiæ mihi undique.* Hinc mendacium servile peccatum, si vera negarem, & offensa DEI; illinc apertior offensa Principis, si faterer. Recollectâ repentè mente, in partem utique posteriorem peccare malui: nec tamen apud pium Principem peccavi, fronte ad amœnitatem, pro fiducia constantiæ, non

ex-

extra tamen modestiam composita, subjungens: *Si quæ à me dicta, non profectum à malitia, aut inquieto ingenio, sed factum pro fiducia legis, tum æquitatis, cujus assertorem pro Catholica pietate, ipsum Principem esse scirem; nec mihi aliàs jurato Senatori, nisi cum lege loquendum conveniret.* Cùm igitur responsum acceptandum; aut aperta lex, tum æquitas impugnanda esset, quod nequaquam bonus Rex apud animum pervincere potuit (nam etiam juxta populi libertatem convenientissimum erat objecto) intra ingenuitatem responsi conquievit. Unde, uti per cætera gestorum alios; sic eo casu me quoque publicè, ac privatim æquioris animi bonus Rex habuit præconem. Cessare debui; verum non extra materiam, unicum adhuc constantis tum infracti animi exemplum apponere, Ferdinandi Arrogoni Neapolitani Regis. Cùm enim supra memorato Carolo VIII. Galliæ Rege, victricibus armis Neapolitanam oram pervadente, ipsâque Neapoli urbe, & Prætorianis cohortibus in victoris nomen desciscentibus, Ferdinandus regnum deserere cogeretur: nihil spei relictum, quàm ut cum paucis intimorum relictâ Neapoli in Ænariæ Insulæ arcem, *Iscleam* nomine, secederet; verùm eadem infensa fortuna secuta in Insulam Ferdinandum. Arcis enim *Isclea* præfectus eodem, quo reliqui Neapolitanorum, morbo perfidiæ agitatus, in victorem

Gallum propensior, descendenti fortè ex trireme portas arcis occlusit. Fertur insperato perfidiæ spectaculo consternatum priùs, dein recollecta mente & spiritu (à desperatis, & animi constantiâ consilio captato) paucis comitantibus, proximiùs portam arcis animosè successisse Ferdinandum, ut partim mandatis, partim exprobratione collatorum beneficiorum, & exindè turpis perfidiæ, partim vultûs majestate Præfectum flectere posset. Non plùs tamen apud perfidum ea valuêre, quàm ut datâ solùm conditione, arce recepturum se Ferdinandum promitteret, si nemine comitante solus portam ingrederetur. Accepit ille promptè conditionem, non ut dissimulans, & exinde tacitæ offensæ suspectior; sed ut majestatis conscius. Móxque adaperta porta est. Tum verò in ipso portæ ingressu, non se Regem oblitus, eâ confidentiâ, eóque vultu ac vigore animi, districto gladio in Præfectum & custodem portæ impetum fecit, ut satellites, qui armati in statione aderant, comminantis & imperantis simul Regis aspectu perterriti, extemplò portam aperuerint, reliquum comitatum recepturi. Quo casu manifestè apparuit, animi constantiæ, vel, ut Jovius ait lib. II. Histor. Regum oculis, in omni fortuna, quandam supra humanam inesse vim; proditoribus autem degeneres esse animos; præsertim, cùm in ipsa perfidia deprehenduntur.

PARS TERTIA.
POLITICO-MORALIUM.

I.

COnſcios ſecretorum etiam delinquentes non habebis acerbiùs; ne irati prodant ſecreta, & res miſceant.

2. Licèt verum ſit, nunquam conquераris, quòd malè de te loquantur homines, aut enim, cùm ſenſerint te offendi, pejus loquentur in acerbiorem vindictam, aut denudaberis coram audientibus de adverſariis, cum non levi ſuſpicione famæ. Potius bona indulgentiâ fortunæ dic: tibi ſatis amicorum eſſe. Bona de te ſentire omnes. Immò: in præſentia tibi detrahentium, ſinceritatem & candorem lauda, velut ignarus traductionis; ut conſequaris, quòd illi ſinceri à te vocati eſſe juſtè velint, ne bonam de ſe opinionem amittant.

3. Cuique, ſed præſertim in officio degenti, minima ſui in obedientia ſeveriùs obſervanda, ut minùs ſeriò imperata ſint in executione: quò majoribus juſſis non ignaviter attendatur.

4. Si quid in aliqua gravi materia difficile propoſitum, quod non ſtatim intelligas; ſcripto conſignari jube, aut prudentem miniſtrum delige, qui rem inquirat tibi ſufficienter relaturus.

5. Nimiam magnorum comitatem, ſuſpectam habe. Nunquam te illi credes totum.

Non enim mutuo bono faciunt, verùm suo; quatenus operâ tuâ velut instrumento utantur: sepositurі in partem, dum cogitatum perfecerint.

6. Nonnunquam prudenter de gravitate, & de jure demittere, necessum putabis, quatenus assequaris, quod voluisti: alloquendo prior, salutando, visitando, adeundo minores, familiariùs in parte colloquendo, convictum eorum non aspernendo, nonnulla dissimulando. Sed hæc modicè adhibebis; velut obsonia rarioris favoris, non ut lautitia profusionis.

7. Privatum otium, & exercitia tui cubiculi, sint gravia.

8. Spectacula generosè edita, ut sunt ferarum nobilium certamina, hastiludia, in opinionem serviunt authoris. Velut in *Laurentio Medico* observatum reliquit *Paulus Jovius*, qui in populo, tum apud exteros æstimationem sibi paravit, magnanimitate expensarum, in honestos circum se clientes, in eleemosynas, & obæratorum prompta subsidia, in equestres ludos edendos, in apparatus conviviorum, in colendos literarum Professores, in conquirenda, quæ rara alicubi videbantur: *quibus ille* (verba sunt Jovij) *ac præsertim munificentiæ auspiciis, longiùs famam suam extendit, quàm quisquam alius æqualis, vel militarium armorum fulgore proficeret.* Et vitam *Magni Consalvi* apud eundem legas; quo-

quomodo in aula primùm creverit, dein apud milites expensarum apparatu valuerit, omniū animos in se rapiendo splendore pretiosæ togæ, armorum, & convictûs.

9. Aliquid in tuis, aut te ipso mutaturus, non uno ictu præcide; sed lentâ operâ, & quasi aliud agendo. Novitas enim, & *insperata sedulitas* parit suspicionem.

10, Patrij, & antiqui moris, ac eorum, quæ populo placent, doce te esse amatorem, & imitatorem.

11. Non properè damna, sed lentè, & sæpius dolens. Propiùs libenter damnat, qui citò. Immò pœnam infliges malis, non ex crudelitate & sævitia puniendi, sed ex æquitate discreta, corrigendo, non tollendo. Insigne senatûs consultum in gratiam damnatorum factum Romæ: *Ne decreta Patrum ante diem decimum in ærarium deferrentur, quo Senatui libertas ad pœnitendum esset, & rigor interjectu temporis mitigaretur, idque vitæ spatium damnatis ut prorogaretur.* (Tacitus 3. Annal.) Hoc olim sanctè in ethnica Roma. Catholica nunc pietas, quid ni plùs requirat? Ante dies quindecim in delinquentes ne decernatur, non inutilis mora est: decretáque, ut procrastinentur. Justa primo affectu, immò ab ratione, sæpè nobis videntur, quæ posterior dies arguat; si iterum decimóque inquiras, hæc, illáve, falsa imposita, opinativa, repetita in trutinam vocando. Præ-

ſtat nocentium pœnam differre, quàm (abſit præcipitanter) innocentem per errorem damnare. In quem errorem ipſe vix non impegi decernendo.

12. Nunquam ſervilis ſententiæ author ſis, & fautor.

13. Qui urgere negligit, habere non vult. Non incipiendo; ſed perſeverando res habentur. Eò propè collimat Tacitus: *Multa auſis aliqua parte fortunam affore.*

14. Serâ experientiâ compertum habeo: eos, qui prudentiâ dictorum, & conſilio valent; raro utiles factis, & exſequendo; dum ſatis habent ad rem bene gerendam aptè conſuluiſſe. A multarum rerum conſideratione reſpectibus laborant. Neque periculum ſumunt agendi, aut, dum aliquid obſtat facto, agere dedignantur, quaſi impugnare veritatem irati, cujusdam, ſi dicere licet, *omnipotentiæ modo*, totum habere volentes, non urgendo, non inſtando. Aut deníque fit occulto naturæ arcano, cùm aliis rectè conſulendi, aliis rectè agendi, urgendíque modum dedit; ne fors aliquis ſupra humana attollatur, ſed memor ſit, humana neceſſariò aliquid ex imperfecto habere. Hos quidem cenſeo conſulendo utiles, verùm ad exſequendum cordatiores alios, qui non verbis dictísque, ſed magis loquuntur factis & rebus, adhibere oportet: ſeu, ut vulgus ait, ſubcholericos, activos, non reſpectivos, quibus ſi aliquid obſtet, non ter-

terreri, ſed impedita amovere, iterúmque conari ſtudeant; non cedere ipſi rebus, ſed concedi ſibi debere rati. Et Apoſtolus eandem urgendi neceſſitatem ſuggerit. Nec tentare modò leviter, quod ex neceſſitate recti, habendum intendimus, ſed inſtando animosè (non tamen extra prudentiam) perſeverare docet. *Insta opportunè, argue, increpa; obſecra, in omni patientia & DOCTRINA.* Audacia, & activitas, tum conſtantia, ſunt rectæ executioni ferè parallelæ. Multi virtutem incipiendi, rari admodum finiendi, aut perficiendi habent.

15. Nemo fidenter rem gerere poteſt, qui non ſe majorem credit eo, aut ſaltem parem, cum quo res intercedit. Qui ſe inferiorem habet: timidè aggreditur, Ideóque parùm ad rem proficit, in tractatu privato, ſeu in publico, circa materias præſertim bellicas, togatas, ac vel maximè in materia legationum, & commiſſionum cum exteris,

16. Publicam ſemper utilitatem, & religionem obtende. Ne publico uſui, utilitatem privatam anteponere videâre.

27. Etiam non veſtitos, comiter alloquaris, & reſponde; procul tamen à levitate, & projecta facilitate.

18. Non velis videri jocularis, & dicax.

17. Imbecilliores ad tuam opem (ſed ex juſto) confugientes, non deſertos patiaris. Fidam enim operam præſtant. Vide tamen,

ne eo sub prætextu, flagitio pollutis, liberum apud te asylum permittas; & ex eo falsam protegendi potentiam præsumas, quæ tunc solùm vera & gloriosa est, dum virtuti, non vitio patrocinatur.

20. Pro Divinis maximè, & bono zelo certabis.

21. Mutaturus sententiam, dic utilitati publicæ te studere, non vulgi opinioni.

22. Non sapias ex ore tuo tantùm, sed boni consilij, & dictorum, quod etiam ab alio provenit, sis amicus & fautor: quod est generosi animi, & virtuosæ mentis signum.

23. Qui super alienis prolatis quæstiunculis ludunt, verborum deprehensores curiosi, nec acquiescunt rectè dictis, semper aliquid requirendo; aut rem non intelligunt, aut sunt leviculi, aut maligni, aut contentiosi & garruli, aut genio præsumptuosi, aut suprà vulgi ingenium judicio valent, aut demum sunt sugillatores stupidi. Si igitur quietus animo esse cupis: fuge talium colloquia, & convictum. Dum enim non finiunt, sed irritant materias, exacerbant personas.

24. In adversis & desperatis, subsidium ab audacia pete.

25. Consanguinitas magnorum cedit in æstimationem, ideò per te, aut tuos, eam quæres.

26. Non rimeris secreta populi, item amicorum. Dandum aliquid libertati sentiendi, & agendi.

27. Fa-

27. Facta arguantur; dicta impunè sunto. Nevè convivalium fabularum dicteria in crimen vocentur.

28. Parvi errores non dissimulandi: nam magnarum causa sunt. *A venialibus facilè itur ad mortalia.*

29. Uno tempore multa ne suscipias agenda. Non enim perficies, & arguêris incepti.

30. Non cogita, quomodo effugias mala, sed quomodo stes fortis, & immotus contrà. Crescunt, si fugias; minuentur, dum subsistes. Possibiliùs verò ea ferre, & contemnere, quàm vitare.

31. Defectus aut vitia corporis, tum fortunæ, immò jacturas omnes prudenter tege. Nam læta pariunt reputationem, tristia contemptum.

32. Monstra aliquo per virtutem facto tuam potentiam, immò & prudentiam, ut innotescas; vel si potentiam monstrare non potes, saltem impotentiam, defectúsque occultare studebis, occasiones, quæ detegant, vitaturus; ut bonam opinionem retineas, veteri monito: *Quod non possumus, nolle videamur.*

33. Probatiora eorum sunt ingenia circa res privatim publicéque gerendas, qui, cùm omnia præstare non possint, media bona exsequuntur. Illi verò, licèt aliàs optimi cives, minimè probantur, quibus si non successerint prima; media non arripiendo per immode-

rationem animi dedignantur, rebus, sibíque ipsis irati. Fac tu potiùs, non quod optimum velis; sed quod melius in defectu mediorum possis, accommodando te ad tempus; mores, occasiones prout se offerant, arripe, nam optimas occasiones exspectando, non assequêris; possibiles verò omittes nihil præstaturus, & pro otioso habendus. Musicorum artem imitari præstat. Cùm sublimes notas numerosè cantu assequi non possunt, octavâ aut quintâ utique voce, vel tertiâ imitantur tonum; modò ne à recto canentium choro & modulo deflectant, nevè concentum turbent. Judiciosi ergò viri quæque oblata casu, flectere ad consilium nôrunt. Verùm in consiliis capiendis *illud plerumque nos decipit, quia non quid possit, sed quid fieri debeat, aut necesse habemus, facilè eventurum credimus*: & respicimus consulendo, quod contrà est; *nam potiùs quid possit fieri, non quid debeat, priùs cogitandum.*

34. Alienâ invidiâ diffamare ipsi student, qui detrahentium dicta recensent. Apage cum talibus præcautoribus amicis.

35. Quod tibi servit in æstimationem, potiùs per te fiat, quàm ut alteri faciendum permittas in Republica: uti facere pacem, nationes componere, magnas legationes obire, gravia responsa dare, & alia.

36. Imperaturus aliquid novum aut difficile factu, ab iis exequendum incipe, quibus majorem tui observantiam inesse credis, at-

que metum; ne si ab audaculis primò & contumacioribus exequendum velis, atque illi primis imperatis per temeritatem resistant, etiam modestioribus pertinaciam reluctandi ingerant. Jam secus, quod à modestioribus inceptum, ad se perveniente ordine (ut jam non novum) exsequentur, etiam illis, qui fecerunt, in exsecutionem instantibus; ne hi posteriores obsequio videantur.

37. *Nulli te facias nimis sodalem. Gaudebis minùs, sed minùs dolebis.* Immò turbam hominum (quoad salvâ gratiâ potes) vitabis; quia præsens, aut necessè imiteris alios, aut oderis: utrumque autem devitandum est, ne vel similis malis fias, quia multi sunt; nevè inimicus multis, quia tui dissimiles sunt. Verùm hoc supra humana ascendentis mentis, & est animi DEO se præparantis.

38. Cùm omnia possimus, sola credamus licere nobis laudanda.

39. Diu secretus delibera; ne pudori sit, frustrà tentasse. Citò verò deliberatum fac; ne præveniaris.

40. Licèt aliqui recti sint cives, & pro Republica zelosi; plerumque pro impatiente rigore, & immoderatione animi, curando aut exprobrando plus nocent Reipublicæ, quàm ut proficiant. Potiùs, opinione saltem, videantur sibi boni cives, quàm ut vitia exprobrando conscios errorum reddas, ut scienter

pec-

peccent, cùm assuefacti retrahi non possint; vel dum periculorum remedium ipsa pericula rentur; & periculosiùs putant in incepto, quàm in peracto deprehendi. Rectè quidam in Catone, optimo aliàs cive moderationem desideravit; & Cicero de eodem: *Cato animo optimo utens, ac summa fide, nocet tamen interdum Reipublicæ; dicit enim, tanquam in Platonis Politia, non tanquam in Romuli Curia sententiam.* Si igitur in ea Republica vivatur, quæ depravata sit; inutiliter ad quæque attendere scrupulosus velis nihil effecturus, quam ut inutili angore conficiaris, nullo fructu in publicum. Ab aliis, si potes, deflectendum, alia ferenda, alia non videnda. Potiùs curabis, ut quoquo modo temperes mala & errores, quàm ut toto corpore te illis opponas, nunquam suffecturus. Noli igitur Catonisare, verùm sæpiùs remittes de rigore, immò & de potestatis majestate, dissimulationíque studebis: quod non est infamare authoritatem regendi, sed & prudentem, simúlque bonum parentem, & filios; non herum & subditos regendo cogitare.

41. *Nascentis* seditionis, tum audaciæ, Patientia & Modestia magìs est irritamentum, quàm remedium: secùs *dum adoleverit*, cauta & mollia remedij locò magìs succedunt.

42. Provide maturè; ne populus rerum necessariarum, ac vel maximè annonæ penuriâ gravetur.

43. Pe-

43. Periculosos conatus, quos non potes avertere agendo, potentia, imperio, manu, vel solvere ratione; eludes commodissimè tempore, differendo, de die in diem trahendo, moras nectendo, impedimenta studiosè obtrudendo; ut interim impetus agendi quoquo modo sistatur, vis hebetetur, ardor desinat, *qui nisi initiò intenditur, aliàs minùs potens. Non sis igitur æger morâ, spei impatiens, periculi quàm moræ patientior: ingratum habens quod tutum, sed ex temeritate spem capiens.* Velut argutè quibusdam succensuit Tacitus.

44. Sis tacitus. Facias potiùs, quàm loquaris.

45. Sta semper verbo; ne fidem factorum dictorúmque in posterum amittas.

46. In componendis privatim publicéque rebus, dum media non valent extrema proficiunt; sed tamen non extra metas virtutis.

47. Initia officij seu Magistratûs à magnis rebus tractandis incipe, quo magnam exspectationem factorum facias, sed, quæ in te sunt perficiendo; ne arguaris.

48. *Viles plerumque, qui nimiùm*, nec cum gravitate *civiles; Et viles, qui nimium faciles.*

49. Monstra te à nullo dependere.

50. Ludicris rebus, & leviusculis non occuperis; ne amittas authoritatem.

51. In-

51. Interdum secedas, & secretus sis; hoc enim parit exspectationem, quid pariat tuum secretum.

52. Cum nullo velis te, ut ajunt, indomesticare. *Nimia familiaritas parit contemptum.* Potiùs fac omnia, velut primum inchoaturus: ex eo gravitatem retinebis.

53. Non sis præcipitans, aut valdè lentus agendo; illud levitatis, hoc est ignaviæ.

54. Quod facis, fac semper exquisitissimè. *Magìs malè tentata nocent, quàm nihil gesta.*

55. Non opineris, sed scias.

56. Magna incepta incipe à divino sacrificio; benedictionem DEI, & in vulgus apparatum majorem inceptorum habiturus.

57. Non multa fac, sed magna & notabilia.

58. Tunc veram tibi inesse potentiam credes, si quæ à te ipso fulta erit, non ab alio.

59. Potentia tuetur authoritatem; ideò quærenda in munita domo, & milite.

60. Potentia rectiùs beneficio ostentatur, quàm maleficio. Beneficia Regis manus, flagitium coloni unius præstare potest.

61. Virorum literatorum, & æstimatorum, tam domi, quàm ab externo, per literas, aut quovis alio modo notitiam quære. Interdum modicis munusculis per occasionem eos devincies; quatenus nomen tuum celebrent.

62. Non solùm ad mores tuos advertas, sed etiam tuorum; ut honesti sint, gravitatem

tem redoleant, non fastum; immò per omnia modestiam.

63. Malè de te loquentes, immò pessimè tibi volentes, vinces humanitate, & affabilitete velut nescius traductionis potiùs, quàm ut te omnino avertas.

64. Non in civitate, sed propè civitatem manebis; ut omnibus partim conveniendi tui necessitas sit; partim ut commodiùs honesto utaris secessu sine censore, dum velis.

65. Sine ostentatione monstra, quæ in laudem tibi serviunt. Aptè observatum reliquit Historicus in illo Romanorum: *Mutianus, quæ dixerat fecerátque, arte quadam ostentator*; quæ venustatem rebus non demunt, sed potiùs parant, si aptè accommodentur, familiariter fidentérque, sine ostentatione affectata, agentibus. Secus faciunt personæ theatrales & mutuatæ, quæ cùm rectum aliquid in præsens egerint, exuunt deindè scenam, citò ad naturam rediturae. Ostentatio igitur modica pro tempore, si fortè vitium sit in *Ethicis*, non certè in *Politicis*; nam famæ parandæ & authoritati conducit, si cum venustate fiat. Postquam aliquis familiariter velut per incuriam ostentaverit, quod in sui laudem servit; deinde in jocos, & nonnullas ergà seipsum censuras arte declinet: nam verè modestiæ titulum affectando nimium per omnia, laudatáque neglectim intermittendo,

ma-

majore damno occultamus, quod in æstimationem nostri servit cum non modica famæ parandæ jactura. Nec semper succedit (apud eos præsertim, quibus per exteriora viros metiri, & æstimare mos est, velut Samsonis olim in capitis capillo vires; his effusiore in barba authoritatem magnorum requirentibus) quod Julio Agricolæ apud Tacit. *ne notabilis celebritate & frequentia occurrentium esset, vitato amicorum officio, noctu in urbem venit; cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero clientum comitatus, adeò, ut plerumque quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectóque illo quærerent famam, pauci interpretarentur.* Et Otho parandæ militari auræ ante signa pedester, incomptus *famæque dissimilis.* Verùm convenientissimè hic ponatur, quod Gramondus (Histor. Gall. lib. 1.) ait. *Principi Suessionio à plerisque pro nævo data sui æstimatio. At levis hic nævus viro Principi; qui, si dotibus animi valet, cur diffiteatur naturæ donum? Principibus conscientia virtutis propriæ nunquam vitio vertitur; quippe raró in rès magnas via est, per sui despectum. Multum interest Principem inter & privatum; ille ad famam omnia dirigit. Quod vitium huic, sæpè illi virtus; quod homini privato superbia, Principi magnanimitas est.*

66. Legationis splendore paratur reputatio apud exteros: magìs tamen legatio ponderatur à prudentia viri.

67. Impertinentes tuas actiones amputabis, ut seriis magìs attendatur.

68. Novarum machinarum bellicarum, & aliarum structurarum adinventio parit æstimationem.

69. Non congrediaris cum eo sæpiùs, quem majorem te credis; ne authoritas tua ex comparatione vilescat.

70. Academiarum fundationes, aut quod publico servit usui, servit æstimationi.

71. Ecclesiæ proceres tibi devinctos habe; nulla enim re potentiùs capiuntur aut habentur homines, quàm religione. Provocabis verò amicitiam jura & ordinem tuendo, cum iis conversando, eleemosynam largiendo. Incepturus verò magnum aliquid in Republica, cura primò, Episcopum aliquem è potentioribus partium habeas fautorem.

72. Eos nonnunquam negligentiùs curari oportet, qui tuâ curâ subsistunt; seu sint filij, seu clientes: domestici, seu milites; dum enim ad tuam curam respiciunt, negligentes sibi redduntur, & amittunt industriam. Necessarium igitur majori ex parte, suæ curæ ut relinquantur, discántque sibi in parte providere, & acuant industriam; alienæ curæ non in tantum se committentes, quin plùs à sua opera exspectent.

73. Nulla munera aut officia ignaro te distribuantur; ne alteri, sed tibi beneficium debeatur.

74. Ali-

74. Aliquis vir bonus nobis deligendus pro exemplari virtutis, & ante oculos habendus imitando.

75. Principi viro honestiùs puta offendisse, quàm odisse; hoc mollis ac in seipsum sævientis animi, illud utíque fortioris altiorísque mentis indicium; malle sibi ex alio, quàm de se injuriam vindicare. Cave tamen vindictam.

76. Aut rem non tentare oportet, aut si tentas, omnibus viribus, quod instituisti, coneris perficere; nam bis ad eundem lapidem offendi periculosum, & contemptui obnoxium reddit, dum argueris impotentiæ, & inconsideratè incepti: nisi aliàs in cursu operis advertas, te non rectum opus cepisse; tunc verò desistere, utile & gloriosum tibi putabis.

77. Excelsi animi est, nunquam in acerbitates verborum deflectere. Factis se vindicabit vir fortis pro virtute, non verbis.

78. Ad retinendam authoritatem valet, si habeas penes te viros æstimatos, doctrina & rerum gerendarum dexteritate valentes, *& qui in vulgus grati.*

79. Nihil impossibile pete, aut impera. Neque impossibilis, (exequendo) legis autor sis, cùm impossibilitas factum excludat. Posse non satisfieri legi docet, ut primùm lex, dein author legis contemnatur. Falluntur ideò, qui parvis delictis maximas pœnas statuunt, aut prohibent fieri, quod difficillimè

vi-

vitari, aut jubent, quod impossibile fieri potest; nisi in exsequenda lege in tantum sint cum rigore scrupulosi puniendo, atque in ferenda lege fuêre urgendo: nam si unius pœnam intermiseris, reliqui intermitti sperabunt, aut pro multitudine delinquentium & consensu immunitatem obtinebunt. Possibilia ideò & tolerabilia petenda, vetanda, jubenda, omni in tractatu, œconomico, bellico, togato. Facilior consensus in obsequium, penes possibilitatem.

80. Nemo perfectam habere potest authoritatem in Republica, nisi qui togata simul & bellica consilia probè tractat, in curia & in castris, suarum partium aliquos habiturus; ab altero urgendo, & modicè territando potens: quarum duarum rerum maximus in Republica respectus, etiam si aliquis non terreat. Verùm; quia pro potentia potest, vim necessitatis suadendo audienti adfert.

81. *Ingenia universalia*, raræ gentes, rara pariunt secula. Rari ideò sunt, quos suspiciat orbis; aut si sunt: pro magnis habet. Nam multum in gentibus possunt; uti habuit Alcibiadem & alios Græcia; Scipionem, Pompejum, Julium Cæsarem Roma; jam ætate posteriori Hispania Magnum Consalvum; Polonia *Joannem Tarnouskium & Joannem Zamoyskium*, itidem magnos, vel certè, si togâ bellóque facta penderes, verè Consalvo majores (sed prout nostra septentrionalia,

ab

ab oculis altioris Europæ, etiam à ſcientiarum admiratione remota, præſertim cùm noſtros ſcriptores, pro negligentia aut pro modeſtia, talia orbi propalare ad poſteritatis admirationem piget) dicendo facundos, ſimúlque agendo promptos & potentes, privatim bonos facultatum œconomos, togâ & ſago per omnia rerum momenta (*incipiendo & finiendo*) expeditos, nec levi ex reſpectu de ſententia mobiles, publica privatis anteponentes, *ſuorum æque, ac aliorum rectè conſultorum non ſuperbos ſectatores*, amicitias parare ſcientes, domi & forìs in omni apparatu & convictu magnificos, ſententiâ in toga graves, ſimul præterita, inſtantia, futura, conſilio penſantes, fortes in bello Duces, acquirendo & retinendo, aut cunctando vincere, aut dum ex re oportuit, committere prælia promptos, per ſtatarias pugnas, velitationes, campo & expugnandis ex arte urbibus expeditos, ad commoda ex hoſtium erroribus capienda vigilantes, militaris diſciplinæ ſeveros exactores; externorum ſocietates parare gnaros, gravitatem in omni actione ſervare ſcientes, & ſimul (ut ait ille) *comitate & alloquiis officia provocantes*, patriæ morum & inſtitutorum tenaces. Quod verò ſummum & maximum: actione non inſolentes, ſed cives pacatos, non aſpernantes æqualitatis, juſtos, pios, zeloſos Divinorum cultores, ſimul & propugnatores, demùm (Vellejidicam verbis) viros in tantum laudan-

dan-

dandos, in quantum virtus intelligi poteſt, qui in vita ſua niſi laudandum aut fecerunt, aut dixerunt, aut ſenſerunt. Quisquis aliàs te magnum venditas, ſi tibi unicum horum deeſt, extra univerſale ingenium, & extra magnorum famam poſitus, aliqua in parte virtutis politicæ poteris eſſe perfectus; ſed non univerſim agendo: magnus unius partis in virtute, non omnium.

82. Nonnulla ſunt ingenia, quæ non niſi in magnis negotiis ſe explicare poſſunt, & potenter agunt. In parvis, dum contemnunt, vel anguſtos limites agendi habent, velut victa, & nihil valentia impingunt, implicantur; ut ſæpè, cùm magna fecerint aliàs, in parvis arguantur. Nam æmulantur naturam magnorum navigiorum, quæ ſuper altum mare triumphant, & fluctus contemnunt; in portu, aut in lacunis, velut nihil profura, hærent, ut à parvis etiam Myoparonibus præt
navigantibus illudantur, illudendi ipſi, niſi eſſent in parvo, aliàs agere impotentes. Immò communiter fit, ut parva negotia magnis ingeniis plus difficultatis adferant, confundendo veriùs ſua parvitate, quàm ut ſuprà vires ſint: dum ſunt ſimilia tenſis ferarum retibus, quæ tigrides, leonésque capiunt, non quia ligant, ſed quia implicant, & molliter involvunt, impediendo veriùs, quam vinciendo. Addam adhuc: Judicioſos viros breviloquio plerumque, & modeſtiâ gaudere, ut

audaculis, sciolísque, dum in consulendo, multa loquacitate obstrepunt affectatè, & suffuratâ apud vulgus, Principémque authoritate substruuntur, cedere quodammodò, velut inferiores aut inscij videantur. Nam sunt *decernendo*, seu asserendo, vel censendo, quàm *disquirendo aptiores*, & pondus rei pensant, non sonum, ratiocinationum superfluarum sunt nauseatores, nec in mediis dubiorum hærere amant, cum recti judicij indulgentiâ, sine flexuosis, sinuosísque indaginibus, scopum ipsum rerum promptè, probéque vident; vel ut clariùs dicam: magis *positivo*, & practico, quàm *scholastico*, aut speculativo sensu, abundantes.

83. Nec illa ingenia omittenda, quæ tùm nisi potenter, zelosè, aut secùs levi passu rem aggrediuntur, & agunt, prout irritantur vel non, aut prout privatus respectus illis adest. Alia tentant modò leviter, dein negligunt, dum evenit, velut ursis, quibus nisi exagitatis, maxima vis adest. Exinde sic agere, non est ex virtute, sed magìs pro impetu, pro aspectu, & pro animi passione; prout in nobis hæc, aut illa irritatur, & invalescit. Talia ingenia commodissimè maligna vocaveris, aut privatipeta, aut passionata, aut communiore titulo, *affectata*.

84. Misce: ut partim quæras amicitiam, partim tua quæratur; ut acquirere eam, non emendicare, aut profusâ submissione, vel cu-

râ emercari videâre. Ingrediaris potiùs, non irruas in amicitiam affectatè.

85. Si tibi amicus aut cliens in uno non satisfecit, aut ad palatum non accessit, potiùs similes occasiones vita, non verò statim per omnia desere, aut abjice. In rem enim aliam poterit esse utilis. Nam perfectæ virtutis hominem, quo in orbe quæras, aut invenias? Ad rem meam Divus scriptor: *Non indignabundus feras aliorum defectus, quia & tu multa habes, quæ ab aliis oportet tolerari. Si non potes talem te facere, qualem vis, quomodo poteris alium habere ad tuum beneplacitum? Libenter habemus alios perfectos, & tamen proprios non emendamus defectus. Volumus quòd alij strictè corrigantur, ipsi tamen corrigi nolumus. Displicet larga aliorum licentia, nobis tamen nolumus negari, quod petimus. Alios restringi per statuta volumus, & ipsi nullatenus patimur cohiberi.* Omnia potiùs omnibus parces, tibi nihil.

86. Neminem lauda, aut vitupera absentem. Pejora enim illi de te narrabuntur. Immò non fac in præsentia. Laudatum enim superbum reddes, vituperatum, aut reprehensum, per rigorem amittes amicum; cùm te censorem magìs agnoscet, quàm familiarem.

87. Sed tamen vituperatum defende magìs, quàm ut assentiaris; de se quisque exspectaturus, quod facit de alio in præsentia.

88. Alloquendo, quærendo, consilium petendo lentus sis, nec quasi sedulus; ne omnia tribuisse amico videâre, & contemnaris, quasi nihil per te valiturus. Potiùs quandoque in tempus sepone, non tamen diu neglige in pretium amicitiæ.

89. Reprehendendum amicum privatim admone honestè; sæpiùs verò, quasi nescius dissimula, pro amicitiæ libertate.

90. Partim locum superiorem da, partim tibi cape. Parem te teneas, non inferiorem, aut supra.

91. Jocos vita, qui levitatem pariunt: sed tamen affabilitate fovetur amicitia. Falluntur, qui sub nomine affabilitatis, licentiosis dicteriis, *æquivocationibus morosis*, tùm verborum affectatis argutiis, facetorum, jucundorúmque famam parare sibi cupiunt. Potiùs scurrarum, cavillatorúmque titulum merentur, DEúmque offendunt. Utendum erit jocis, sed qui non perpetui sint, verùm per incuriam velut attracti, condimenta sermonis & obsonia, non perpetuus ad nauseam pastus; ne vice solatij, fastidium pariant, præsertim: dum in jocando, aliqua pars odio digna habetur. Jocus sit sine scommate, sine alterius damno, sine dolore, sine levitate, secùs non Jocus erit, verùm exacerbatio contentióque studiosa.

92. Si offensus sis, reprehende, aut parùm te averte. Post objice sponte occasionem

ami-

amicitiæ, & facilitatem, aut per alium insinua; ne difficultate reconciliandi avertas amicum, & amicitiam suffoces.

93. Familiaribus, aut intimis alicujus, per te, aut tuos innotesce. Da bona verba coram de eo, quem amicum credis.

94. Juva omnimode afflictum amicum, ut bene illi tecum esse videatur.

95. Plures amicos quære. Doce te plures habere posse, dum velis. Neque tibi satis sit, uni alligari.

96. Cura; ut majus pretium in amico sit tuæ amicitiæ, quàm in te amici: & monstra, dum potes, juvando, consulendo, plùs illi tecum interesse, quàm tibi cum illo.

97. Non admitte superbam censuram amici, ne superiorem agnoscas. Etiam ipse noli censurare. Nimius rigor suffocat: libertas sentiendi, faciendíque fovet amicitiam.

98. Potiùs apertum inimicum malis, quàm dissimulanter amicum: ab eo providere potes, ab hoc vix caveas; sed hoc inter pares. Verè dictum: *Arma aperta palam vites, fraus & dolus occulta, eóque inevitabilia.* Malis tamen utique alteri esse dissimulanter amicus, quàm apertè hostis. Specie amicitiæ multis superior esse potes, & injurias illatas, honesto prætextu, atque occasione coërcere, sed intra metas virtutis. Aperta hostilitas similem ab adverso provocat, plerumque studio præveniendi periculosum.

99. Cave; ne in quenquam conferas beneficium, quod cum alterius injuria conjunctum. Non enim taliter mereberis de illius amicitia, quàm hujus provocabis in te odium.

100. Nunquam (quoad tutè & prudenter poteris) contemptum tui donabis, etiam amicissimo. Statim responde. Vanum ea in parte *discretionis nomen*. Levior jactura amicitiæ, quàm existimationis: illa amissa reparatur, hæc nunquam. Sed tamen fac, modicè reprehendendo injuriam illatam, non verò acerbiùs vindicando.

101 Non verò ad quamlibet injuriam amici emovearis, quæ per inanimadvertentiam illata, Eo casu illatam quasi non intelligere debes. Scio quidem moderationem istam animi non omnibus esse probatam, qui præsertim putant, nullam injuriam sine sensu transmittendam, metu; ne *si veterem injuriam feras, invites novam*. Verùm tales, cùm reddere formidabiles se cupiunt, hoc simul efficiunt, ut nemo cum illis habere commercium velit. Cùm enim labi prona gens, mortales simus, & subinde affectu, seu incogitantiâ abripiamur; quisque metu offensæ istos odij tam properos, tenacésque fugiet, ceu bestias feroces, solitudini relinquens suæ. Sed tamen injurias per petulantiam, insultandóque factas, extemplò cùm fiunt, coërcendas puto; non ultionis studio, sed castigando: ut in posterum modestiùs in te, & in alios se gerant, neque

que in teipſum poſteà eò faciliùs peccetur; quaſi ex facili omnia toleraturum.

102. Nunquam amico, aut inimico (quod locò magni conſilij habe) aliquid de te acerbiùs dictum, factúmque exprobra; ſed quaſi neſcias.

103. In evitandis mutuis injuriis, aut retorquendis acerbitatibus imitêre prudentes digladiatores: qui concurrendo, non ſemper oppoſitu armorum adverſum ictum retundere opus habent; ſed aptè corpus ſuum in partem declinando, aut humiliando, aut contrahendo, vulneri ſubtrahunt, & vitant; ut illud ſuæ fortitudini, ſic hoc non dedecori, ſed arti tribuendo. Tu quoque haud prudenter facies, ſi cuíque acerbitati authoritatem opponere, & in periculum dare velis. Potiùs te ab injuria recipienda declinabis, aut receptam velut neſciens, aut cedendo fortunæ, medius inter diſſimulantem humiliter feres, condonando fragilitati, aut antiquæ amicitiæ, aut inanimadvertentiæ, aut tempori, aut occaſioni, immò tibi; ne dum retundere vis, nec tamen poſſis, eò majus vilipendium in poſterum patiaris. Nonnullorum verò ſociorum eſt natura, quos velut duros ſilices molli ſubjecto pulvillo comminuas, & in rem, prout velis, aptes, duriúsque exceptos haud contundas: ſic illos faciliùs nonnunquam humanitate, quàm oppoſitu auſteræ gravitatis devincias; prout alterutrum ſuccedit, in rem dextrè ac-

commodaturus. Aptissimè in rem sparsim Seneca. *Aut potentior te, aut impotentior læsit? si imbecillior? parce illi; si potentior? tibi. Prudentiori cedamus, stultiori remittamus. Amicus est? fecit, quod non voluit; inimicus? fecit, quod debuit. Multos absolvemus, si cœperimus ante judicare, quàm irasci. Nonnulli seipsos volentes inquietant, dum interpretatione quædam eò perducunt, ut videantur esse injuriæ, cùm non sint. Immò quosdam, dum vana conceitaverint, irascendo perseverant, & causas offensarum spontè à longè petunt,* immò imponunt, *ne videantur cœpisse sine causa. Multæ nos injuriæ transeunt, ex quibus plerasque non accepit, qui nescit. Non vis esse iracundus? non sis curiosus.*

104. Meliorem scias esse surreptorem administrum, modò prudentem, dextrúmque agendo; quàm inertem, licèt aliàs fidelem. Potiora ut auferat, ruborem utique ille habet; hic totum pessumdat per inertiam. Rem certam dico ab experientia.

105. Præmiis retinetur amicitia. Verùm præmia bis sunt dulcia: dum promittuntur, & cùm dantur. Promitte tu priùs, posteà interjecto tempore dare poteris. Bene ait ille: *Diu desiderata dulciùs obtinentur; citò data vilescunt.*

106. Pueris, fæminísve questus; viris actio convenit, aut saltem dissimulatio.

107.

107. Prout ingenium noſtrum in hanc, aut illam, recti pravíque partem naturaliter inclinat; hæc, aut illa exempla, tùm conſilia promptiùs ſequimur, aut fugimus. Ut lupum auribus tenere, tùm aquæ characteres imprimi contendas: ſic quosdam in hoc, illúdque inducere contra genium naturalem fruſtra enitêris. Flectuntur in tempus, ſed non transferuntur, nec franguntur: dum velut in ſcena, mutuatam pro tempore perſonam diu ſuſtinere non poſſunt, citò ad naturam redituri. *Hinc illud: vulpem pilum mutare, non mores.* Conſilia *magnanimitatis* generoſæque mentis conatus ſi *meticuloſis* ſuggeras; promptiùs illi, dum timent, exempla diſſimulationis in ſpeciem cautorum, & modeſtiæ amplectuntur. *Parcis*, tenacibúsque munificentiam, utiles erogationes, ſplendidos pro authoritate apparatus, ſvadere fruſtra ſtudes: ſed rationes turpis parſimoniæ ſub velamine inutilis prodigalitatis, & decoctionis bonorum, promptiùs illi ſequuntur. Deindè *trucibus ingeniis clementiam*, humanioráque quid proponis fruſtra? cùm illi in ſeveritatem nimiam, importunúmque rigorem, ſub imagine juſtitiæ, & correctionis malorum, proniores. *Lenta*, cautáque dein *temerariis* ſuggeres parvo effectu: dum in argumentum audaciæ, conſtantíſque animi incautè, præcipitanter, inconſideratè periculis ſe committunt, malè cœptis perſiſtunt, *errant, non provident.* Ava-

ris, quæstuosísque ingeniis, *recti*, *honestique legem*, ut ad famam præcipua rerum dirigant, non persuadebis: cùm sub velo civilis accepti, licitorum, tùm necessitatis in illicitos quæstus devolvuntur; cùm decipiunt ipsi, non deceptos se tunc ajunt, astutiam ad injuriam virtutis prudentiam agendi, & cautionem vocantes. Demùm prout natura hominum in hanc, illámque virtutem, aut vitia pronior est; faciliùs, aut secus difficulter, inducimur, & suademur. Vide notationes meas Politicas puncto XII.

108. Circumspecti, cautíque viri per omnia magnis rebus gerendis valent: nam lenta, & provida summæ rei proficiunt. Verùm negotiis minoribus aptiores, qui nimia consideratione non laborant; quæ sæpiùs obest. Aliqua enim impetu, & forte promptiùs habentur; nec, si hoc, illúdve curiosè circumspicias, quod in rem est, assequêre. Dubitatio de eventu ex nimia consideratione plerúmque animum involvere amat opinione periculi, & diffidere facit. Illud modò considerandum; ne quod intendis, contra rationem sit, contra famam recti, & contra conscientiam.

109. Dandæ consolationis, tùm componendorum animorum non melior ratio, quàm fateri justum patientis, sive animi, aut fortunæ, sive corporis dolorem: dein adhibere dextrè lenimenta; ex casu humanorum, &

in-

instabilitate fortunæ, quæ eodem passu vadere nescit, esse causas doloris; nec deesse remedij, tùm solatij. Animi dolorem interpretatione quandoque majorem reddi, corporis morbos, tùm fortunæ casus augeri longa imaginatione, aut nonnunquam sola opinione, certum est. Verùm ad melius consilium, præsertim verò ad *Divina*, & nostri justam pro demerito pœnam sæpè revocandus animus. Qui secùs componendis acerbitatibus, aut doloribus remedium putant; negare justam causam doloris, falluntur: nam sic directè pugnant in affectum patientis, velut mollitiei, aut judicij eum arguendo. Nec ideò sanant morbum, verùm contraveniendo in majus irritant animum. Potiùs ingenuè fatendum, *justam doloris, tùm offensæ subesse causam*; sed modum habendum. Atque sic est rectè condoluisse, simúlque probum se amicum profiteri velle, dum eadem lance dolores, qua ille ipse, qui dolet, nec leviter, contemptímque, pensamus. Concedemus nonnihil ægritudini animi, & præconceptæ opinioni, ut juvisse infirmitatem dolentis compatiendo, non impugnâsse studiosè, immò condemnare, *dum non pro dolentis parte loquimur*, videamur. Laudo peritiam, aut argutiam medici cujusdam Poloni. Cùm in ægrum nobilem incidisset diutino capitis dolore agitatum, eóque insana imaginatione provectum, ut sonum campanæ, dein campanam in cerebro sibi

cuatam obfirmatus animo asseveraret: negantibus possibilitatem morbi aliis medicorum, & ægrum insaniæ arguentibus, corporis simul, & animi dolorem auxerunt. Verùm ille argutior, reliquis abire jussis, velut medendi inertiam exprobraturus, indignabundus novitati morbi longa oratione condoluit, promptitudinem curandi simul offerens. Interim æger, assentiri medico, prehensare salutis patronum, simul fideliter animum, & corpus superaddita pingui satis curationis mercede offerre curandum. Exinde medicus opinioni patientis nonnihil indulgens, comparatâ subtilissimo artificio modicâ nolâ, vomitorias potiones ordinavit; tùm vomentis caput, in speciem compatientis, sustentans in suppositam pelvim, nolam manu aptissimè occultatam cum sonitu cadere fecit, vomitu velut è cerebro provocatam: ut imaginationis insolentiam simul, & morbum à novæ artis commento demeret ægrotanti. *Sæpè dolemus, aut offendimur; quia offendi nos putamus.*

110 In omni actione dubia malis in eam partem peccare, quæ utique corrigibilis, quàm quæ corrigi neutiquam potest: aut saltem in eam, quæ minus damni, dubiíque habet. Vetus dictum: *Inter duo mala minus eligendum.*

111. Quæ non potes conservare, aut assequi licitis artibus contentionis, litigij, fortioris manûs; illa interpositis dextrè amicis, &

agen-

agendi authoritate adipisci conaberis, & mediationis, ac securæ, honestæque pacis artibus; deinde protractione, dissimulatione, meliore occasione, & morâ res sensim emolliendo perficies in melius: vel saltem adlaborabis, ut in majus nocendi tibi media, & potestatem alteri parti quoquomodo prior auferas, audax, cautus, & prudens. Artibus pacis, rem dum aggrederis, semper habes in potestate: ad artes rixarum, belliíque pro commoditate, dum velis, recurras. Secùs in contentionis campum dum temerè te dederis, extra potestatem jam erit, sed nisi pro arbitrio fortunæ, pax, & quies, ut statuatur: æris profusio, periculáque, ut vitentur. Per omnia igitur prima sit tibi artium mediationis, quoad supersunt, pacis, id est, cura: rixa, partiúmque collisio semper sint ultima, & ex summa necessitate. *Velut in militaribus meis, quæ propè diem fero, artes pacis, belliique fusiùs dabuntur.*

PARS QUARTA POLITICO-MORALIUM.

I.

NUnquam proba vires; & armorum exercitia etiam lacessitus non exerce. Videaris tamen exercitatus, ad retinendam opinionem scitæ dexteritatis.

2. Non verbo contende, aut disputa; sed, quod sentis, sine affectu narra.

3. Cum iis non contende, neque move litem, quibus potentiâ impar es.

4. Ciceronis præcepto *amicitiæ, quæ non placent, dissuendæ magìs, quam discindendæ.* Quasi dictum velit, ut lentè seponas amicitiam, & ab illa dissuescas potiùs, quàm ut contemptim abjicias. Illo enim modo saltem cessabit amicitia, hoc verò parabitur inimicitia ex contemptu sui, per præcipitem aversionem. Non statim igitur mutabis stylum amicitiæ ut solùm *familiaritates sint sepositæ, non inimicitiæ susceptæ,*

3. Si vera alicui loqueris ; dic neque te pro conscientia dicere aliter, neque illum aliter facere posse. Obtende pericula, ni fiat: malle te veritate, cùm salute amici, displicere, quàm placere assentatione cum periculo. Libertatem interim sequendi (velit, nolítve) propone.

6. Non statim petitis, aut intercessioni amici annue, etiam assensurus Deliberaturum te ai ; ne ille sibi totum te vendicet, & facilitate amittas authoritatem, aut dependentiam, ut ajunt, agnoscas. Gratius item venit beneficium à deliberante, quasi non à levitate profectum, sed à ratione.

7. Non unum amicum in consilium voca, sed plures ; ne uni tribuisse, & te credidisse totum, quo superbum reddas, videâre. Aliquando studio præteri,

8. Ta-

8. Talia loquere coram amico, & cliente, quæ divulgata pudorem, aut metum non incurrant. Verè ait ille: *Ita amicum habeas, ut fieri inimicum putes.*

9. Nunquam totalem tui fiduciam habeas, sed verearis potiùs. In ſecunda fortuna amicos parabis, eos in adverſis pro ſubſidio habiturus.

10. Nunquam te aliter amico uni credes, ut partem ſecuritatis aliunde tibi non relinquas.

11. Multis ex ſimilitudine morum eſt amicitia; ſed hanc circa honeſta quæres.

12. Adverſarij, aut hoſtis, diverſa ſunt nomina. *Adverſarius* vitio noſtro nobis adverſatur; *hoſtis ſuo.* Ut adverſarium vites, te corrige; ut hoſtem amoveas, illum corrigi oportet.

13. Pileo, & comitate multi parantur amici, & facilitate aditûs. *Vili emitur, qui pileo, & familiari verbo emitur.* Mauritij Auriaci Principis dictum.

14. Facetiis abſtine; quæ ubi multum ex vero traxerint, acrem ſui memoriam apud amicum relinquunt. Sed tamen in ſermone nimiùm intenſa verborum ſeveritas, aut triſte ſupercilium vitandum, quod locò gravitatis, nomen moroſitatis, aut ſuperbiæ parit; niſi civili, honeſtáque comitate utaris.

15. Non omnium quandóque rerum ſcientem te ſimula; agendo, otioſo ſimillimus.

16. An-

16. Antequam aliquid promittas, cogita impedimenta, quæ occurrere poſſint: an difficile ſit præſtatu? an ſine tui alteriúsve faſtidio fiat? ne poſt pœniteat promiſſi.

17. Non ſis properans in delectu amicorum, nec ſtatim, ac affectus ducit, intimum pectus aperi. Lucteris cum affectu volenti. Vide priùs; an virtuoſus, an conſtans, an taciturnus ſit? *an tuus, non tuæ fortunæ amicus*? Sunt quidam ſimulatæ virtutis, quæ omni malitia deterior, facie, non animo boni, *habitu & ore* (Taciti utar verbis) *ad exprimendam imaginem honeſti, exerciti. Cæterùm animo perfidioſi, & ſubdoli, avaritiam, & libidinem occultantes*, politicè, & ingeniosè nequam: *qui eò prodigaliùs amicitiam obligant, quò magìs violant.* Quærunt amicitiam, ſed quam ad ſuum commodum referant, quæ aliàs inter bonos reciproca probatur; nihil debere ſe aliis, ſed ex ſuperbia deberi ſibi totum rati. Colloquuntur familiariùs, ſed venena tantum exſugunt verborum. Converſantur, ſed niſi reprehendendum quid videant, cùm totum damnare non poſſint, nævum ſtudiosè quærunt, aut per malitiam adſtruunt; bonorum factorum cæci, aut oblivioſiſſimi, & detrahendi tantùm memores: nunquam minùs amici, quàm cùm amicitiam oſtentant: ſub ſpecie amicitiæ quemque facilè invadentes, & quibus ipſe, ſi reſurgat, exemplar bonæ virtutis *Cato*, non ſe tutò credat. Quidni tales fugias?

gias? aut ſaltem probes priùs, niſi ſapiant venena melle uncta; ut minore damno feras titulum ſolitarij, melancholici, vel, ſi familiaritatem vites, faſtuoſi, quàm ut familiare, & intimum pectus aperire velis, procul tamen à nota vitantis.

18. Aliorum exemplo metiaris amicum; ſi alteri fidus erat, ſi non decepit, ſi aliorum famam rectè coram tractat: propè eſt, ut idem tecum ſit.

19. Parùm melancholici in amicitiam deligendi. Modica melancholia propiùs conſtantiam eſt; effuſa lætitia propè levitatem. Sed plerumque falſo nomine melancholiam nuncupamus, dum potiùs gravitas morum vocanda: aut ſit licèt illa, prudentibus tamen viris per honeſtas actiones pellere illam in poteſtate ſemper eſt; præſertim dum adhibentur in amœnitatem convictûs. Amici & faceti convictu clientes, verba & ſermocinationes in materia gravi ſeu circa privata, convivæ, muſica, latrunculorum & chartarum luſus, hiſtriones ſcenici, deambulatio nemorum, & hortorum, vectatio, balnea, navigatio, venatio, equitatio, haſtiludia, jaculationes arcuum, & ſcloporum, tormentorum ad metam collimatio, res œconomica, architectura palatiorum, & fortalitiorum, tùm modicus ſeceſſus *causâ pietatis*, vel prætextu expediendorum negotiorum publicorum, in quam rem ſerviunt domorum abdita triclinia, & receſſus,

de-

demùm lectio librorum, præsertim verò historiæ, si ad Geographicas tabulas reducatur, tùm Geometria practica distrahunt otiosum tempus, nec leviter recreant animum. Insuper, ídque maximum, temporis justa divisio (in singula negotia tam seria, quàm quæ ad amœnitatem convictûs) fallit diem, & melancholiam pellit.

20. Qui necessitate ad amicitiam tuam compulsi, ab aliis repulsi, aut à te commoda sperant; illi haud durabiles in amicitia. Vide ergò, ut spontè amici fiant, non ab alio respectu. Sed tamen *occasio* nobis sæpè parat amicos.

21. Pares tibi in moribus quæres amicos, si sapis. Ex dissimilitudine morum non solùm disjungitur amicitia, sed nova paratur offensa. Quî cum amico convenias; si tu melancholicus, ille hilaris: tu domesticus vel solitarius, aut effectatâ gravitate stoicus, ille liberalior publicam lucem amans; tu de libris, ille de equo, arcu, bello loquens: dum veretur quisque, ne multa ingrata, tristia, minúsque popularia, aut necesse ferenda in te, aut imitanda sint? Igitur penitiùs, & sine complacentia naturam revolve priùs. Verè definit amicitiam ille: *ut sit mutua, ac benevola, animorum sibi similium in bono consensio.* Raros exinde videas in orbe veros *amicos*, licèt multos habeant ad convictum *Sodales*.

22. Si in familiaritatem incurrant homines audaculi, verbo, & joco impetuosi, ac prope importunitatem; ferè eandem faciem indue, jocum joco ſolve (media tamen cum gravitate) & acceptam acerbitatem diſſimula, vitaturus poſthàc congreſſum: verùm procul à nota vitantis. Nulla enim re magìs in levitatem incurres: quàm à talium familiaritate ſociorum.

23. Si in Magiſtratu tibi poſito moroſi, aut importuni allocutores occurrant querulando, petendo, multa garriendo; utique non acerbè loquentes excipies, ſed modeſtè moroſitatem eludendo reſpondebis: rem eſſe tanti momenti, quæ in aliud tempus differatur commodiùs audienda, noſtri partem interim cæteris quoque audiendis deberi. Abſit verò, ut aliquem effuſis pollicitationibus trahas, vel ludifices: modeſtè potiùs comitérque excuſabis non facturus, quàm ut mentiaris, eò plùs odii, & levitatis poſteà paraturus, quò magìs placere voluiſti inanium pollicitator; unde ſimul impotentiam tuam prodes, dum præſtare promiſſa non poteris.

24. Graviores ſæpè ſuccreſcunt offenſæ poſt reconciliationem, ſi diſſimulanter reconciliaberis. Præſtat quandoque amicitiam in tempus differre, ut interim omnis materia offenſarum amoveatur.

25. Importuna excuſatio, eſt accuſatio ſui, vel alterius opportuniſſima.

26. Nec

26. Nec intimo amicorum; immò neque uxori, secreta Reipublicæ revelanda.

27. Sint tibi certi dies, quibus cum domesticis clientibus liberiùs colloquaris. Nec aſperneris quandoque hilariorem *media cum gravitate* convictum: nam illa triſtis ſui heri, perpetuáque obſervantia, alienat per modica domeſticorum affectus, ut leviùs quandoque ducant non munerari, quàm negligentiùs præteriri; præſertim illi generoſioris mentis, quos tenaciùs per humanitatem habeas, quàm profuſa liberalitate, in cætero ſuperbus, pares. Non clientum modò, verùm & ſanguine junctorum bonos ergà te parabis affectus, & arte quadam humanitatis retinebis; medius tamen inter elatam gravitatem, intérque, ad obſonij raritatem, familiaritatem effuſam: nam ſecùs, te oderint. Acerrima ſunt proximorum odia, maximéque *inimici hominis, domeſtici ejus.* Math. Cap. X.

28. Mordaces alicujus, vel populi, ſermones, non magnâ vehementiâ, ſed ingenioſè refutare, vel potiùs per jocum, aut tacendo eludere debes.

29. Commiſſurus aliquid tractandum alicui; cauſam non refer, verùm ſeriò injunge, & poſce operam; vel ſi refers rationem, non tuum privatum commodum ſapiat, ſed publicum, ac proindè exſequentis; quò libentiùs commiſſum exſequatur.

30. In gerendis negotiis utilior est opera eorum, qui ad tuam opem, & liberalitatem respiciunt, quàm qui beneficiis jam à te onerati. Ideò quodcunque aggredieris opus, & socios perficiendæ rei quæres; fac eos aliquid utilitatis exinde sperare.

31. Non semper secretus sis; sed aliquando popularis parandis amicis, sine quibus nihil præstatur. Non habeas verò amicos, qui non quæris. quæruntur, non quærunt. Immò quærunt popularem.

32. Mordebis neminem ore, calamo, vultu. Accusabis neminem, sed potiùs modicè laudabis quemque pro merito virtutis. Non sis velut ille apud Tacit. *Optimum quemque jurgio lacessens, & respondenti reticens, ut pavida ingenia solent.*

33. Ea occulta vis linguæ, & verbis inest, ut seu amando, seu offendendo, plùs in animis hominum posse verba, quàm facta, re ipsa experiâre. Ideóque *graviùs maledictis, quàm malefactis exacerbamur; & difficiliùs contumeliam perferimus, quàm damnum.* Malefacta dolorem, maledicta contemptum nostri ingerunt, qui altiùs ferit, quàm dolor: nam in animum intimum pugnat, & in mentem; ille in corpus tantùm, aut quod est circa. Tùm è converso, gratiora sunt generosis pectoribus bene dicta, quàm bene data, ut ferè inter omnes actiones, si amicos parare cupis, in verba priùs, quàm in facta; & linguæ magìs,

quàm

quàm manuum operationi(nam lingua altiùs, quàm gladius ferit) intentus esse debeas; seu quid acerbi, seu quid grati auribus, & animis hominum efferas; quæ est honesta ad capiendos hominum animos fallacia. Rectè ait quidam: lingua, modica pars corporis, navium gubernaculo similis, in cujus parvulo motu totius navigij regimen, imò salus, & interitus vertitur. Minore utique impensa obveniet, multa benè dixisse, quàm multa dedisse. Verùm si utrumque rectè adhibeas, pluribus felix eris amicis. Adde: *acerbè facta vim inferunt, atque ideò terrent simul offendendo*, ut necessè metum cujusdam venerationis, seu respectum sui incutiant: acerbè dicta, dum inermiter exacerbant veriùs, quàm offendunt, odium, non terrorem movent; ac proinde inermis iræ contemptum, tùm indignationem apud audientem pariunt, cum audacia majore in ultionem. Sic Germanos olim terrebant Romanorum arma, & officij admonebant simul. Postquàm verò sub *Quintilio Varo*, ab armis ad inermem verborum conflictum, & litigiosa ventum jurgia, quasi ad reliquam injuriam id summum adjiceretur; implacabiles ideò facti, nec æstimatis ampliùs legionibus Romanis, eas oppressêre. Ait Florus lib. IV. *Germani postquam tristes togas, & sæviora armis jura viderunt; duce Arminio arma corripiunt, &c. Unius causarum patroni os sutum, recisâ priùs linguâ, quam in manu tenens Barba-*

barus: tandem, inquit, *vipera, sibilare desine.* Ferdinando Arragonio Regi Neapolitano non majus argumentum fuit Neapolim recuperandi, quàm cùm accedente ad urbem victore Carolo VIII. Galliæ Rege, publice valedicturus Neapolitanis, Gallorum partes apertè secutis, suavissima eos oratione allocutus est; ut ejus sermonis, ob ídque æquioris animi memoriâ, posteà desiderium in Neapolitanis excitaretur Ferdinandi revocandi Gallo relicto, à cujus Præfectis inhumaniùs tractabantur (*Franciscus Guicciardinus Histor, lib. 1.*) Sic præstat etiam ergà nos malè affectis, quos punire, aut cohibere non potes, bona verba dare penes moderationem animi, quàm pro impetu asperiùs tractatos in majus exacerbare, nullo in rem tuam commodo.Ptætereà in sermonibus *non semper*, ut Didaci Savedræ ad plenam loci doctrinam per diversa casuum, monitum includam, *formulis alloquiorum ordinariis, & generalibus responsis utendum: hæc enim cùm dantur omnibus, satisfaciunt nemini.* Nec parùm affligit mœrentem animum, *si responderi sibi videat, quod nôrat jam ante, quodve priùs etiam, quàm proferretur, ad supplicis aures pervenerat.* Nec *semper audiat Princeps.* Roget *interdum: nam qui non sciscitatur, de re plenè cognoscere non potest. Inquirendum igitur, ut status causæ penitiùs perspiciatur.* Justè succensitum olim Vitellio, *qui brevi auditu quàmvis magna transibat, impar curis gravioribus,*

34. Non minùs prudentis est viri; scire quid dicat, quàm quid taceat. Sæpè, importunè prolato verbo, multa benè incepta in adversum ivêre; præsertim si efferatur, quod suam partem ab aliqua conjectura prodere, adversam verò præcavere, aut temeritatem provocare possit. Rectè *Æmilius Probus*: *opportunè tacere non minoris est prudentiæ, quàm disertè loqui.* Eorum præsertim, qui alto honoris gradu subsistunt, sunt *alata verba.* Amant facilè in vulgus deferri; ut præstet opportuna quandoque tacere, quàm obliquas *Cortesaneorum* interpretationes experiri.

35. Titulos inusitatos sperne: oblatos modicè excusa; nam sunt propè invidiam.

36. Indicaturus lites, nihil profer præter decretum; ne affectus pro altera parte colligi possit, quod erit extra invidiam. *Exuit personam judicis, quisquis amici induit.*

37. Si aliquid detrahunt tibi homines, erige potiùs animum, sciens æmulam magnorum esse invidiam; immò *meliorem esse utique acerbam invidiam omni amica commiseratione.* Sed vide, ut intra metas virtutis hæc habeas.

38. Contemne linguarum, calamorúmque vulnera; & vinces. Nullum illa lædunt, nisi volentem. Verùm is contemptus ex animi generositate, & conscientia propriæ virtutis, non ab ignaviâ proveniat; velut de Nerone Suetonius. *Nihil eum patientiùs, quàm maledicta, & convitia hominum tulisse: vel con-*

contemptu omnis infamia, vel ne fatendo dolorem, irritaret in pejus ingenia. Sic ferè incorrigibiles dum ſumus, objecta flagitia non pudoris, ſed joci locò habemus. Unicum nonnullorum ſtudium malè agere, dein factum excuſare. *Impius cùm in profundum venerit, contemnit. Lætantur, cùm malè fecerint, & exultant in rebus peſſimis.* Proverb.

39. Cedendum aliquando furori populi, quàm obſiſtendum. Tacendo multa diluuntur.

40. Vide; ne alium ſtatum, quàm populus tenet, & amat, ſpirare videâre. Ideóque commodis populi ſtudere te monſtra; juvando loquentes, in adverſis compatiendo.

41. Etiam aliquando infra genus tuum te abjice; nec menſam populi fuge & convictum. De Auguſto Tacitus, *Populare credidit immiſceri voluptatibus vulgi.*

42. Liberalem te præbe. Rebus non potes? nemo verbis pauper eſt. Nemo triſtis à te recedat: nulli triſtem faciem, & rugoſam frontem monſtra, etiam ex juſto negaturus.

43. Avaritia, & parcitas egregiè factis, ac proinde bonæ famæ, obſtant. Non amicitias civium parabis, non clientes habebis, non ſervitium publicum pace, aut bello probè tractabis, quin aliquid erogare neceſsè habeas: quod parcè erogantibus, quò gravius ſit, eò remotius à bona fama abſunt; im-

mò re ipſa malam habent. Ferè eò collimat dictum: *Qui parcè ſeminat, parcè & metet. Liberalitatis* igitur in convictu, & *munificentiæ* erga clientes, tùm amicos nomen, modò tamen extra prodigalitatis naturam, egregius quiſque vir ſibi paret honeſtè erogando; in argumentum obtinendi amoris primùm, dein habendæ authoritatis inter cives. Sed liberalitatem dum exercemus, ex rivo hauriamus oportet, non ut fontem ipſum exſiccemus. Qui per ramos carpunt arborem, & fructum, ſequenti æſtate renatos iterum colligunt; qui ſecùs ad radicem ſecurim admovent, ipſam, fructúmque nusquam rediturum perdunt: ſic erogationes honeſtæ, proportionatæ, planéque inexhauſtæ ſint, quæ ex proventu, non quæ ex alienatione fundorum, tùm originalis boni, *ſolâ perdendi curâ*, apparantur; nam aliàs citò deſinunt. Is igitur impenſis diu ſufficit, qui *ex ramo*, dicere ſi licet, *non ex trunco vivere ſtudet*. Quæri exinde poteſt; quare fiat, ut avari parentis ſucceſſores plerúmque prodigales fiant: ut fuit Caligula poſt Tiberium, Antonius Caracalla poſt Severum Imperatorem, & alij paſſim? Ratio in promptu. Dum paratam inveniunt gazam, & opulentiam, ex aliena opera, per totum habent; ingenerari neceſſe eſt ex dudum præparato nullam ſui, & ſuorum in præſens curam (nam, quæ non peperit ſibi, quisque minùs amat; cùm proprius labor magìs penſetur, alienus

uti gratuitus, leviùs habeatur) ſed potiùs ex remiſſione curarum corruptelam: ut ſit primùm malus uſus gazæ parentum, dein luxuria, tùm inſolentia, exinde aliorum contemptus, poſtmodùm veniat, modò ſine vulnere egeſtas.

44. Audaciſſimum quemque è plebe beneficiis vince, tibíque obſtringe; dum ſenſeris, quibus capiatur. Virtuoſos tamen, & modeſtos in amicitia interiori præpones. Hi dum pro virtute agunt, rectum ſemper, conſtanter, & ſincerè faciunt: illi ſæpiùs inſoleſcunt, & moleſtiam in amicitia faceſſunt; nec debere ſe, ſed deberi ſibi totum volunt. Devincies tamen tibi illos, *non ut proſint, ſed ne noceant*. Immò prodeſſe poterunt pro tempore, ſi rectè utaris. Argutè in rem Vellejus Lib. II. Hiſtor. *Brutum amicum habere malles, inimicum magìs timeres Caſſium: in altero major vis, in altero virtus.*

45. Ab aſperioribus verbis cave: verùm mollioribus utere, etiam non laudaturus, etiam reprehenſurus.

46. Negatio mollibus veſtita verbis, gratior eſt triſti, moroſáque largitione.

47. Potiùs odia lenitate, humanitate admiſta vincuntur, quàm mutui odij pertinaciâ.

48. Iterata beneficia fortiùs ſtringunt: velut repetita vincula fortiùs innectunt. Ideò frequentia potiùs, quàm magna confer; quò diutius dando ſufficias. Nam verè homines

beneficiis passim utuntur, ceu floribus: tam diu gratis, quàm diu recentibus. Marcescit eorum memoria, nisi sæpiùs dando renovetur. Sæpè verò dare non sufficies, si magna simul dederis. Deindè scias oportet, cariorem esse cuique modicam recompensam pro virtute, & merito, magísque deberi gratiam exinde datori; quàm quodvis magnum donum in obvios petitores effusum. Hoc enim accipiendi modo, non ad virtutem nostram, sed ad fortunam, liberalitatémque conferentis, honos refertur; illo priori utrúmque simul pensatur, & munus, & quod majus est munere, virtutis nostræ æstimatio: cujus esse quisque sibi conscius, & ab aliis pensari quàm maximùm cupit, vel secùs improbari graviter indolet. Immò, illo priori modo sæpiùs inconsiderata largitio, ne dicam effusa prodigendi facilitas, est mollis animi partus: hoc verò posteriore dantis prudentia, vera liberalitas, & meritorum illecebra vocatur.

49. Haud firmam amicitiam, aut diuturnam parari crede, quam dando retines; ni adhibeas cum reverentia tui authoritatem. Verè ait ille: *Qui magnitudine munerum, non morum constantiâ amicos sibi parat; meretur magìs, quàm habet.* Cùm enim satis acceperint, quantùm opus habent, aut benefaciendo deficias exhaustus, vel saltem nisi avaræ expectationi magnitudine dandi sufficias; rejicient te, nec ampliùs curabunt. Funda-

mentum ergò parandæ, & retinendæ amicitiæ penès virtutem, & authoritatem morum cum reverentia tui pones: beneficia verò, & comitatem habebis velut pro condimento tenaciùs retinendæ. Peccavit in eo Julius Cæſar, cùm omnia petentibus amicis ex facili concederet, quæ aliquando prudenter recuſari poterant: unde plures amici eum confecerunt, quàm inimici, quorum non expleverat ſpes inſatiabiles. Tanta enim nonnullorum amicorum importunitas, ut quamvis multùm acceperint; injuriæ tamen locò habeant, plùs accipere potuiſſe, dum facilitate obtinendi aſſueſcunt eſſe *petaces.* Idem in Galba reprehendit Tacitus, *Hiſtor. I Hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates ipſa Galbæ facilitas intendebat, cùm apud infirmum & credulum minore metu, & majore præmio peccaretur.* Ignis, ambitio, tùm avaritia, nunquam dicunt ſatis. Plùs appoſueris? plùs ſemper inflammantur. Cave ideò aſſuefacias amicos importunis petitionibus à facilitate concedendi. Potiùs nonnunquam petentibus humaniter recuſa: non quòd præſtare nolis, ſed in aliam occaſionem differendo; ut diſſueſcant importunitati, *aſſueſcant repulſæ,* ruborem petitionis habituri. Nec aliter iſtos *Petaces* vitabis. Potiùs *inſtar generoſorum equorum, amicis alendis, non ſaginandis ſtudebis:* obeſi non tàm expediti, verùm ſegnes ad tuum libitum ferendo labori.

50. Inde enascitur prudens monitum: ne amicos, tùm domesticos clientes, quorum operâ indiges, spe præmij in factum provoces, aut facere aliquid assuefacias. Potiùs negotium propone, & operam amicè require; ut pro necessitate officij factum aggrediantur, exsoluturi de sua virtute exspectationem. Si verò aliquid daturus es; non in recompensam offer, sed ex beneplacito, adjectâ post præstitum opus morâ: quod enim in recompensam datum est, non obligat in futurum accipientem; sed solvit debito recompensæ dantem.

51. Non tantùm de amicis & clientibus dictum esto, sed de stipendiariis militibus: ne prudens Dux assuefaciat milites recompensæ. Potiùs officia militaris virtutis, & obsequij requirat, pœnam propositurus non facturis, quàm præmium alacribus; quod offerendum tamen, sed ex insperato.

52. Qui rem bene habere vult, rei perficiendæ sit diligens curator, *& potiùs in negotio, quàm post negotium malè facti operis severus exactor*; cùm tamen res malè facta manet, nec revocari potest, prodest quidem correctio in posterum, sed in præsens damnum habetur. Eò propè collimat Tacitus dum ait: *Præstat officiis*, seu negotiis, *non peccaturos præficere, quàm punire, cùm magna fecerint.* Prout certè rem non aliter probè assequêris, quàm si aptos negotiis præficias; non qui su-

pe-

periores, nevè qui sunt inferiores, sed qui officio proportionati, & velut è condicto pares. Illi primi officium commissum infra capacitatem, dignitatémque sui habebunt, illúdque negligent: nec offerenti gratiam debebunt, sed potiùs offendentur judicio parvi muneris, velut contemptos se, ægrè ferentes. Inferiores, dum non sufficient muneri, rem agendam pessumdabunt; ut judicij arguaris, qui imparibus agenda contulisti, volens tui ipsius deceptor. Velut si Myoparoni piscatorio classis navarchum præficias; aut obvio remigi prægrandem quadriremem curandam si committas: hic per inertiam regendi eam perdet; ille muneris vilitatem contemnet, infra dignitatem habiturus. Vel perinde supervacaneum fiet, ac si magno pedi parvum calceum inducere contendas; vel secùs toga virili vestire infantem, onerandum potiùs, quàm ut ornetur, velis; in hoc turpi excessu, in eo peccaturus defectu. Oportet igitur secundùm genium cujusque, prout in artem agendi hanc, aut illam naturâ inclinat, munera cuique committantur: non verò è contrario, togata viris bellicis, Provincialia maritimis, ludicra seriis, & gravibus, juridica, & forensia naturalibus, amœna tristibus, turbulenta pacatis, laboriosa delicatulis, obedire nisi & subesse aliis commodè scientibus, intricata non expeditis & hæsitantibus. Religiosa politicis regenda; denique, repetitò dico, parva ingeniis magnis,

magna parvis. Satis prudens in eo Tiberius, de quo Tacitus, VI. Annal. *Poppæus Sabinus à Tiberio maximis provinciis impositus, nullam ob eximiam artem, ſed quod par negotiis, neque ſupra erat.*

53. Quæ ratio non poteſt, ſæpè tempus ſanat. Noli anxius eſſe; *verùm tempus in conſilium voca*, nonnulla difficiliora tempori, aut potiùs DEO ſananda permiſſurus. Sic ille apud Hiſtoricum: *Conſilium, cui impar erat, fato permiſit.* Non tamen ſac deſperabundus. *Sapè meliori fortunæ, locum fecit adverſa.*

54. Non qui res, ſed magìs qui tempora diſponere ſcit, vel utrúmque; rem habet. Rectè autem diſponit, qui bene dividit. *Ego & tempus, contra duos* Caroli V. Cæſaris dictum Solus ſcit agere qui tempore non neſcit uti.

55. Cave moroſos, qui momenta rerum trahunt in offenſam ſui. Non aliud lucri ex talium convictu reportabis, niſi cum indignatione acerbitatem: dum ſunt ſimiles ſtomacho nauſeabundo, qui etiam ſuavia malè accipit, & faſtidit.

56 Minores virtutes affectum vulgi movent ad amorem: excelſa virtus, non niſi magnorum movet intellectum, ad penſandum, & æſtimationem. Hæc erga ſuperiores neceſſariò uſurpanda: ſed cum minoribus, nonniſi minorum virtutum uſus; cùm enim hi altas

ca-

capere non possint, stupent veriùs eas, quàm amant. Prout igitur cum magnis, aut minoribus res tibi; sic virtutem, utique omnium haud neglector, hanc, aut illam studiosiùs adhibebis, si sapis. *Vide Notationes meas Politicas puncto XII.*

57. Semper cautus sis, & haud fide.

58. Cave inimicos laudantes: *Nam quò incautiùs decipiant, palàm laudant.*

59. Tuum secretum sit clausum, & nisi uni alicui, aut tibi soli apertum. Sed cavendum, ne silente linguâ vultus, oculi, ac cæteri gestus loquantur, ut quod maximè latere vis, in lucem protrahatur.

60. Dicto vulgari; *malum benè positum, ne moveas; ne fiat pejus.*

61. Affectus inimicos bonæ rationi qui non regit; regitur. Neque te ira, néque nimius amor ducat; sed mediocritate laborandum, nisi velis errare. Qui minus ex affectu habet, plùs habet ex ratione.

62. Qui amat nimis quietem, & secessum, qui breviloquentiâ gaudet ad usque affabilitatis, comitatísque defectum, qui Stoicum, & grave supercilium gerit, morosus dictorum, factorúmque in alios censor, qui parcè erogare cupit, qui facilè dicto offenditur, nec scit, salva tamen gravitate, & virtute, dissimulare multa; ille paucos amicos sibi parat, nec multùm in populo potest. Impossibile est, cùm nemini te amicum dederis, dari tibi aliquem vel-

velle; aut si vis habere, necessè remittendum aliquid ex rigore: quod virtuti non contrariabitur, sed eam adornabit. Sæpè virtutis legem falsò putamus, cùm potiùs vivendi morositas est.

63. Cauti, aut nimis quieti, dum esse nonnulli volunt, otiosi fiunt, quia aggrediendo terrentur difficilibus, vel quia non ex voto res cadunt, vel quia sibi, quæ rectè fecisse conscij sunt, à malevolis succenseri, indignè ferunt, vel quia sunt agendo nimis scrupulosi nec planè resoluti, & leves offensas metuunt: quod mollis, & ignavi veriùs, quàm quietem appetentis animi signum est. Fateor, nihil agentium facta non improbari. Non errant, dum nihil agunt otiosi, velut apud Tacitum Hordeonius Flaccus. *Non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus, sed pavidus, segnis, otiosus, & socordiâ innocens; & Galba magìs extra vitia, quàm cum virtutibus; in quo cum segnitia esset, sapientia vocabatur.* Tales non habent inimicos, sed nec amicos quoque, dum negliguntur. Errare verò, cum nobis succenseri, aut offendi; uti hoc alienæ malignitatis, non autem nostri vitij: sic illud prorsus humanum est; cùm non qui minimè errat, sed qui promptè erratum corrigit, & à causa intra virtutem assurgit, prudens sit. Hominis actio; dum hominis est, aliena prorsus ab errore esse non potest. Divina errore vacua, tamen à malitiosis malè intelli-

gun-

guntur. Modò illud in homine laudatur; dum non confundi, sed promptè se recolligere intra magnanimitatem sui potest animus. Falluntur ideò, qui ab usu & tractatu rerum levibus terrentur: ut rectè succensuerit illis Justus Lipsius, Epist. 39. Cent. 2. *Contemni à te humana gaudeo, quæ me quidem authore pedibus etiam tere, sed ita, ut contemptus iste ab alto quodam animo sit, non qui ipsum se contemnat. Hoc modestiam, aut sapientiam censes, jacere? nihil agere? ad nullum vitæ genus collimare? ignavia est: magnorum etiam sæpè ingeniorum pestis.* Subit enim, ut ille inquit, inertiæ ipsius quædam dulcedo, & invisa primò desidia postremò amatur.

64. *Pro ultimò* in gratiam cujúsque prudentis, & virtuosi civis, adjiciendum putavi; ut si ad recta præcepta vitam, morésque componat, & in altum agendarum rerum pro virtute contendat; fore, ut incurrat in malignantium linguarum censuras, invidorum odia experturus, quæ plerúmque virtutem exercere amant. Ne igitur acerbitate vir prudens confundatur; sed potiùs in partem melioris fortunæ trahat, certum argumentum magnitudinis habiturus, invideri sibi; quàm ut invideat: modò rectæ virtutis conscius sit. Continua observatione compertum: non posse magnorum catalogo inferri, nisi qui priùs asperam invidiæ viam decurrat. Cùm eam calcaverit, dum verè fortunæ altioris

gradus substrui sibi ab occulto fato speret. Non certè sermonum acerbitas invehitur in vilem colonum, qui sola ignobilitate, & inertiâ securus, quem per omnia sors infima semotum ab hominum fama, & tutum ab invidia facit. Non invadit humilia turguriola; verùm altas petit domos, aut potiùs eos exercet viros, qui extra abjectorum sordes positi in conspicuo præclaram agunt vitam. Verè dicitur: *æmulam magnorum esse invidiam.* Vel ut altiùs noster Tacitus: *Sinistra erga eminentes interpretatio: nec minus periculi ex bona fama, quàm ex mala.* Si penitus introspicere liceret intimum invidorum pectus; quidni videretur intus crudeliter laniatum, animus exesus, mens curis decocta; ut cùm loquuntur, aut de te sibi vindicant, potiùs de seipsis graviores pœnas sumant; non in te verbo, sed in se continuâ magnitudinis tuæ meditatione sæviturі. Illum tua generositas vexat, hunc in rebus gerendis gravitas arguit, aut morum pulchrè composita venustas confundit; jam incipiendorum, & agendorum prudentia in contrarium nitenti æmulationi obluctatur. Plerumque verò maligna fama in magnos, & officiis degentes furit, *quos nobilitas, opes, honos, aut aliqua insignis claritudo, rumoribus objicit.* Quem ergò miserum, & infra genua sua abjectum, nec supra pro virtute assurgentem, videre mallent; superbum, & obliquæ virtutis clamant: non quasi tu verè sis, sed quia

quia illi animo ægri, nequam, malitiosi, majoris virtutis impatientes; ut eò ipso inferiores se agnoscant, dum invident. Ad rem meam sacer scriptor *invidiam, portatilem infernum vocavit*: ut quem invidum dixeris, vivum potius martyrem voces, & in horas morientem; nihílque pejus in pœnam optes, quàm ut rectum facias, quod inimicus invideat. *Utinam invidi ubique oculos haberent, ut omnium felicitate torquerentur!* Torquetur sanè quisque invidus, cùm alterius felicitas sui animi tyrannis est. Quod alterius fortunæ, gloriævè accessit, sibi demptum putat. Aliorum divitiæ, sua paupertas; aliorum affluentia, sua macies, sua fames. Cùm magni esse non possint, nec cæteros malunt: in se nequam, in cæteros haud boni. Ergò ne conqueratur de invidis vir prudens. Gaudeat potiùs, nisi malit vocari miser: nec se altum stantem magìs arbitretur, quàm dum hoc malo jacet. Invidiæ similes meteororum ignibus fatuis, qui sicut sequentem fugiunt, fugientem sequuntur: sic illæ, nisi non contemnenti, nec conscio propriæ virtutis, nocent. Gaudeat, inquam, magnum sibi inesse, quod invidorum oculos fodiat, mentem decoquat, animum compungat; sibi in triumphum, æmulo in confusionem. Senecæ super hæc verbis usurus: *Malè de me loquuntur; faciunt, non quod mereor, sed quod solent. Malè loquuntur? bene nesciunt loqui.*

Non judicio faciunt, verùm morbo; non de me loquuntur, sed de se. Moverer, si de me Marcus Cato, si Lælius, si duo Scipiones loquerentur; nunc malis displicere, laudari est. Non potest ullam authoritatē habere sententia, ubi, qui damnandus est, ipse damnat. Quibusdam canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent. Dicam ultra. Malè de me loquuntur, sed ipsi otiosi *alienos labores è convivio securè prospectantes*, & quos publica quies aliis laborantibus molliter habet. Vel, quod alibi dixi, sæpè tibi repete: desiderari ad majorem perfectionem virtutis, adversarium modestè tulisse, ac alia rectè fecisse. Non igitur bonum eum judica, quemcunque aliorum dictis, factísque obloquentem audieris. Vidésne aquas per se sapidas, & dulces, qualem terram præterfluant, puram, amaram, sulfuream, salsam, lutulentam, ejus saporem purum, aut secùs amarum, sulfureum, salsum, lutulentum, & malè olentem sapere? Sic judicia nonnullorū de rebus bona sunt, aut mala, prout animus, unde feruntur. Habent bonæ apes, unde suum mel ab acri urtica decoquant; araneis etiam rosa sui veneni materia: non quia rosa mala, sed quia nisi venenum quærit aranea. Non igitur, quod sæpiùs suggero, conquideraris, non ferrum in ultionē posce, non exitium tibi obloquentibus meditêre, si vir bonus es; quàm ut eo stimulo in altum virtutis enitaris, plùs quàm satis honestissimæ,

&

& triumphalis vindictæ (si ea vindicta vocanda) dum tibi invidetur, habiturus. Unde, quod maximum in humanis, virtute superabis invidiam, quæ non nisi bonæ virtutis constantiâ superatur, vi nunquam, sed ut potiùs incitetur. Sed cùm omnia feceris, non semper eandem virtus in orbe habet æstimationem: in aliis eadem laudatur, in aliquibus non item. Ergonè hodie non sint viri, virtute, judicio, morum gravitate, agendíque peritiâ Manliis, Scipionibus, Fabiis, cæteríque Romanorum, & Græcorum magnis nominibus pares? Sunt omninò. Verùm seculi vitium, non virtutis defectus, ut non videantur; cùm in ea tempora non inciderint, quibus totum virtuti concedatur sine invidia, & locus, & æstimatio, & præmia, *& agendi occasio*: verùm potiùs illa hominum malignitate compressa jaceat, lateátve. Quid enim inter malitiosos possis? Si corrigas? dum sunt mali passim, facilè offendis multos, ideoque indignantur. Si agere velis? invident, nec ideò juvant; immò studiosè faciendum præpediunt, tenebras virtuti aliorum inducere amantes; ne comparatione ipsi prodantur, aut vilescant. Prisca ætas ingenua erat circa rectam simplicitatem, æquum habens virtutis intuitum; dum plures essent recti, quàm in devia vitiorum abeuntes. Neque ideò superbia obstitit, quò minùs ductum consiliorum meliorum sequerentur. Facilè exinde se erigebat virtus in majus; cùm

seu

seu ageres, pensaretur: seu adjutoribus & instrumentis agendi opus haberes, præstò adessent inter bonos rectum volentes, aut quod velis, facere scientes. Faciliùs erat Scipioni vigente militari virtute Romana magnum Ducem pro Romanis agere, Annibalem vincere, Carthaginísque deprimere fastum, & Africani nomen pro se mereri; cùm tot haberet in exercitu scientes ordinum ductores, bello jussorum *apta exequendo instrumenta*, quàm si aliàs posterioribus sæculis labente disciplina, inter rudes cohortium administros armis agendum aliquid venisset. *Porcio Catoni* censoriam exercere erat promptius, & reducere ad normam recti omnia in urbe, in qua nondum per omnia adoleverat flagitium, & agendi licentia: quàm ejus pronepoti *Catoni Uticensi*, cùm ejus ætate prævaleret licentia, & ex opibus immensis fastus, tùm insolentium turba cresceret. *Nullibi igitur minùs possunt recta ingenia, quàm si inter eos venerint, qui scioli, præsumptuosi, & insolentes, tùm rudes, tùm imperiti, tùm pertinaces.* Exindè causa proxima est: in populari Republica concordiam vigere non posse, dum quisque præsumit audaculus, sciolúsve; nec alium sequi vult, aut primatum concedit meliori: verùm sibi asserit insolenter, rem in diversa trahens. Fœcunditatem ingeniorum nonnulli tunc vocant, cùm potiùs agendi insolentia invalescat. *Ad concordiam verò necesse*

omni-

omninò, ut uni, duobúsque concedatur, qui ex virtute præeant rectum acturi, cæteri sine scrupulo, & murmure sequantur; immò juvent confidenter uniti, nec distrahant rem abeuntes in diversa. Dum enim singuli præire volunt, universi confunduntur. Sed hæc obiter. Quantùm verò ad famam, & æstimationem Principum virtutis, evenit illis, velut quidam rectè annotavit: *Tametsi unus aliquis Princeps iisdem bonis artibus Rempublicam moderetur, quàm alius gloriosissimè eam moderatus est: æquè tamen acceptus futurus non sit, nec parem habiturus laudem; nisi subditorum utriusque quoque naturas æquè probas esse contigerit.* Addam ampliùs. Nihil magìs vulgus, quàm ordinem odit; mavúltque malos dominos, modò sine ordine, & in licentia, quàm bonos experiri, modò sint extra ordinem, ad normámque legis & virtutis, tùm per omnia modestiæ componantur. Exinde secùs malis Dominis in subditos ars sola illecebrarum est per obliqua; ut cùm aliquorum fortunas emungant, in alios pro insolentia sæviant, universorum libertatem per diversa aggrediantur; verbo tamen familiares sint, & suaviloquio laborent, arte variâ lenociniorum fucum actioni inducere amantes: præsertim dum privata vitia, mutuas inter se insolentias, & scandala populo condonant; immò studiosè connivent in speciem licentiosæ libertatis, dum cuique malum esse, & insolescere in alium, impu-

pu-

pune licet. Sic versutulorum, aut quoquo modo obliquorum amicitiâ inescantur magis aliqui, quàm eorum, qui ad virtutis, legísque normam se rectè componunt: dum illis prioribus libertas speciosa, & amœnitas convictûs inest; hi pro virtute, & modestia, tristiorem regulam vivendi, & morum quendam rigorem inducunt. Æstimantur proinde quidem, sed non amantur. Sic illecebræ mundi, quæ *temporalia* viris spiritualibus vocantur, plures sectatores habent; quia lætiora sunt aspectu, & ab exteriori sensu pensantur, licèt exitu posthæc tristia; quàm solidior virtus, cujus pretium & æstimatio altiori menti subjacet. Ex eodem fonte ad propositum ut redeam, *boni domini, apud malos pejus audiunt*, & non nisi amissos vulgus agnoscit, seróque dolet: econtra mali æstimantur, dum illis populi sunt assuefacti, moribus, epulis, venatu, facilitate, luxuriâ tùm exercitiis conformes. Sic Neronis vitia haud minùs adamaverat populus, quàm virtutes aliorum veneraretur; & in Vitellio, idem observavit Tacit. *studia populi, tùm exercitûs, raró cuiquam bonis artibus quæsita perinde affuêre, quàm huic per ignaviam.* Quid mirum igitur, si ne Divina quidem vulgus probat? Moyses populum ex Ægypti servitute eductum, dum ordinatissimè mollissiméque habet, dum mannæis de cœlo panibus, & delicata coturnice pascit, dum periculis insuper, in manu DEI potenti, promptissimè ad-

est,

est, *portans populum in sinu, sicut portare solet nutrix infantulum; tamen murmuravit populus contra Moysen, dicens: cur fecisti nos exire de Ægypto? utinam mortui essemus in terra Ægypti! In mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, & cepæ, & allia.* Causam rei scire placet? en cape. Moyses ad virtutis legem animos populi componebat; in Ægypto in corpora sæviebatur. Hominum verò proterviæ, tristiorem esse modestiam virtutis, & *correctivam* legem, dum intimum animum petit, quàm corporis exteriorem servitutem, clarè patet. Ægyptus crassa carnium epula, & ignobiles delicias servilibus ingeniis obtrudebat; Moyses altiorem escam suppeditabat, & asserebat, sed non sine regula, libertatem. Quorum non nisi ingenui, altiorísque mentis homines sunt capaces; illa ingeniis absurdis & non intelligentibus, quæ sensu exteriore solùm res pensant, non placent. Præsentia minora dum intuentur, infascinati, futura majora negligunt, simúlque obtrectant superioribus. Tamen universim, ut verum fatear, invidia, sermones vulgi, & acerbior censura in principes viros, aut quoquo modo æstimatos, præsertim, qui admoneri per singulos nequeunt, tùm in quos nulla potestas est, non obest, sed necessaria plurimùm est, idque communis boni causâ. Etsi enim immeritò jactentur; prodest tamen, ne depraventur, qui boni sunt: immò ad altiora calcar habent, ve-

velut præmoniti, dum intrò se, num verum sit, introspiciunt, & simul *humanorum* admonentur. Sin vera est, in melius corrigit; vel saltem, ne pejores evadamus, acerbitate aut metu majoris ignominiæ nos coërcet. *Meritò constitutus est honor in opinione aliena; ut scilicet in metu simus: cúmque actiones nostræ ab aliorum dependeant judicio, omnibus satisfacere studeamus.* *Etiam Libertatis in Republica signum est, obtrectatio. In ea enim, quam tyrannis oppressam jam tenet, neutiquam permittitur.* Didac. Savedra Symb. XV.

65 Ultimum monitorum illud esse debuerat. Sed manum amoventi de tabula, en occurrit dictum ore ab Ethnico, verè tamen Catholicopoliticum, tibi, alteri, mihíque maturè sciendum. *Qui notus nimiùm vivit omnibus, ignotus moritur sibi.* Vel quod rectiùs Divus scriptor. *Qui vixit velut immemor DEI, moritur in fine tandem oblitus sui.* Felix vivit, qui medios inter negotiosi seculi dies, & fortunæ blandimenta, furto sibi subducit horas: aut saltem extrema vitæ applicaturus DEO, explicat se spontè ab humanorum curis; rectiùs illas deserturus ipse, quàm ut relinquatur invitus ab illis. *Minimum est, quod restat vita seni decrepito.* Barthol. Gramondus l. 2. Hist. Gall. *Quique Reipublicæ & amicis planè inutilis est, annus unus & alter, quo victurum se sperat, multùm æternitati valet. Momento paratur æternitas felix aut infor-*

fortunata, qualem sibi quisque procurat. Non immeritò Seneca illudit senibus humana nimis studiosè disponentibus, in multos velut annos victuris. *Nihil turpiùs est, quàm senex vivere incipiens.* Pulchrum immò, dum vivimus senes; sed mortui mundo, victuri tandem nobis, cùm vivimus DEO.

A DEI nomine incepi hæc monita, in eodem finivi, qui mihi rerum Alpha & Omega; tuísque actionibus, utinam sit oportet; immò sit, necesse omnibus. Dum verò ad eum nostra plenè dirigentur; ut quid bonis opus, his aliorúmque monitis? Secùs, quo magìs à Divinorum cogitatione, & amore, quasi ab ultimario summóque bono recedimus, neque hæc, aut mille talia, satis ad cautionem, rectéve agendum sufficient in doctrinam. Etenim quo magìs sumus erronei circa eligendum verum bonum: plùs in passiones animi incurrimus: & variò illidimur, quàm ut navari cautio possit. Turbamus inquieti alios; & turbamur vicissim ab illis. Scire enim, brevi compendio rem grandem te oportet.

Commotiones, seu *Passiones animi* oriri ex *absentia* aut *à præsentia boni*, sive *veri*, sive *opinativi*. Per se autem verum, & perfectum bonum non est, nisi solus DEUS. Nam reliqua bona sunt ab hoc, vel propter hunc, id est, in hoc. Quæ autem extra hunc, sunt tantùm non solida, finita, transitoria, aut opinativa, vel falsa bona: prout cujusque opinio

ex

ex temporali ſibi ſtatuit, & ex appetitu falſo. Immò, ſi penitiùs perpenderis, ſunt verè ipſa mala. Ideóque poſt lapſum primi parentis, & poſt amiſſam originalem gratiam, velut poſſeſſionem DEI, id eſt, veri, ſummi, & ultimarij Boni, paſſiones animi non poſſunt non eſſe in homine; dum quieſcere non poteſt, ſed per hæc, aut illa vagatur, velut in via, quærit, & invenit quodammodo; nec materialibus, (*mentem enim habet immaterialem, animúmque*) planè ſatiatur ſed irritatur veriùs, dum eſt extra metam perfecti boni poſitus. Adipiſci verò illud non poteſt, niſi pro ſorte meritorum poſt emenſam vitæ viam occupet in viſione DEUM; qui uti infinitus eſt, ſolus vaſtam, & planè infinitam mentem hominis ſufficientiſſimè implebit, & perfectiſſimè terminabit. Immò in hac vita, qui magìs DEUM animitùs meditantur, minùs de illicitis animi paſſionibus habent; dum falſi, opinativi, nec proportionati hominis animo boni contemptores, & incurij, meditationem Divinitatis, quaſi in poſſeſſionem *veri Boni*, maturè, & ante tempus incipiunt involare. Atque hinc eſt *materia, & cauſa omnium Virtutum*, nempe ex ſtudio, qui eſt unicus finis humanæ voluntatis, & actionum, habendi veri, ſummi, & perfecti boni: econtra ex ejus abſentia, tùm errore in eligendo, aut malitioſa inconſtantia in quærendo, eſt cauſa commotionum, & paſſionũ animi; tùm ex non domitis *paſſionibus cauſa, immò materia vitiorum.*

D. O. M. A.

Quod

BONUM, FELIX, FAUSTUM,

FORTUNATUMQUE SIT

Huic Almæ, ac Celeberrimæ

UNIVERSITATI GRÆCENSI,

Senatui Philosophico, totíque

Reipublicæ Christianæ.

Sub Amplissimo ac Admodùm Reverendo

P. SIGISMUNDO PUSCH, è S. J.

AA. LL. & Phil. ac SS. Theol. Doctore,

Almæ ac Celeberrimæ Universitatis

Græcensis Cancellario,

Anno à partu Virginis M. DCC. XXVII.

Mense Augusto, Die VI. Horâ VIII. Matutinâ Actus Academicus Celebratus est.

In quo

Illustrissimi, Perillustres, Reverendi, Religiosi, Prænobiles, Nobiles, Eximii, & tam eruditione, quàm virtute conspicui DD.

AA. LL. & Philosophiæ

BACCALAUREI,

In Aula Academica Archiducalis Soc. JESU Colleg. ad supremam Philos. Lauream consequendam per Eundem Licentiâ donati;

DEINDE PROMOTORE

R. P. IGNATIO KAMPMILLER,

è Soc. Jesu, AA. LL. & Phil. Doctore, ejusdémque Professore Emerito, supremâ Doct. Phil. Laureâ condecorati sunt.

NOMINA
PROMOTORUM.

1. Illustrissimus D. Franciscus Ferdinandus S. R. I. C. â Schrattenbach, Styrus Græcensis, *Defendet Universam.*
Rev. ac Rel. D. Theodoricus Kalchegger, Ord. S. Aug. Coll. Eccl. ad D. Thomam in Vorau Can. Reg. *Defendit Universam.*
D. Joannes Ernestus Stiffter, Nobilis Bohemus Prachaticensis, è Cæs. Ferdin. Alumnus, *Defendit Universam.*
D. Georgius Sebastianus Spreng, Prænobilis Hung. Albæ-Reg. ex Archi-Duc. S. J. Conv. Coll. *Defendit Universam.*

2. Rev. D. Joannes Bapt. Ivich, Civis Istrianus Gallignanensis, Presbyter, *Defendit Universam.*
D. Joannes Josephus Letshnig, Civis Carinthus Guettenstein. è Cæs. Ferdn. Alumnus, *Defendit Universam.*
Rev. D. Lucas Deuchich, Nobilis Dalmata Segniensis, Presb. *Defendit Universam.*
D. Mathias Petek, Civis Styrus Luetenbergensis, *Defendit Universam.*

D.

3\. D. Alexander de Jacquier, Perilluſtris Hungarus Eſſekinenſis, ex Cæſar. Ferdinandæo, *Defendit Univerſam.*
D. Franciſcus Xaverius Unruehe, Prænobilis Auſtriacus Neoſtadienſis, *Defendit Univerſam.*
D. Joannes Joſephus Aſchbacher, Civis Tyrol. Achenthalenſis è Cæſ. Ferd. Alumnus, *Defendit Univerſam.*

D. Philippus Nerius Prugger, Nobilis Styrus Kindbergenſis, ex Archi-Duc. S. J. Conv. Coll. *Denfen. Univerſ.*

D. Joannes Kren, Civis Styrus Kleinſtöttenſis, *Defen. Univerſ.*

Rev. D. Joannes Mikez, Civis Styrus Saxenfeldienſis, ex Arch-Duc. S. J. Conv. Coll. Alumnus Erneſtiano-Gyrienſis, *Def. Univ.*

D. Michaël Joſephus Corpitſch, Civis Carinthus Greinenſis, ex Archi-Duc. S. J. Conv. Coll.

D. Joannes Bapt. Karrer, Civis Suevus Aurbacenſis.

D. Joannes Joſephus Garzarolli, Prænob. Carniolus Senoſczenſis.

D. Matthæus Leskovicz, Plebejus Carniolus Hyper-Labacenſis.

D. Georgius Fridericus Niderpauer, Civis Auſtriacus Viennenſis.

D. Georgius Gaſſer, Officialis Styrus Græc.

D. Joannes Georgius Sigeriſt, Civis Suevus Mengenſis.

R. D. Joannes Xaverius Langkmayr, Prænob. Styrus Græcenſis.

D. Georgius Fez, Civis Egensis è Sylva Brigantina.

R. D. Franciscus Xaverius Hettinger, Prænobilis Styrus Græcensis.

Rev. D. Andreas Poli, Civis Styrus Fürstenfeldensis.

D. Tobias Salmbhoffer, Civis Styrus Fridbergensis.

D. Joannes Michaël Pokornig, Officialis Croata Creizensis.

* D. Valentinus Toffoleti, Civis Italus Goritiensis.

D. Cyprianus Wimberger, Civis Austriacus Welsensis.

D. Antonius Alteneder, Civis Styrus Weizensis.

R. D. Franciscus Josephus Prigl, Civis Tyrolensis Epponensis, Presbyter.

Rev. D. Joannes Wasserpauer, Civis Styrus Fischbachensis.

R. D. Jacobus Rudolph, Civis Styrus Muttensis.

D. Josephus Adrinegg, Civis Styrus Weitensteinensis.

D. Joannes Thomas Sorger, Civis Styrus Trofejensis.

D. Josephus Melchior, Civis Carinthus Gamundensis.

D. Joannes Pilgramb, Civis Carinthus Veltkirchensis.

D. Franciscus Ignatius Pauer, Officialis Styrus Weyerensis.

D. Joan-

D. Joannes Jacobus Raniger, Civis Aust. Passaviensis.

D. Josephus Antonius Wolff, Nobilis Styrus Auseensis.

R. D. Primus Plosnig, Civis Styrus Mahrnbergensis.

* D. Joannes Pichlmayr, Civis Styrus Græcensis.

D. Mathias Possinger, Civis Styrus Hocheneggensis.

D. Elias Ignatius Trost, Civis Carniolus Vipacensis.

Extra Ordinem.

Rev. ac Rel. D. Alphonsus Tinn, Sacri & Exempti Ord. Cist. Cel. & Antiquiss. Monast. B. V. M. de Runa Professus, SS. Theologiæ in 2dum annum Aud.

Rev. ac Rel. D. Andreas Mändl, Sacri & Exempti Ord. Cist. Cel. & Antiquiss. Monast. B. V. M. de Runa Professus, SS. Theologiæ in 2dum annum Aud.

D. Joannes Georgius Kraskoviz, Civis Carniolus Labac. SS. Theologiæ in 2.dum annum Aud.

R. D. Ignatius And. Gerdacovich, Liburnus Flumin. SS. Theol. in 1.mum annum Aud.

R. D. Petrus Paulus Cowaz, Carniolus Labacensis, SS. Theologiæ in 1.mum annum Aud.

R. D. Ignatius Vitus Franul, Nobilis de Weissenthurn, Lib. Flum. SS. Th. in primum

mum

mum annum Aud. ex Archi-Duc. S. J. Conv. Coll.

R. D. Ferdinandus Leeb, Theologiæ moralis in 2dum annum auditor, Presbyter.

Problemata in actu decidenda.

I. Utrùm arma, an literæ ad Nobilitatis splendorem plus conferant?

II. Utrùm animo ingenuo paupertas, an servitus gravior accidat?

O. A. M. D. G.